दश वर्षे नगर शिक्षा योजना

आ.व. २०८१/०८२-२०९०/०९१

महाकाली नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

खलंगा, दार्चुला

सुदूरपश्चिम प्रदेश नेपाल

२०८१

प्रकाशकः	महाकाली नगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालय खलंगा, दार्चुला
सर्वाधिकारः	प्रकाशकमा
प्रकाशन मितिः	२०८१
सम्पर्कका लागिः	महाकाली नगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालय खलंगा, दार्चुला सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल
सम्पर्क नं.	०९३-४२०१३७
ई-मेलः	**mmdarchula@gmail.com**
website:	**website: www.mahakalimun.gov.np**

महाकाली नगरपालिकाको लिखित स्वीकृति विना यसको पुरै वा आंशिक भाग विद्युतीय माध्यमबाट वा छायाप्रति हुवहु प्रकाशन गर्न वा परिवर्तन गरेर प्रकाशन गर्न पाइने छैन । गरेको पाइएमा प्रतिलिपी अधिकार ऐन बमोजिम कारवाही गरिनेछ ।

महाकाली नगरपालिका
Mahakali Municipality
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
Office of Municipal Executive
खलंगा, दार्चुला, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल
Khalanga, Darchula, Sudurpashchim Province, Nepal

प.सं. २०८१/०८२
च.नं. मितिः २०८१/१२/१७

नगर प्रमुखको मन्तव्य

हाम्रो नगरको शिक्षा क्षेत्रको भविष्य निर्धारण गर्ने एक महत्वपूर्ण तयार भएको छ । यो दश वर्षे शिक्षा योजना केवल कागजको खोस्टो मात्र होइन, यो हाम्रो नगरका बालबालिकाको उज्ज्वल भविष्यको मार्गचित्र हो। यो योजना हाम्रा शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक र सम्पूर्ण नगरवासीको सामूहिक प्रयास र दूरदृष्टिको परिणाम हो ।

हामीले विगतका वर्षहरूमा शिक्षा क्षेत्रमा धेरै प्रगति गरेका छौं। विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधारमा सुधार तथा शैक्षिक प्रगति हुँदै गएको छ, शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि हुँदै गएको छ र विद्यार्थीहरूको पहुँच शिक्षामा बढेको छ। तर, हामी यतिमै सन्तुष्ट भएर बस्न सक्दैनौं। नेपालको संविधान सुनिश्चित गरेको मौलिक हक निशुल्क र अनिवार्य आधारभूत शिक्षा तथा निशुल्क माध्यमिक शिक्षा प्रचलित कानुनमा भएको व्यवस्था बमोजिम नगरबासीलाई दिने व्यवस्था मिलाइएको छ । आजको प्रतिस्पर्धात्मक युगमा हाम्रा बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु हाम्रो परम कर्तव्य हो।

यसै कुरालाई मध्यनजर गर्दै यो दश वर्षे शिक्षा योजना तयार पारिएको छ । यस योजनाले निम्न कुराहरूलाई प्रमुख प्राथमिकतामा राखेको छः

- **गुणस्तरीय शिक्षामा जोडः** हामी सबै बालबालिकालाई समान र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नेछौं । यसका लागि हाम्रो अधिकार क्षेत्रभित्रको पाठ्यक्रमको समयसापेक्ष परिमार्जन, प्रविधिमैत्री शिक्षण विधि र शिक्षकहरूको निरन्तर तालिमको व्यवस्था गरिनेछ। समयको माग अनुसार प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षालाई प्राथमिकता दिइनेछ । यसले हाम्रा युवाहरूलाई आत्मनिर्भर बन्न र रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न मद्दत गर्नेछ ।

- **सबैको पहुँच सुनिश्चितताः** शिक्षाबाट कोही पनि वञ्चित नहोस् भन्ने हाम्रो लक्ष्य हो । दुर्गम क्षेत्रका बालबालिका, विपन्न परिवारका बालबालिका र विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकालाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा ल्याउन विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

- **विद्यालय र समुदायबीच समन्वयः** शिक्षालाई प्रभावकारी बनाउन विद्यालय र समुदायबीच बलियो समन्वय आवश्यक छ । यसका लागि अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम र विद्यालय व्यवस्थापन समितिहरूको सक्रियतालाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

- **आधुनिक प्रविधिको प्रयोगः** सूचना प्रविधिको विकासलाई आत्मसात गर्दै शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी र रोचक बनाइनेछ । स्मार्ट क्लासरूम र अनलाइन शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरूलाई विस्तार गरिनेछ ।

यो योजना कार्यान्वयन गर्न हामी सबैको सक्रिय सहभागिता र सहयोग आवश्यक छ । म शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक, समाजसेवी, बुद्धिजीवी र सम्पूर्ण नगरवासीलाई यस महान् कार्यमा हातेमालो गर्न हार्दिक आह्वान गर्दछु ।

महाकाली नगरपालिकाको दश वर्षे शिक्षा योजना निर्माणमा सहयोग गर्नुहुने सबैलाई हार्दिक धन्यवाद ! यो महत्वपूर्ण कार्य सम्पन्न गर्न आर्थिक सहयोग गर्ने युनिसेफ नेपाल, प्राविधिक सहयोग गर्ने सामुदायिक विकास केन्द्र डोटी र शिक्षा शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुले देखाउनुभएको समर्पण र सहभागिताको म उच्च कदर गर्दछु ।

मलाई विश्वास छ, हामी सबै मिलेर काम गर्यौं भने यो दश वर्षे शिक्षा योजनाले हाम्रो नगरको शिक्षा क्षेत्रमा नयाँ आयाम थप्नेछ र हाम्रा बालबालिकाले उज्ज्वल भविष्य प्राप्त गर्नेछन् ।

धन्यवाद !

नर सिंह चैसिर
नगर प्रमुख

महाकाली नगरपालिका
Mahakali Municipality
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
Office of Municipal Executive
खलंगा, दार्चुला, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल
Khalanga, Darchula, Sudurpashchim Province, Nepal

प.सं. २०८१/०८२
च.नं.

मितिः २०८१/१२/१७

नगर उप-प्रमुखको मन्तव्य

हामीले महाकाली नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको विकास गर्न दश वर्षको लागि दूरगामी शिक्षा योजना तयार पारेका छौं। यो योजना निर्माणमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा संलग्न हुनुभएका युनिसेफ नेपाल, सामुदायिक विकास केन्द्र डोटी, शिक्षा शाखाका कर्मचारी लगायत सबैलाई म नगरको तर्फबाट हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। तपाईंहरूको मिहिनेत,समय, ज्ञान र अनुभवले यो योजनालाई यथार्थपरक र प्रभावकारी बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ ।

हामी सबैलाई थाहा छ, शिक्षा व्यक्तिको जीवन र समाजको प्रगतिको आधारशिला हो। गुणस्तरीय शिक्षाले मात्र सक्षम, जिम्मेवार र उद्यमी नागरिक तयार गर्न सकिन्छ। महाकाली नगरपालिकालाई शैक्षिक हबको रूपमा विकास गर्ने हाम्रो साझा लक्ष्यलाई साकार पार्न यो दश वर्षे शिक्षा योजना एक महत्वपूर्ण कोसेढुङ्गा साबित हुने विश्वास लिएकि छु ।

यो योजना केवल कागजमा मात्र सीमित नरहोस् भन्ने कुरामा हामी सचेत छौं। यसको सफल कार्यान्वयनका लागि हामी सबैले हातेमालो गरेर अगाडि बढ्नुपर्नेछ। अब हामी कार्यान्वयनको चरणमा प्रवेश गर्दैछौं। यसका लागि निम्न कुराहरूमा विशेष ध्यान दिनुपर्नेछः

- **सबैको अपनत्वः**यो योजनालाई सफल बनाउन शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, वडा कार्यालय र नगरपालिकाका सबै तहको सक्रिय सहभागिता र अपनत्व आवश्यक छ ।

- **पर्याप्त बजेट विनियोजनः**योजनामा उल्लेखित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न नगरपालिकाले प्राथमिकताका साथ आवश्यक बजेट विनियोजन गर्नेछ । साथै, अन्य सम्भावित स्रोतहरूको पहिचान र परिचालन गरिनेछ ।

- **प्रशिक्षण र क्षमता विकासः**शिक्षकहरूको व्यावसायिक विकास र क्षमता अभिवृद्धिका लागि नियमित तालिम र कार्यशालाहरूको आयोजना गरिनेछ ।

- **प्रविधिमैत्री शिक्षाः**सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई बढावा दिँदै ई-लर्निंग र डिजिटल शैक्षिक सामग्रीको विकासमा जोड दिइनेछ ।

- **भौतिक पूर्वाधार विकासः**विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधारलाई गुणस्तरीय र बालमैत्री बनाउन आवश्यक निर्माण र मर्मत कार्यलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
- **गुणस्तर सुनिश्चितताः**शिक्षाको गुणस्तरमा निरन्तर सुधार ल्याउन नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषणको व्यवस्था गरिनेछ ।
- **पारदर्शिता र जवाफदेहिताः**योजना कार्यान्वयनका सबै चरणमा पारदर्शिता कायम गरिनेछ र सरोकारवाला सबै पक्षलाई जवाफदेही बनाइनेछ ।
- **स्थानीय आवश्यकतामा आधारित पाठ्यक्रमः**स्थानीय परिवेश र आवश्यकता अनुसार पाठ्यक्रमलाई समयसापेक्ष बनाइनेछ ।
- **समन्वय र सहकार्यः**प्रदेश र संघीय सरकारका शिक्षा सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमसँग समन्वय गरी कार्य गरिनेछ । साथै, अन्य शैक्षिक संस्थाहरू र सरोकारवाला निकायहरूसँग सहकार्यलाई अझ बलियो बनाइनेछ ।

मलाई विश्वास छ, हामी सबैको सामूहिक प्रयास र दृढ संकल्पले यो दश वर्षे शिक्षा योजनाले महाकाली नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउनेछ । हामीले हाम्रा बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गरी उनीहरूको उज्ज्वल भविष्य सुनिश्चित गर्नेछौं । एकपटक पुनः योजना निर्माणमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरूलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दै, यसको सफल कार्यान्वयनको लागि सबैको सक्रिय सहयोगको अपेक्षा गर्दछु ।

धन्यवाद!

दुर्गा कुमारी खत्री विष्ट
नगर उप-प्रमुख

महाकाली नगरपालिका
Mahakali Municipality
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
Office of Municipal Executive
खलंगा, दार्चुला, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल
Khalanga, Darchula, Sudurpashchim Province, Nepal

प.सं. २०८१/०८२
च.नं.

मितिः २०८१/१२/१७

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत मन्तव्य

यो योजना महाकाली नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको विकास र प्रवर्द्धनका लागि एक दस्तावेज हो । युनीसेफ नेपालको आर्थिक सहयोग र सामुदायिक विकास केन्द्र डोटीको प्राविधिक सहयोगमा स्थानिय तहको शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७९ (परिमार्जित संस्करण, २०८१) अनुसार अध्यावधिक गरिएको यो दश वर्षे शिक्षा योजना सार्वजनिक गर्न पाउँदा म अत्यन्त हर्षित छु । यो योजना हाम्रो नगरपालिकाको शैक्षिक भविष्यको मार्गचित्र हो, जसले आगामी दशकमा यहाँको शिक्षा प्रणालीलाई गुणात्मक रूपान्तरण गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।

शिक्षा विकासको आधारशिला हो । गुणस्तरीय शिक्षाले मात्र सक्षम, जिम्मेवार र राष्ट्रिय विकासमा योगदान दिन सक्ने नागरिक तयार गर्न सकिन्छ। महाकाली नगरपालिकाले शिक्षालाई सदैव उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ । यसै अनुरूप, यो दश वर्षे शिक्षा योजनाले सबै बालबालिकाको पहुँचमा गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने, विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार विकास गर्ने, शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, र प्रविधिको उच्चतम प्रयोग गर्दै शिक्षालाई समयसापेक्ष बनाउने लक्ष्य लिएको छ ।

यो योजना तयार पार्न युनीसेफ नेपाल र सामुदायिक विकास केन्द्र डोटीले पुऱ्याउनु भएको सहयोगको लागि म हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । साथै, योजना तर्जुमाको क्रममा आफ्नो अथक मिहिनेत रअमूल्यसमय प्रदान गर्ने शिक्षा शाखाका कर्मचारी तथा रचनात्मकसुझाव प्रदान गर्ने यस नगरपालिका अन्तरगतका विभिन्न विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी र अन्य सरोकारवाला सबैलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यो योजना कागजमा मात्र सीमित नरहोस् भन्नेमा हामी सचेत छौं । यसको सफल कार्यान्वयनका लागि नगरपालिका प्रतिबद्ध छ । हामी सबैको सक्रिय सहभागिता, समन्वय र सहकार्यबाट मात्र यो योजनाले मूर्तरूप लिन सक्नेछ । म सबैलाई यसको सफल कार्यान्वयनमा एकजुट भएर लाग्न हार्दिक आह्वान गर्दछु ।

अन्तमा, म यो दश वर्षे शिक्षा योजनाको पूर्ण सफलताको कामना गर्दछु र यसले महाकाली नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा नयाँ आयाम थप्ने विश्वास व्यक्त गर्दछु।

धन्यवाद !

इश्वरी ठगुन्ना
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषयसूची

परिच्छेद १: परिचय १

१.१ वर्तमान अवस्थाः १

१.२ मुख्य समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषणः ८

परिच्छेद २ दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण ११

२.१ स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्दा लिनुपर्ने आधारहरुः ११

२.२ दूरदृष्टिः १२

२.३ लक्ष्यः १३

२.४ उद्‌देश्य १३

२.५ रणनीतिहरु १३

२.६ कार्यनीतिहरु १४

२.७ अपेक्षित उपलब्धिः १७

२.८स्थानीय तहको शिक्षा योजनामा रहनुपर्ने मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारणः १७

परिच्छेद ३ शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्र २५

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाः २५

३.२ आधारभूत शिक्षा २९

३.३ माध्यमिक शिक्षा ३३

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमः ३७

३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईः ४०

परिच्छेद ४ अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र ४५

४.४ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामाग्री तथा मूल्याङ्कनः ४५

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकासः ५०

४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण ५५

४.४ विद्‌यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम ५९

४.५ विद्‌यालय सुरक्षा, विपद्‌ न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता ६४

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास ६७

४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ७०

परिच्छेद ५ सुशासन तथा व्यवस्थापन ७३

५.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास ७३

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध ७७

५.३ योजना कार्यान्वयनको सयन्त्र ७९

परिच्छेद ६ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन ८१

६.१ वर्तमान अवस्था ८१

६.२ उद्देश्य ८१

६.३ रणनीतिहरु ८१

६.४प्रमुख उपलब्धीः ८२

६.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः ८२

परिच्छेद ७ अनुगमन तथा मूल्यांकन ८७

७. परिचय ८७

७.१ वर्तमान अवस्था ८७

७.२ उद्देश्य ८७

७.३ रणनीतिहरु ८७

७.४ उपलब्धि, मुख्य नतिजाहरु, मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ८८

मुख्य उपलब्धी सूचकहरु ९०

अनुसूचीहरु ९०

अनुसूची १ .... ९०

परिच्छेद १ः परिचय

१.१ वर्तमान अवस्थाः

सघीय शासन व्यवस्था लागू भएपछि महाकाली नगरपालिकाको पहिचान अझ स्पष्ट र सुधार भएको छ । त्यसमा पनि शिक्षाको अवस्था सुधार हुदै गइरहेको छ । महाकाली नगरपालिकाको जनसंख्या वि.सं. २०७८ सालको जनगणना अनुसार २४,०८१ रहेको छ । जनसमध्ये महिला १२,६२४ र पुरुष ११,४५७ रहेका छन्, यहाँको जनसंख्या वृद्धिदर १.१२% रहेको छ । महाकाली नगरपालिका दार्चुला जिल्लाको सदरमुकाम र बजार क्षेत्र रहेकाले यहाँको जनसंख्या र विद्यार्थीहरुको अनुपात बढ्दै गइरहेको छ ।

शिक्षाले नै मुलुकको सामाजिक, आर्थिक, साँस्कृतिक एवम् नैतिक रुपान्तरण गर्न मुख्य भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ । शिक्षा मानव विकास र समाज विकासको मुख्य आधार एवम् मौलिक अधिकारको विषय हो।मुलुकको आर्थिक समृद्धि र सामाजिक न्याय सहितको समतामुलक समाज निर्माणमा शिक्षाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । शिक्षाको यहिँ महत्वलाई बुझेर प्रायः सबै देशहरुले शिक्षालाई सर्वसुलभ पहुँचयोग्य एवम् गुणस्तरीय बनाउनमा लागि रहेका छन् । नेपालको संविधानले शिक्षालाई मौलिक हकको रुपमा उल्लेख गरि अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा, आधारभूत शिक्षा सुनिश्चित गरेको छ । यसरी संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हक आत्मसाथ गरि कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी तथा दायित्व संघ प्रदेश र स्थानीय सरकारका सरकारहरुको रहेको छ ।

सिमित स्रोत साधन र असिमित आवश्यकताले गर्दा महाकाली नगरपालिकाले शिक्षा सँग सम्निधत सबै कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नलाई चुनौतीको रुपमा लिएको छ । यसका लागि अन्य स्थानीय तह प्रदेश तथा संघीय सरकार र सहयोगी संघ संस्थाहरुसँग समन्वय गरि आवश्यक सहयोग जुटाउन समेत नगरपालिका प्रयासरत रहेको छ ।

क. भौगोलिक अवस्थितिको विश्लेषणः

नेपालको संविधान वमोजिम राज्य पुनः संरचना भए वमोजिम सुदुरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गत दार्चुला जिल्लाको सदरमुकाम खलंगा वरपरका क्षेत्रहरु खलंगा, छापरी, काँटै धाप र दत्तु (साविक अपी नगरपालिका वडा नं. ४ देखि १७ सम्म र दत्तु गा.बि.स.) लाई समायोजन गरेर हिन्दुहरुको पबित्र धर्मस्थल मानसरोबरको प्रवेशद्धार, हिमालयको काख, महाकाली नदीको किनारमा महाकाली लोकमार्ग संगै जोडिएको ९ वटा वडाहरुमा विभाजित महाकाली नगरपालिका मिति २०७३/११/२७ गते घोषणा भएको नगरपालिका हो। यस नगरपालिकाको पूर्वमा नौगाड गाउँपालिका, पश्चिममा भारत, उत्तरमा दुहूँ गाउँपालिका र दक्षिणमा शैल्य शिखर नगरपालिका र मालिकार्जुन गाउँपालिका संग सिमाना जोडिएको छ। महाकाली नदीको किनारमा अवस्थित नगरपालिका विश्वमानचित्रमा २९ डिग्री ३६ मिनेट देखि २९ डिग्री ४५ मिनेट उत्तरी अक्षांश र ८० डिग्री २४ मिनेट देखि ८० डिग्री ३९ मिनेट पुर्वि देशान्तर सम्म फैलिएको छ। महाकाली नगरपालिकाले कुल १३५.११ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफल ओगेटेको छ भने २०७८ को जनगणना अनुसार जम्मा जनसंख्या २४,०८१ रहेको छ।

महाकाली नगरपालिका उच्च हिउँ पर्ने हिमाली क्षेत्र देखि नदी किनारामा रहेका फाँटहरुलाई समेटेर बनेको छ । धार्मिक एवं साँस्कृतिक शक्ति पिठहरु, मौलिक संस्कृति तथा प्राकृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण रहेकोले महाकाली नगरपालिकाले पर्यटनको प्रचुर सम्भावना बोकेको छ । प्रकृतिको अनुपम नमुनाको रुपमा जैविक विविधता तथा प्राकृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण छ।महाकाली नगरपालिकामा ब्राह्मण, क्षेत्री,

दलित समुदायको प्रमुख उपस्थिति रहेको छ भने नेपाल आदिवासी जनजाति प्रतिष्ठानको सुविधा बन्चित समूहमा सूचीकृत आदिवासी जनजाति तर्फ ब्याँसी सौका समुदायको उपस्थिति समेत रहेको छ ।

ख. जनसाङ्ख्यिक संरचनाको विश्लेषणः

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस महाकाली नगरपालिकाको कूल जनसंख्या २४०८१ रहेको छ । जसमा महिलाको संख्या १२६२४(५२.४२%) र पुरुषको संख्या ११४५७ (४७.५८%) रहेको छ । जनसंख्याको हिसाबले सबै भन्दा ठूलो वडा नंबर ४ (६०२० जना) रहेको छ भने सबै भन्दा सानो वडा नंबर ६ (१२०४ जना) रहेको छ। महाकाली नगरपालिकाको वडागत रुपमा घरधुरी र जनसंख्याको विवरण तपसिल अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. १: वडागत जनसंख्या विवरण

वडा नं.	घरधुरी संख्या	महिला	पुरुष	जम्मा
१	५८५	१३५४	११६५	२५१९
२	३९४	९४७	८१२	१७५९
३	३९५	९३३	७५९	१६९२
४	१६१४	३०५९	२९६१	६०२०
५	१४७५	२६९९	२६३७	५३३६
६	२७७	६४७	५५७	१२०४
७	३२५	७४०	७०३	१४४३
८	४२०	११४८	९२९	२०७७
९	४९७	१०९७	९३४	२०३१
जम्मा	५९८२	१२६२४	११४५७	२४०८१

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८

ग. सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाको विश्लेषणः

जातिगत जनसंख्या विवरण

महाकाली नगरपालिकामा जिल्ला सदरमुकाम समेत रहेका कारण यस नगरपालिकाको जनसङ्ख्यामा विविधता देखिन्छ । जातिगत जनसङ्ख्यामा समग्रमा क्षेत्रीहरुको जनसङ्ख्या तुलनात्मक रुपमा बढी देखिएको छ ।जातिगत जनसङ्ख्यामा ६६.९ प्रतिशत क्षेत्री, १६.३ प्रतिशत ब्राह्मण, दलित १२.८५ प्रतिशत, जनजातिमा मगर तामाङ्गको बसोवास पनि रहेको छ । विशिष्ट पहिचान भएका जनजातिमा ब्याँसी सौका समुदायको कूल जनसङ्या ६५० जना रहेका छन् । सौका समुदायमा चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बतको सीमाना सँग जोडीएको ब्यास गाउँपालिकाको छाँगरु र तिङ्करमा मौसमी बसाइसराइ पनि हुने गरेको छ । जातिगत जनसङ्ख्याको विस्तृत बिवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २ जातजातीगत विवरण

क्र. सं.	जाति	पुरुष	महिला	जम्मा
१	क्षेत्री	७१००	७९५५	१५०५५
२	ब्राह्मण	१९१३	२०१२	३९२५
३	मगर	७०	८७	१५७
४	थारु	१५	५	२०
५	तामाङ्ग	१६	१७	३३
६	विश्वकर्मा	१३२४	१४१३	२७३७
७	परियार	१०४	११८	२२२
८	ठकूरी	४९३	५६३	१०५६
९	मिजार	६२	७५	१३७
१०	घर्ती/भुजेल	७	११	१८
११	व्याँसी/सौका	३०५	३४५	६५०
१२	अन्य	३५	२१	५६
१३	विदेशी	१३	२	१५
	जम्मा	११४५७	१२६२४	२४०८१
				स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८

उमेरगत जनसंख्या विवरणः

महाकाली नगरपालिकाको कुल जनसंख्या २४०८१ मा प्रारम्भिक बालविकास देखी विद्यालय उमेरसमुहको जनसंख्या ९८२० रहेको छ । जुन कूल जनसङ्ख्याको ४० प्रतिशत देखिन्छ । यसै गरि १५ देखी ५९ बर्ष समुहको जनसंख्या १४८३३ अर्थात ६१.६० प्रतिशत रहेको छ । उमेरगत जनसंङ्ख्याको विस्तृत बिवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३ उमेरगत जनसंख्या विवरण

उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा
००-०४ वर्ष	९२९	७८४	१७१३
०५-०९ वर्ष	१२४६	११००	२३४६
१०-१४ वर्ष	१५००	१३६९	२८६९
१५-१९ वर्ष	१४५४	१४३८	२८९२
२०-२४ वर्ष	८८४	१३९१	२२७५
२५-२९ वर्ष	८१८	११०७	१९२५
३०-३४ वर्ष	७५८	१०३०	१७८८
३५-३९ वर्ष	६२३	८७१	१४९४
४०-४४ वर्ष	६७८	७१४	१३९२
४५-४९ वर्ष	५९२	६००	११९२
५०-५४ वर्ष	५१२	५३६	१०४८
५५-५९ वर्ष	४००	४२७	८२७
६०-६४ वर्ष	३६४	३७१	७३५

६५-६९ वर्ष	२९२	३४२	६३४
७०-७४ वर्ष	१८६	२६४	४५०
७५-७९ वर्ष	१२४	१६१	२८५
८०-८४ वर्ष	६३	७१	१३४
८५-८९ वर्ष	१७	३२	४९
९०-९४ वर्ष	७	७	१४
९५+ वर्ष	१०	९	१९
	११४५७	१२६२४	२४०८१
स्रोत राष्ट्रिय जनगणना २०७८			

धार्मिक विवरण

यस नगरपालिकामा हिन्दु धर्मावलम्बीहरुको बाहुल्यता रहेको छ । कुल जनसङ्ख्यामा ९९.४२ प्रतिशत हिन्दु धर्मावलम्बी रहेका छन भने त्यसका अतिरिक्त बौद्ध,ईस्लाम तथा ईसाइ धर्मावलम्बीहरुको संङख्या पनि रहेको छ ।विभिन्न धर्मावलम्बीको बिवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४ धर्म अनुसार जनसङखा बिवरण

क. सं.	अपनाइएको धर्म	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
१	हिन्दु	११३८८	१२५५५	२३९४३	९९.४२
२	बुद्ध	२४	२७	५१	०.२१
३	इस्लाम	१४	३	१७	०.०७
४	क्रिश्चियन	३१	३९	७०	०.२९
	जम्मा	११४५७	१२६२४	२४०८१	
स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८					

भाषिक विवरण

यस महाकाली नगरपालिका भित्र बसोबास गर्ने नागरिकहरुमा जनगणना २०७८ अनुसार नेपाली भाषीहरुको संख्या बढी देखिन्छ । यस नगरपालिकामा भाषिक विविधता रहेको छ । सरकारी कामकाजमा नेपाली भाषाको प्रयोग गरिए पनि जिल्ला सदरमुकाम बाहेक अन्य क्षेत्रमा बोलचालीमा स्थानीय डोटेली अर्थात दार्चुलेली भाषाको प्रयोग बढी भएको पाइन्छ । ब्याँसी सौका समुदायको आफ्नै अलग्गै भाषिक पहिचान छ । भाषागत जनसङ्ख्या विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ५ मातृभाषी जनसंख्याको विवरण

क्र. सं.	मातृभाषा	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
१	नेपाली	९०२४	८४९६	१७५२०	७२.७५
२	थारु	१३	५	१८	०.०७
३	तामाङ्ग	१५	११	२६	०.०६
४	मगर	३९	५४	९३	०.३८
५	डोटेली	१६१	१४७	३०८	१.२७
६	बैतडेली	५	४१	४६	०.१९
७	हिन्दी	१२	४६	५८	०.२४
८	दार्चुलेली	१८९४	३४९९	५३९३	२२.४०
९	दैलेखी	८	१२	२०	०.०८
१०	व्याँसी	२५७	२९२	५४९	२.२७
११	अन्य	२९	२१	५०	०.२०
	जम्मा	११४५७	१२६२४	२४०८१	
स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८					

तालिका नं. ६मातृभाषा बाहेक दोस्रो भाषी जनसंख्या विवरण

क्र. सं.	दोस्रो भाषाका रुपमा बोलिने भाषा	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
१	दोस्रो भाषा नभएका	८८४३	८३५१	१७१५८	७१.१८
२	नेपाली	२४०६	४०६५	६४७१	२६.८४
३	अवधि	१९	३०	४९	०.२०
४	बैतडेली	६	४	१०	०.०४
५	हिन्दी	११	३	१४	०.५८
६	सामपाङ्ग	७	७	१४	०.५८
७	दार्चुलेली	१४७	१७९	३२६	१.३२
८	अन्य	३९	२१	६०	०.२५
स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८					

घ. आर्थिक अवस्थाको विश्लेषणः

यस नगरपालिका भित्र बसोवास गर्ने जनसमुदायको आर्थिक अवस्था सामान्य रहेको छ । जिल्ला सदरमुकाम समेत महाकालि नगरपालिकामा नै रहेकाले केही जनसंख्या ब्यापार ब्यवसायमा संलग्न भए पनि बढी संख्या कृषि पशुपालनमा संलग्न रहेको पाइन्छ । ब्याँसी सौका समुदायको मुख्य पेशा ब्यापारनै रहेको तथा त्यसका अतिरिक्त घरेलु गलैंचा आदिको ब्यवसायमा संलग्न भएको पाइन्छ । सरकारी सेवामा ७.५ प्रतिशतको मात्र पहुँच रहेको छ भने गैर वित्तीय क्षेत्रमा २८ प्रतिशत र घरायसी कामकाजमा सबै भन्दा बढी ६३.३ प्रतिशतको सहभागिता रहेको छ। विस्तृत रुपमा नगरपालिका भित्रका मानिसहरुले गर्ने आर्थिक कृयाकलापहरु तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ७ आर्थिक क्रियाकलाप

क्र. सं.	आर्थिक क्रियाकलाप	संलग्न प्रतिशत
१	सरकारी सेवा	७.५
२	वित्तीय तथा बैंकिङ्ग क्षेत्र	०.८
३	गैर वित्तीय क्षेत्र	२८.०
४	सेवामूलक क्षेत्र	०.३
५	घरायसी कामकाज	६३.३
कूल जम्मा		१००
स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८		

सडक यातायात तथा सञ्चार

यस नगरपालिकाको पालिका कार्यालय केन्द्र रहेको स्थान सम्म पक्की सडकको पहुँच रहेको छ। महाकाली राजमार्गको मुख्य सडक केही वडाहरुका केन्द्र हुँदै गएको छ । सबै वडाहरुमा कच्ची सडकको विस्तार गरिएको छ। प्राय जसो विद्यालयहरुमा कच्ची तथा पक्की सडकको पहुँच पुगेको छ ।सञ्चार सुविधामा मोबाइल सेवाको पहुँच नगरपालिकाको सबै वडाहरुमा पुगेको छ भने इन्टरनेट सेवा नगरपालिकाका माध्यिमक विद्यालय र केही आधारभूत तहका विद्यालय सम्म पहुँच पुगेको छ ।

ङ. शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषणः

अ. साक्षरताको अवस्था

वि. सं. २०७२ साल पौष १५ गते देशको २३ औं जिल्लाका रुपमा साक्षर जिल्ला घोषणा भएको भए तापनी वि. सं. २०७८ को राष्ट्रिय जनगणनाको तथ्याङ्क अनुसार यस महाकाली नगरपालिकाको साक्षरता दर ८२.९ प्रतिशत रहेकोमा महिला साक्षरता दर ७५.५ प्रतिशत र पुरुष साक्षरता दर ९१.२ प्रतिशत रहेको छ ।

आ. तहगत रुपमा विद्यालय तथा विद्यार्थी विवरण

तालिका नं. ८ विद्यालय तथा विद्यार्थी विवरण

क्र. सं.	संचालित कक्षा	सामुदायिक विद्यालय		संस्थागत विद्यालय		कैफियत
		विद्यालय संख्या	विद्यार्थी संख्या	विद्यालय संख्या	विद्यार्थी संख्या	
१	बाल विकास कक्षा	३८	५२८	१०	१०५१	
२	कक्षा १-३	१५	७६२	१	७६३	
३	कक्षा ४-५	१२	५८४	४	५०६	
४	कक्षा ६-८	४	१६०५	३	२८१	
५	कक्षा ९-१०	७	११२०	२	७६	
६	कक्षा ११-१२	४	७४२	०		
	जम्मा	४२	५३४१	१०	२६७७	

इ. तहगत शिक्षक तथा कर्मचारी विवरण

तालिका नं. ९

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	बालविकास शिक्षक दरबन्दी	प्राथमिक तह दरबन्दी		निम्नमाध्यमिक तह दरबन्दी		माध्यमिक तह दरबन्दी		साविकको उच्च माध्यमिक तह दरबन्दी	विद्यालय कर्मचारी	विद्यालय सहयोगी
			स्थायी	राहत	स्थायी	राहत	स्थायी	राहत			
१	श्री सरस्वती आ. (०-३) वि.श्रीवगड	१	२	०							१
२	श्रीटोपिनाथ आ.(०-३) वि. दह	१	१	०							१
३	श्रीटोपिनाथ आ.(१-३) वि. बवा	०	१	०							१
४	श्रीअल्कापुरी मा.(०-१०)वि. कोटकौतोली	१	५	०	१	२		१		१	१
५	श्रीछापरी आ.(०-८) वि. छापरी	१	४	०							१
६	श्रीभवानी आ. (०-३) वि. कोटधार	१	१	०							१
७	श्रीभूमिनाथ आ.(०-३) वि मलेरा	१	२	०							१
८	श्रीनवयुवक आ.(०-५) वि. धम्पनेरा	१	३	०							१
९	श्रीब्रह्ममैकाश्वरी आ.(०-५)वि. पण्डोरा	१	२	१							१
१०	श्रीभुवनेश्वरी आ. (०-३) वि. पण्डोरा	१	२	०							१
११	श्रीसरस्वती आ.(०-३) वि. मुल्ला	१	१	१							१
१२	श्रीदुर्गालटिनाथ आ.(०-८)वि. मैखोली	१	४	०	१	२					१
१३	श्रीमालिकार्जुन आ.(०-३)वि.कोलुधार	१	२	०							१
१४	श्रीज्योति आ.(०-३) वि. बुढीचौंरा	१	२	०							१
१५	श्रीमालिकार्जुन आ.(०-५) वि. झुस्कु	१	३	०							१
१६	श्रीहुस्कर मा.(०-१२) वि. काटै	१	४	०	३		४		२राहत	१	१
१७	श्रीसमैजी आ.(०-३) वि. मानाकोट	१	०	०							१
१८	श्रीहुनैनाथ मा.(०-१०) वि. बाज	१	३	०	०	२		२		१	१
१९	श्रीआ.(०-३) वि. बाज	१	२	०							१
२०	श्रीआ.(१-६) वि. जायझुल	०	४	१							२
२१	श्रीमहेन्द्र नमूना मा.(०-१२)वि. खलंगा	५	१६	१	५	५	९		३दरबन्दी	१	२
२२	श्रीछन्नातिंकरी कन्या मा.(६-१०)वि. खलंगा	०	०	०	३		१	२		१	१
२३	श्रीदशरथनगर आ.(०-५) वि. दशरथनगर	१	३	१							१

२४	श्रीजगन्नाथ आ।(०-५) गल्फै	२	४	०							१
२५	श्रीजगन्नाथ आ.(०-५) धौलिगाड	१	३	०							१
२६	श्रीमालिकार्जुन आ.(०-१०) वि. निसिल	१	४	०	१	१				१	१
२७	श्रीभगवती आ.(०-३) वि. चेटेगडा	१	२	०							१
२८	श्रीभगवती आ.(१-३) वि. मसिनी	०	२	०							१
२९	श्रीमालिकार्जुन आ.(०-८) वि. पौनेखोला	१	३	०							१
३०	श्रीमालिकार्जुन आ.(०-५) वि. पलेटा	१	२	१	३						१
३१	श्रीमालिकार्जुन मा.(०-१२) वि. धाप	२	६	१			५		२राहत	१	२
३२	श्रीलटिनाथ आ.(०-५) वि. थालिगाड	१	३	१							१
३३	श्री हिमालय मा.(०-१०) वि. धौकोट	१	४	०	१	२				१	१
३४	श्रीहरिनाथ आ.(०-५) वि. डाडा	१	२	१							१
३५	श्रीदुर्गेश्वरी आ.(०-५) वि. थाम	१	३	०							१
३६	श्रीअसिगडा आ.(०-५) वि. असिगडा	१	५	०							१
३७	श्रीभगवती आ.(१-३) वि. काकडा	०	३	०							१
३८	श्रीराष्ट्रिय मा.(०-१२) वि. दत्तु	३	५	१	३		३	१	२दरबन्दी	१	४
३९	श्रीगडिभवन मा.(०-१०) वि. थाप्ला	१	३	१	१	१		१		१	१
४०	श्रीमालिकार्जुन आ.(०-८) वि. सकार	१	३	०							१
४१	श्रीउलेनी आ.(०-५) वि. उलेनी	१	२	१							१
४२	श्रीभुमिराज आ.(०-३)वि. वेत	१	२	०							१
जम्मा		४५	१२८	१२	२२	१५	२२	७	९	१०	४८

१.२ मुख्य समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषणः

महाकाली नगरपालिकाको शिक्षाको कुरा गर्दा वि.सिं. २०२८ सालदेखि नयाँ शिक्षा ऐन लागू भएपछि पढ्ने पढाउने काममा तिब्रता आएको देखिन्छ । यस महाकाली नगरपालिकामा हाल ४२ वटा सामुदायिक विद्यालय र १० वटा संस्थागत विद्यालयहरु गरि जम्मा ५२ वटा विद्यालयहरु रहेका छन् । महाकाली नगरपालिका दार्चुला जिल्लाको सदरमुकाम र बजार क्षेत्र रहेकोले यहाका विद्यालयहरुमा ग्रामीण क्षेत्रबाट विद्यार्थीहरु आइरहने भएकाले यहाँको विद्यालयहरुमा विद्यार्थीहरुको चाप बढ्दै गईरहेको छ । नगरपालिका क्षेत्रभित्रकै ग्रामीण क्षेत्रका विद्यालयहरुमा विद्यार्थीहरुको चाप घट्दै गइरहेको छ ।

यस सन्दर्भमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात मिलाएर अध्ययन अध्यापन गराउन स्थानीय सरकारलाई चुनौतीको रुपमा रहेको छ ।

क) सवल पक्षहरु

- विद्यालय शिक्षा स्थानीय निकायको मातहतमा हुनु,
- शैक्षिक सामाग्रीको व्यवस्था हुनु,
- तालिम प्राप्त शिक्षक हुनु,
- विद्यालयय संख्या प्रयाप्त हुनु,
- भौतिक पूर्वाधार तथा कक्षाकोठाहरु आवश्यक मात्रामा पुग्ने गरी रहनु वा निर्माणाधिन रहनु,
- स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण भई कार्यान्वयनमा रहनु,
- शैक्षिक विकासका लागि सवै पक्ष सकारात्मक हुनु,

ख) समस्याहरु

- विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकाहरुलाई पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरको सूनिश्चितता गर्न नसक्नु,
- विद्यार्थीहरुले नियमित रुपमा तह पूरा गर्न नसक्नु,
- पाठ्यक्रमले तोकिए बमोजिमका सिकाई उपलब्धि हासिल गर्न नसक्नु,
- बालमैत्री बिद्यालय निर्माण गरि सिकाई वातावरण निर्माण गर्न नसक्नु,
- स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरि प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु,
- विषयगत तथा कक्षागत रुपमा शिक्षकको दरबन्दी नहुनु,
- विद्यालयमा गरिने शैक्षिक क्रियाकलापहरुमा सरोकारवालाहरुको सहभागिता सुनिश्चित गर्न नसक्नु,
- विद्यालय सुधार योजना तथा अन्य विद्यालय विकासका कार्यक्रमहरुमा अभिभावक तथा वि.ब्य.स. पदाधिकारीहरुको सक्रिय सहभागिता नहुनु,
- अभिभावकहरुलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सँग जोड्न नसक्नु,
- शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहूँच नहुनु र प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु,
- उपयुक्त भौतिक पूर्वाधारको विकास हुन नसक्नु,
- वैकल्पिक सिकाईको प्रभावकारि रुपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु,
- अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण प्रणाली प्रभावकारी नहुनु,
- बजार क्षेत्रको विद्यालयमा विद्यार्थीहरुको चाप बढ्दै जानु र यसै नगरपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रका विद्यालयहरुमा विद्यार्थीको चाप घट्दै जानु ।

ग. अवसरहरुः

- शिक्षाक्षेत्रका लागि आवश्यकसंवैधानिक तथा कानुनी आधारहरू भएको,
- तीन तहको सरकारहरुबीच समन्वय र सहकार्यका क्षेत्रहरु पहिचान भएको,
- विद्यालयमा क्रमशःखुल्ला प्रतिस्पर्धाबाटदक्ष र युवा जनशक्तिको बढ्दो प्रवेश,
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले शिक्षाका अधिकारहरु स्थानीय तहमा प्रदान गरिएको,
- तीनवटै सरकार तथा अन्य संघसस्थाहरुबाट शिक्षामा लगानी गर्न सकिने वातावरण विकास भएको,

- शिक्षा क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढ्दै गएको,
- स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन भइरहेको,
- वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरणका उपायहरुको खोजी तथा अवलम्बनको सुरुवात भएको,
- गुणस्तरीय शिक्षाप्रति अभिभावकहरूको मोह बढ्दै गएको,
- सडक, विद्युतको विस्तार सँगै विद्यालयहरुमा सहज पहुँचको अवस्था रहेको,
- जिल्ला सदरमुकाममा अवस्थित नगरपालिका भएबाट अन्तरनिकाय समन्वय तथा सहकार्यको सम्भावना रहेको,
- विद्यार्थीहरूको खुद भर्नादरमा वृद्धि भएको,
- लैङ्गिक समता सूचकाङ्क सकारात्मक हुदै गएको,
- खुल्ला प्रतिस्पर्धाबाटप्रधानाध्यापक नियुक्तको प्रकियाको अभ्यासको थालनी सँगै कार्य सम्पादनमा आधारित करारको व्यवस्था सुरु भएको,

घ)चुनौती

- गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर सूनिश्चित गर्न,
- विद्यालय नक्साङ्कन सहित विद्यालयस्थापना र समायोजन गर्न,
- विद्यालय शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्न,
- निशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयन गर्न,
- पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा मूल्याङ्कन प्रणाली सुधार गर्न,
- शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्न,
- विपत व्यवस्थापन तथा वैकल्पिक सिकाई सहजीकरण गर्न,
- जीवन पर्यन्त सिकाईका अवसरहरु सूनिश्चित गर्न,
- उपयुक्त भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्न,
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमको पहुँचमा सुधार गर्नु,
- सामुदायिक विद्यालयमा अभिभावकरूको आकर्षणबढाउन,
- शिक्षकहरूलाई पेसागत सहयोग प्रणालीको विकास गर्न,
- शिक्षकलाई व्यावहारिक ज्ञान सहितव्यावसायिक बनाइ विद्यार्थीको सिकाइ प्रति उत्तरदायी बनाउन,
- पर्याप्त र सान्दर्भिक शैक्षिक सामग्रीको उपलब्धता र प्रयोगको व्यवस्था मिलाउन,
- अपाङ्गता भएका बालबालिकाको विद्यालयमा पहुँच वृद्धि गर्न,
- सामुदायिक विद्यालयमा अपनत्व वृद्धी गर्न,
- शिक्षाको साझा अधिकार कार्यान्वयन गर्न,
- जनसाङ्ख्यिकीय प्रवृति, बनोट तथा वसोवासका साथै भौगोलिक विकटताका कारण व्यवहारिक विद्यालय नक्साङ्कन तथा समायोजन गर्न,
- आर्थिक व्यवस्थापनको अभावका कारण अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको पूर्ण कार्यान्वयन गर्न,

परिच्छेद २ दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्दा लिनुपर्ने आधारहरुः

यस महाकाली नगरपालिकाको १० बर्षे शिक्षा योजना निर्माणका क्रममा देहायका प्रक्रियाहरु अपनाइएका छन्

क. **पूर्व तयारी :** एक प्रदेश तहमा एक पालिकामा शिक्षा योजना निर्माण गर्ने नीति अनुरुप युनेस्को र शिक्षा तथा मानव स्रोतविकास केन्द्रको संयुक्त आयोजनामा स्थानीय तहका सामाजिक विकास समिति संयोजक, शिक्षा अधिकृत तथा शिक्षा क्षेत्रमा विज्ञहरु समेतको सहभागितामा ३ दिने योजना निर्माण सम्बन्धी कार्यशालाको आयोजना भई सोही कार्यशालाबाट प्राप्त मार्गनिर्देशनका आधारमा योजना निर्माणको आधारशीला बनेको हो ।

यस महाकाली नगरपालिकाको १० वर्षे शिक्षा योजनालाई स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धी मार्गदर्शन २०७९ परिमार्जित संस्करण २०८१ अनुसार अद्यावधिक गर्नको लागि युनिसेफको आर्थिक सहयोगमा सामुदायिक विकास केन्द्र डोटीको प्राविधिक सहयोगमा गुणस्तरीय सिकाइका लागि विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना तथा बजेट निर्माणमा स्थानीय सरकारको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम अन्तरगत मिति २०८१ असोज १० गतेका दिन योजना अद्यावधिक सम्बन्धी बैठक बसी नगर प्रमुख संयोजक रहने गरि ७ सदस्यीय कार्यदल गठन गरि योजनालाई अद्यावधिक गर्ने काम अगाडी बढाइयो ।

पुर्व तयारीका क्रममा गरिएका प्रमुख क्रियाकलापहरु :

- विद्यालयहरुबाट प्राप्त गर्नु पर्ने तथ्य तथा तथ्याङ्कहरुका लागि फर्म्याट विकास गरिएको,
- तथ्याङ्क विभाग तथा अन्य स्रोतहरुबाट सङ्कलन गर्नु पर्ने तथ्याङ्कहरुको एकीन तथा सोका लागि फर्म्याट विकास गरिएको,
- फर्म्याट अनुसार सम्बन्धित निकायहरुबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्य गरिएको,
- नगर प्रमुख, उप प्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, शिक्षा शाखाका सम्पूर्ण कर्मचारी तथा विज्ञको उपस्थितिमा मिति २०८१।०६।१० मा बैठक बसि योजना अद्यावधिक बारे प्रारम्भिक छलफल तथा सामाजिक समितिका संयोजकको संयोजकत्वमा ७ सदस्यीय योजना निर्माण/अद्यावधिक कार्यदल गठन गरिएको।
-

ख. **योजना तर्जुमा :** योजना निर्माण/अद्यावधिक कार्यदलको बैठक बसि योजना निर्माणको खाका विषयमा आवश्यक छलफल गरि विभिन्न सरोकारवालाहरुबाट समेत आवश्यक राय सुझाव लिइ योजना निर्माण/अद्यावधिकको कार्यलाइ अगाडि बढाउन मिति २०८१/०९/१६ र १७ गते २ दिने कार्यशाला गोष्ठी राखी योजना अद्यावधिक गर्ने विषयमा छलफलका साथै समूह विभाजन गरि विभिन्न परिच्छेदहरुमा कार्यहरु गरिएका ।

योजना निर्माण/अद्यावधिकका चरणमा गरिएका प्रमुख क्रियाकलापहरु :

- निर्माण कार्यदलबाट योजना खाका अध्ययन गरिएको,
- सामुदायिक विकास केन्द्र डोटीको प्राविधिक सहयोग र यस नगरपालिकाको आयोजनामा नगरप्रमुख, उपप्रमुख, सबै वडा अध्यक्षहरु, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, शिक्षाविद, प्रधानाध्यापक, वि.व्य. स., शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीहरु, साझेदार संस्थाका प्रतिनिधि, शिक्षा शाखा र अन्य सम्बन्धित शाखाका पदाधिकारीहरु एवम् विज्ञको

सहभागितामा पहिलो दुई दिने कार्यशाला मिति २०८१।०९।१६ र १७ गतेमा सञ्चालन गरिएको थियो । कार्यशालामा शिक्षा क्षेत्रका विभिन्न योजनाहरुको लक्ष्यउद्देश्यहरुको प्रस्तुति समीक्षा गरि स्थानीय तहमा शिक्षा क्षेत्र विशेष गरि विद्यालय शिक्षाका देखिएका समस्या चुनौती अवसरहरु प्राथमिकताका क्षेत्रहरु पहिचान गर्ने कार्य गरिएको थियो। सोही कार्यशालाबाट रणनीति कार्यनीतिहरु पहिचान गर्ने कार्य गरिएको थियो।स्थानिय शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माणका लागि सरोकारवालहरु वीच १ दिने कार्यशाला मिति २०८१।१२।१७ गत्ते राखी आएका सुझावहरुलाई योजनामा समाबेश गरीयो।

ग. योजना स्वीकृति

नगर शिक्षा योजना निर्माण तथा सिफारिस समितिबाट नगर कार्यपालिकामा पेश गरिएको नगर शिक्षा योजना महाकाली नगरपालिकाको नगर कार्यपालिकाको मिति २०८१/१२/२२ गतेको निर्णयबाट अन्तिम स्वीकृती गरिएकोछ ।

घ. योजना निर्माणका आधारहरु

देहायका प्रमुख आधारहरु लिइ यस महाकाली नगरपालिकाको स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण गरिएको हो:

- नेपालको संविधान, २०७२
- सोह्रौं आवधिक योजना
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह ऐन, २०७७
- निशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५
- विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना र सिकाइ आपूरण तथा द्रुत सिकाइ योजना
- शिक्षा नीति मूलतः राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, शिक्षाको सोचपत्र २०७९
- विद्यालय शिक्षामा समता रणनीति
- दिगो विकास लक्ष्य राष्ट्रिय कार्यढाँचा
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ र स्थानीय तहको विकास योजना
- स्थानीय तहको मध्यकालिन खर्च संरचना
- राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदन
- विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैर सरकारी संघसंस्थाका शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम आदि ।

२.२ दूरदृष्टिः

यस महाकाली नगरपालिकाले देहायको दीर्घकालिन सोच सहित नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रलाइ अगाढि बढाउन खोजिएको छः

"सर्वसुलभ, समावेशी, जीवनोपयोगी र गुणस्तरीय शिक्षाःमहाकाली नगरपालिकाको अपेक्षा"

२.३ लक्ष्यः

यस महाकाली नगरपालिकाले माथि उल्लिखित सोचलाई साकार पार्न निम्न बमोजिमको लक्ष्य/ध्येय राखेको छः

"बालमैत्री, समावेशी सिकाइ वातावरण विकास गर्दै सुशासनयुक्त शैक्षिक प्रणालीको स्थापना गरी प्रभावकारी शैक्षिक सेवा प्रवाहको माध्यमबाट गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री, व्यावहारिक शिक्षा प्रदान गरी नैतिकवान, सिर्जनशील र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार गर्ने"

यस महाकाली नगरपालिकाले तय गरेको दुरदृष्टि तथा लक्ष्य प्राप्तिका लागि निर्धारण गरिएका उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनितीलाई देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.४ उद्‌देश्य

- सबैबालबालिकाहरुका लागि गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर र पहुँच सुनिश्चित गरी विद्यालय शिक्षामा पहुँच, सहभागिता र गुणस्तर सहित तह पूरागर्ने वातावरणको सूनिश्चितता गर्नु,
- विद्यालय तहको पाठ्यक्रम सान्दर्भिक तथा मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी बनाइ पूर्ण सिकाइको सुनिश्चितता गर्नु
- बालबालिकालाइ बालमैत्री वातावरणमा सिकाइ क्रियाकलापमा सहभागी हुनसक्ने गरी भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण सुधार गर्नु
- सबै नागरिकका लागि वैकल्पिक सिकाइका माध्यमबाट जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरु प्रदान गर्नु'
- विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक दक्ष र तालिम प्राप्त मानव संसाधनको विकास,व्यवस्थापन तथा उपलब्धता सुनिश्चित गर्नु।
- विद्यालयहरुमा विभेदमुक्त, भय रहित, समावेशी तथा लैङ्गिकमैत्री शिक्षण सिकाई वातावरणको विकास गरि विद्यालय शिक्षा प्रणालीमा प्रभावकारीता र सुशासनको प्रत्याभूति गर्नु
- विभिन्न विभेद तथा विपतबाट प्रभावित बालबालिकाहरुको विद्यालय शिक्षामा सहज पहुँच सँगै शिक्षण सिकाइमा भएको क्षतिको न्यूनीकरण गर्नु

२.५ रणनीतिहरु

- विद्यालय तथा समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्रहरुको विस्तार तथा सुदृढीकरण गर्ने।
- प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालनबाट बालविकास उमेर समूहका बालबालिकाहरुको बालविकास शिक्षामा पहुँच वृद्धि गर्ने।
- विद्यालय नक्साङ्कन गरी आवश्यकताका आधारमा विद्यालय स्थापना, समायोजन तथा पूनर्वितरण गरी विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।
- विद्यालय नक्साङ्कनका आधारमा शिक्षकको आवश्यकताको पहिचान तथा ब्यवस्थापन गर्ने ।
- सरोकारवाला सबैको सहयोग रसमन्वयमा शिक्षक अभिभावक तथा समग्र विद्यालयहरुको क्षमता विकास तथा शैक्षिक गुणस्तर प्रवर्द्धन गर्ने/गराउने
- विद्यालयहरुकोप्राविधिक तथा ब्यावसायिकक्षमता विकास गरि निःशुल्क प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।

- विद्यालय तहमा लागु गरीएको पाठ्यक्रमको प्रबोधिकरण तथा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनका माध्यमबाट विद्यालय तहको पाठ्यक्रमको सान्दर्भिकता र प्रयोगमा अभिवृद्धि गर्ने
- पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी बनाइ शिक्षण सिकाइलाई मूल्याङ्कनसँग आबद्ध गर्ने।
- विद्यालयमा पर्याप्त र सुविधा सम्पन्न भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने।
- सिकाइ गुणस्तर विकासका लागि आवश्यक शैक्षिक बातावरण सुनिश्चित गर्ने।
- सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरुको सुदृढीकरण गरि साक्षरता तथा ब्यवहारिक शिक्षाको विस्तार गर्ने।
- साक्षरोत्तर शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरु प्रदान गर्ने।
- शिक्षकको व्यावसायिकतामा सुधारका लागि शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास गरि शिक्षकलाई उत्प्रेरित र जवाफदेही बनाइने।
- विद्यालयहरुमा आवश्यकता अनुसार दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने।
- शिक्षक तथा कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- विद्यालयमा सुसाशन प्रत्याभुतिका लागि आवश्यक मानक मापदण्ड तथा योजना बनाइ सरोकारवालाहरुलाइ विद्यालय र विद्यार्थी प्रति उत्तरदायी एवम् जवाफदेही बनाउने।
- विशिष्ट पहिचान भएका आदिवासी जनजातिको सहभागिता बढाउन उक्त समुदायको संस्कृतिलाइ विद्यालयसँग आबद्ध गराउने।
- विद्यालय शिक्षालाई समावेशी र समतामूलक बनाउने।
- स्थानीय तथा स्रोतकेन्द्र तहमा अनुगमन संयन्त्रको विकास गरि अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाइनुका साथै शिक्षा प्रणालीलाई तथ्याङ्कमैत्री बनाइने ।
- आवश्यक भौतिक तथा शैक्षिक स्रोत साधन उपलब्ध गराइ विद्यालयमा विभेद, भयरहित, लैङ्गिक मैत्री सिकाइ वातावरणका सिर्जना गर्ने।
- बैकल्पिक सिकाइ कक्षा तथा अतिरिक्त कक्षाको ब्यवस्था गरि विद्यालयमा भर्ना भइ विचमा छोडेका तथा भर्ना हुन नसकेका तथा विभिन्न प्रकोपबाट सिकाइमा वञ्चित भएकाबालबालिकाको सिकाइ निरन्तर गर्ने।
- वैकल्पिक सिकाइका माध्यमहरुको विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने।

२.६ कार्यनीतिहरु

- नक्साङ्कनका आधारमा कम्तीमा एक विद्यालय एक बालविकास केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रहरुलाई थप सुदृढ गरि विद्यार्थी भर्ना तथा टिकाई राख्न लाई जनप्रतिनिधिहरुको समेत सहभागितामा विद्यार्थी भर्ना अभियान कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।
- विभिन्न कारणले विद्यालय बाहिर रहेका बालविकास उमेर समूहका बालबालिकाहरुका लागि समुदाय स्तरमै बालविकास सहजकर्ता शिक्षकको व्यवस्था गरिनेछ ।
- सहजकर्ताहरुका लागि विभिन्न प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- विद्यालय तथा समुदायमा संचालित बालविकास केन्द्रहरुको क्षमता विकासका लागि तालिम तथा बाल विकास केन्द्र सबलीकरण कार्यक्रम मार्फत बालमैत्री वातावरण सिर्जना गरिनेछ । विद्यालय नक्साङ्कनका आधारमा आवश्यकता अनुसार विद्यालय स्थापना तथा समायोजन गरिनेछ ।

- विद्यार्थी संख्या, विद्यालयको तह तथा अध्यापन गराइने विषय समेतका आधारमा विषयगत तहगत शिक्षक दरबन्दी पूनर्वितरण तथा थप व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- विद्यालयमा लगानीको वातावरण तयार गरि सरकारी, गैर सरकारी संघसंस्था र सरोकारवाला सबैको सहभागितामा शैक्षिक विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- विव्यस र शिक्षक अभिभावक संघको क्षमता अभिवृद्धि गरी विद्यार्थीको शैक्षिक गुणस्तर विकासमा जवाफदेही बनाइनेछ ।
- नगरपालिका भित्रका विद्यालयहरुमा गरिएका असल अभ्यासहरुको अनुभव आदान प्रदान गर्न विद्यालयहरुमा अवलोकन भ्रमणको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- स्थानीय उपजमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रमलाई थप व्यवस्थित गरी कक्षा ८ सम्म विस्तार गरिनेछ ।
- विद्यालय तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीका लागि सह तथा अतिरिक्त कृयाकलाप सञ्चालन गरिनेछ ।
- माध्यमिक विद्यालयहरुमा आधुनिक प्रविधियुक्त गणित प्रयोगशाला, विज्ञान प्रयोगशाला, ICT Lab, र पुस्तकालय व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा निशुल्क पहुँचका लागि विभिन्न अनुदान तथा छात्रवृत्ती उपलब्ध गराइनेछ ।
- आवश्यकतानुसार थप प्राविधिक विद्यालयहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- युवाहरुलाइ लक्षित गरी विभिन्न छोटो अवधिका व्यावसायिक तथा सिपमूलक तालिमका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- प्रत्येक वर्ष विद्यालय शिक्षाको स्थानीय तथा राष्ट्रिय पाठ्यक्रमको प्रबोधिकरणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी पाठ्यक्रमले तोकेका शैक्षिक उद्देश्य प्राप्तिका लागि आवश्यक सहजीकरण गरिनेछ ।
- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको सान्दर्भिकता वृद्धिका लागि आवश्यक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम अनुसारका पाठ्यसामग्रीको विकास गरिनेछ ।
- विद्यालयका विभिन्न कक्षाहरुमा प्रत्येक शैक्षिक सत्रमा अर्धवार्षिक रुपमा सिकाइ उपलब्धिको परीक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- स्तरीकृत परीक्षा प्रणालीको प्रयोग गरिनेछ ।
- सुधारात्मक तथा उपचारात्मक शिक्षणको व्यवस्था गरिनेछ ।
- आन्तरिक तथा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- आवश्यकतानुसार भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा मर्मत सम्भार गरिनेछ ।
- विद्यालयका कक्षाकोठाहरु प्रविधिमैत्री बनाइनेछ ।
- विद्यालयमा बालसुलभ फर्निचर र बसाइ व्यवस्थापनको प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
- हरित विद्यालय कार्यक्रम अन्तर्गत प्रत्येक विद्यालयमा बालबगैंचा निर्माण गरिनेछ ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुको सबलीकरण गरी प्रविधिमैत्री बनाइनेछ ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रका परिचालकहरुको क्षमता विकास गरी साक्षर तथा साक्षरोत्तर शिक्षाका कक्षाहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत जिवनोपयोगी सिप विकासका तालिमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।

- विद्यार्थी संख्या, विद्यालयको तह तथा अध्यापन गराइने विषय समेतका आधारमा विषयगत तहगत शिक्षक दरबन्दी पूनर्वितरण तथा थप ब्यवस्थापन गरिनेछ ।
- प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक विद्यालयलाइ नमुना विद्यालयको रुपमा विकास गरिनेछ ।
- शिक्षक पुनर्ताजगी तथा क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
- शिक्षक सहायताका लागि विज्ञ समूह परिचालन गरिनेछ ।
- शिक्षकहरुलाइ कार्यसम्पादनका आधामा प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- विद्यालयमा कार्यरत जनशक्तिको सेवा तथा सुविधामा विस्तार गरिनेछ ।
- शिक्षक पेसागत विकास प्रणालीको स्थापना गरिनेछ ।
- शिक्षित बेरोजगार युवाहरुको रोष्टर बनाइ विद्यालयको आवश्यकता अनुसार छोटो अवधिका लागि स्वयंसेवक शिक्षकका रुपमा परिचालन गर्ने ।
- विद्यालयमा सरोकारवाला सबैको प्रत्यक्ष सहभागितामा विद्यालय सुधार योजना निर्माण गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिने छ ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका मापदण्ड तथा साधनहरुको विकास गरि शिक्षाक्षेत्रका विज्ञहरुको रोष्टर निर्माण तथा स्रोतकेन्द्रहरुको पुनर्ब्यवस्थापनबाट विद्यालयहरुको अनुगमन मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।
- विभिन्न सम्बन्धित निकायहरुको समेत समन्वयमा नगरपालिका तथा विद्यालय तहमा शिक्षासँग सम्बन्धित विभिन्न खण्डीकृत तथ्याङ्कहरुलाई ब्यवस्थित गर्न तथ्याङ्क सङ्कलन विश्लेषण तथा प्रतिवेदन प्रणालीलाई ब्यवस्थित तथा सुदृढ गरिने छ ।
- स्थानीय तहको लगानी तथा विभिन्न विकास साझेदार संस्थाहरुको सहयोग समन्वयमा विद्यालयमा कार्यरत प्रधानाध्यापक, शिक्षक कर्मचारी तथा स्थानीय तहका जनशक्तिका लागि क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ ।
- विद्यालयस्तरमा सम्भाव्यता अध्ययन गरी लोक संस्कृतिको जगेर्ना र प्रवर्द्धन गर्न साँस्कृतिक संग्रहालय निर्माण गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- कुलत, दुर्व्यवहार तथा बालविवाह न्यूनीकरणका लागि विद्यार्थी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- विद्यालयहरुमा महिला तथा लक्षित वर्गका शिक्षक कर्मचारीहरुको अनुपातमा वृद्धि गरिनेछ ।
- विद्यालयको संख्या र भूगोल समेतका आधारमा आवश्यतानुसार स्रोतकेन्द्र स्थापना तथा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- विद्यालय अनुगमन, मूल्याङ्कन र शिक्षकको पेसागत सहयोगका लागि स्रोतकेन्द्र व्यवस्थापन गरी स्रोतव्यक्ति परिचालन गरिनेछ ।
- विद्यालयहरुमा खुल्ला प्रतिस्पर्धाका आधारमा प्रधानाध्यापक व्यवस्थापन गरिने छ ।
- वैकल्पिक सिकाइका विभिन्न माध्यमहरुको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- शिक्षा क्षेत्रको विपद् प्रतिकार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- वैकल्पिक सिकाइ तथा मनोसामाजिक परामर्श सम्बन्धी शिक्षक तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
- हरित, सफा तथा सुरक्षित विद्यालय वातावरण निर्माण गरिनेछ ।

२.७ अपेक्षित उपलब्धिः

माथिउल्लेखित रणनीति कार्यनीतिको कार्यान्वयनबाट देहाय बमोजिमका उपलब्धिहरुको अपेक्षा गरिएकोछः

- सबै बालबालिकाहरुका लागि गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर र पहुँच सुनिश्चित भएको हुनेछ ।
- विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकाहरुलाई पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरको सूनिश्चितता भएको हुनेछ ।
- विद्यालय तहको पाठ्यक्रम सान्दर्भिक तथा मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी भई एक्काइसौ शताब्दी सुहाउँदो प्रविधिमैत्री र रोजगारउन्मुख नागरिक उत्पादन भएको हुनेछ ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा बालबालिकाहरुको पहुँच तथा सहभागितामा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- बालबालिकालाइ बालमैत्री वातावरणमा सिकाइ कृयाकलापमा सहभागी हुनसक्ने गरी भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण सुधार भएको हुनेछ ।
- सबै नागरिकका लागि वैकल्पिक सिकाइका माध्यमबाट जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरु प्रदान गर्ने वातावरण निर्माण भएको हुनेछ ।
- विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक दक्ष र तालिम प्राप्त मानव संसाधनको विकास, व्यवस्थापन तथा उपलब्धता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।
- विद्यालयहरुमा विभेदमुक्त, भय रहित, समावेशी तथा लैङ्गिकमैत्री शिक्षण सिकाई वातावरणको विकास गरि विद्यालय शिक्षा प्रणालीमा प्रभावकारीता र सुशासनको प्रत्याभूति भएको हुनेछ ।
- विभिन्न विभेद तथा विपदबाट प्रभावित बालबालिकाहरुको विद्यालय शिक्षामा सहज पहुँचसँगै शिक्षण सिकाइमा भएको क्षतिको पुनर्लाभ भएको हुनेछ ।
- विद्यालयमा खुल्ला प्रतिस्पर्धामार्फत प्रधानाध्यापकको व्यवस्थापन सहित विद्यालय शिक्षा प्रणालीमा सुशासन कायम भएको हुनेछ ।

२.८स्थानीय तहको शिक्षा योजनामा रहनुपर्ने मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारणः

क्र.सं	सूचक	सूचकको तहको	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८४	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	तथ्याङ्कको स्रोत
			प्रारम्भिकबालविकासरशिक्षा						
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कुल भर्ना दर(%)	स्थानीय	२२१	२२२	२२२.३	२२२.५	२२३.५	IEMIS	
		प्रदेश	९८.९						
		राष्ट्रिय	८६.२	८९.५		९४.०	९९.०		
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका(%)	स्थानीय	१०५	१०८.२	१०९.९	१११.६	११३.३	IEMIS	
		प्रदेश	८१.३						
		राष्ट्रिय	६८.६	७३.०		८५.०	९५.0		

२. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८)

क्र. सं.	सूचक	सूचक को तह	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८४	२०८५	२०८७	सूचक को स्रोत	तथ्याङ्क को स्रोत
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	स्थानीय	९७	९८.५	९८.६	९८.८	९९	IEMIS	
		प्रदेश	९६.०						
		राष्ट्रिय	९६.९	९७.५		९९.०	१००		
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कुल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	१०१.८	१०१.९	१०२	१०२.५	१०२.६	IEMIS	
		प्रदेश	११५.०						
		राष्ट्रिय	१२१९.	११५.०		१०७.०	१०५.०		
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९३.३	९४.२	९५.२	९६.२	९७.२	IEMIS	
		प्रदेश	९५.७						
		राष्ट्रिय	९७.१	९९.०		९९.५	१००		
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कुल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१०४.८	१०३.८	१०२.८	१०१.८	१००.८		
		प्रदेश	१२७.३						
		राष्ट्रिय	११९.२	११५०.					
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)	स्थानीय	६२.७					IEMIS	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	९८.३						
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कुलप्रवेश दर* (%)	स्थानीय	१०८						
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	११३	११०		१०७	१०५.०		
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	८०.७					IEMIS	
		प्रदेश	८८.३						
		राष्ट्रिय	९३.०						
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	स्थानीय	८२.१					IEMIS	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	८५.८	९३.१		९५.५	९९.५		
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	स्थानीय	१७.२					IEMIS	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	२२.२	२०.०		१५.०	१०.०		
२.१	आधारभूत तह (प्राथमिक	स्थानीय	०.७९					IEMIS	

०	कक्षा १-५) कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*		प्रदेश							
			राष्ट्रिय	१.०६				१.०१		
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)		स्थानीय	७९.७	७१.२	७२.२	७४.३	७५.८	**IEMIS**	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	९३.४	९९.०			१००		
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कुल भर्ना दर (%)		स्थानीय	१०६.४	१०५.८	१०५.२	१०४.७	१०४.८	**IEMIS**	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	११०.४						
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)		स्थानीय	८६.३					**IEMIS**	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	७९.३				९५.०		
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)		स्थानीय	८२.२					**IEMIS**	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	७२७.				९५.०		
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*		स्थानीय	०.९०					**IEMIS**	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	१.०१	१.०१					
२.१६	कक्षा ३ मा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ३ को आधारभूत वा तह २ हासिल भएका) बालबालिका को सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	२.५८						
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
		गणित	स्थानीय	२.५८					**IEMIS**	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
२.१७	कक्षा ५ मा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ५ को आधारभूत	नेपाली भाषा	स्थानीय	७२.७					**IEMIS**	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	४५.०	५२.०		६०.०	७०.०		
		गणित	स्थानीय	३७.९					**IEMIS**	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	२८.०	४०.०		६०.०	७०.०		
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय	६९.७						

	तह हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)		प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
२.१८	कक्षा ८ मा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ८ को तह ३ हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	६३.४					**IEMIS**	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	६८.५	७०		७२	७५		
		गणित	स्थानीय	५१.७					**IEMIS**	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	५३.५	६००.		६५.०	७०.०		
		विज्ञान	स्थानीय	६३.८						
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	४३.८	५०.०		६०.०	७०.०		
२.१९	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका* (%)	आधारभूत (कक्षा १-५)	स्थानीय	२.३					**IEMIS**	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	२.९	१.०		०.५	०		
		आधारभूत (कक्षा १-८)	स्थानीय	४.७						
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	६.६			१.०	०		
२.२०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)		स्थानीय	३८.७					**IEMIS**	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	४३.७	४५.०		५०.०	५०.०		

३. माध्यमिक शिक्षा (९-१२)

क्र. सं.	सूचक	सूचकको तह	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८४	२०८५	२०८७	सूचक को स्रोत	तथ्यांक को स्रोत
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	२०.३	२१.९	२३.६	२३.८	२५.४	IEMIS	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	४७.६			६५.०			
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कुल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९९.५	१०१.२	१०२.९	१०४.७	१०६.४	IEMIS	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	७१.४				९९.०		
३.३	माध्यमिक तहमा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	स्थानीय	१.२५					IEMIS	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	१.०२	१.००		१.००	१.००		
३.४	आधारभूत तहबाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)	स्थानीय	९५.५					IEMIS	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	९७.५						
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	६१.४					IEMIS	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	६०.३						
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	२६.५					IEMIS	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	२४.०						

३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	स्थानीय		२५.४					IEMIS	
		प्रदेश								
		राष्ट्रिय		२०.६	२२.०		२७.०	३३.०		
३.८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थी मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या(%)	स्थानीय	विज्ञान	२५						
			प्रा.व्या.							
		प्रदेश	विज्ञान							
			प्रा.व्या.							
		राष्ट्रिय	विज्ञान				१५.०			
			प्रा.व्या.	१०.०	१७.०		३०.०			
३.९	कक्षा १० का विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि* (अङ्कमा)	नेपाली भाषा	स्थानीय							
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
		गणित	स्थानीय							
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
		विज्ञान	स्थानीय							
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय							
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							

४. जीवन प्रयन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षाः

क्र. सं.	सूचक	सूचकको तह	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८४	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	तथ्यांकको स्रोत
४.१	साक्षरता दर (१पाँच वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	६७					राष्ट्रिय जनगणना २०७८	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	५८.०			९५.०			
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	७८					राष्ट्रिय जनगणना २०७८	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	८२.०	८९.०		९५.०	१००		
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	स्थानीय	८८					राष्ट्रिय जनगणना २०७८	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	९२.०			९९.०			
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५पाँच वर्ष भन्दा माथि)	स्थानीय	०.८२					राष्ट्रिय जनगणना २०७८	
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	०.६५				०.८०		
		५.प्रविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम							
५.१	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति(%)	स्थानीय	१७						
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	३१.०	४०.०		५०.०	७५.०		
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वा प्रि-डिप्लोमा वा सो सरह) उत्तीर्ण जनशक्ति* (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय – छात्रा	५६						
		स्थानीय – छात्र	११९						
		प्रदेश – छात्रा							
		प्रदेश – छात्र							
		राष्ट्रिय – छात्रा							
		राष्ट्रिय – छात्र							
	६.सुशासन तथा व्यावस्थापन								
६.१	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विद्यार्थीः शिक्षक अनुपात	स्थानीय	१३:१						
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	२४:१			३०:१	३०:१		

	(सामुदायिक विद्यालय)								
६.२	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा विद्यार्थीः शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	४७:१						
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	३०:१			३०:१	३०:१		
६.३	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा विद्यार्थीः शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	३३:१						
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	३३:१	३१:१		३०:१	३०:१		
६.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थीः शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	४७:१						
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	४०:१			३०:१	३०:१		
६.५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थीः शिक्षक अनुपात	स्थानीय	८४:१						
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	४१:१	३५:१		३०:१	३०:१		
	७.शिक्षामा लगानी								
७.१	कुल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट*(%)	स्थानीय	१०.६९						
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	१०.६८	१५.०		१७.०	२०.०		
७.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू.हजारमा)	स्थानीय	२७.४४						
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	१८	२१		२४			
७.३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२)मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू.हजारमा)	स्थानीय	३५.२						
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	११	१५		१७			

परिच्छेद ३ शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाः

नेपालमा प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमको सुरुवात सन २००४ सालमा काठमाण्डौमा स्थापना भएको मन्टेश्वरी स्कूलबाट भएको पाइन्छ । यस उमेर समूहका बालबालिकाहरुको सर्वाङ्गीण (शारीरिक, वौद्धिक, सामाजिक, संवेगात्मक एवम भाषिक पक्षहरुको समुचित) विकासका लागि स्वास्थ्यकर्मी, बाल विकास शिक्षकहरु, अभिभावक एवम बालबालिकालाई लक्षित गरिएको नीति तथा कार्यक्रम समेतलाई प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम भन्ने जनाउँदछ । मानव जीवनको सुरुवाती अवस्था प्रारम्भिक बाल्यावस्था भनिएकोहो ।

यस नगरपालिकामा सामुदायिक विद्यालयमा ४५ र संस्थागत विद्यालयमा ३२ वटा गरि ७७ वटा वालविकास केन्द्र रहेका छन् ।

३.१.१ वर्तमान अवस्थाः

मानव जीवनको आधारशीलाका रुपमा रहेकाले प्रारम्भिक बाल्यावस्था वा बाल्यकालको विकास महत्वपूर्ण हुन्छ। त्यसैले सरकारले आफ्ना नागरिकको सर्वाङ्गीण विकास लागि विशेष लगानी गरेको हुन्छ। नेपालको संविधानको धारा ३९(२) मा प्रत्येक बालबालिकालाई परिवार तथा राज्यबाट शिक्षा, स्वास्थ्य, पालनपोषण, उचित स्याहार, खेलकूद, मनोरन्जन तथा सर्वाङ्गीण व्यक्तित्वको हक हुनेछ भन्ने व्यवस्थाले बालबालिकाको हकलाई सुनिश्चित गरेको छ। यसै गरी ३९(३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को आठौं संसोधनले बाल विकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अङ्गका रुपमा मान्यता दिनुले उसको आवश्यकता र औचित्य थप पुष्टि भएको छ। बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक तथा नैतिक एवं सिर्जनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरुलाई आधारभूत शिक्षाका लागि तयार गर्ने उद्देश्यले संचालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकाले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक रहेको कुरालाई मध्यनजर गर्दै यस योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई सर्वसुलभ, व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने गरी विभिन्न कार्यक्रमहरु समावेश गरीएको छ।

महाकाली नगरपालिकामा हाल ४२ वटा सामुदायिक र १० वटा संस्थागत गरी ५२ वटा विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द्रहरुसञ्चालनमा छन्। यी सबै बालविकास केन्द्रमध्ये सामुदायिक विद्यायमा आधारित बालविकास केन्द्रमा २६९ छात्र र २५९ छात्रा गरी ५२८जना तथा संस्थागत विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द्रमा ६७२ छात्र र ३७९ छात्रा गरी १०५१ जना गरी जम्मा १५७९ जना ३, ४ र ५ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाहरु अध्ययन गरिरहेका छन्। Flash Report २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार प्रारम्भिक बालविकास कक्षामा सहजै देखिने भर्नादर १३५ प्रतिशत तथा खुद भर्नादर ७२.३ प्रतिशत रहेको छ। हाल सञ्चालनमा रहेका केही बालविकास केन्द्रहरु न्यूनतम मापदण्ड अनुसार नभएको हुनाले तिनीहरुको सुभारका लागि कार्यहरु गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ भने अझै पनि केही विद्यालयमा बालविकास कक्षा सञ्चालनमा नहुँदा बालबालिकाहरुले बालविकासको अवसरबाट बन्चित रहनु पर्ने अवस्था देखिएकाले हरेक विद्यालयमा प्रारम्भिक बालविकास कक्षा सञ्चालन गर्नु र प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताहरुका लागि तालिम तथा पेसागत विकासका अवसरहरुको व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक देखिन्छ।

३.१.२ उद्देश्य

क. तोकिएको उमेर समूहका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउनु,

ख. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु,

ग. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई भौतिक पूर्वाधारको सबलीकरण गरी बालमैत्री बनाउनु,

घ. सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना गराउनु ।

३.१.३ रणनीतिहरु

क. सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड अनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने,

ख. बालविकास केन्द्रहरुको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने,

ग. पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने,

घ. लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,

ङ. कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघसंस्था, निजीक्षेत्र र विद्यालयहरूसँग सहकार्य गर्ने,

च. ऐन र कार्यविधिमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,

छ. बालविकास केन्द्रमा कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकासगर्ने,

ज. स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाकालागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाइने

झ. प्रारम्भिक बालविकासराष्टिय रणनिति २०७७ –२०८८ अनुसार बालबिकास संयोजकको ब्यावस्था गरी बालविकास कक्षामा प्राविधिक सहयोग गर्ने,

ञ. पाठ्यक्रम र मापदण्डलाई समयानूकुल स्थानीयकरणकालागि सुझाव पेस गर्ने,

ट. अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गर्ने,

ठ. बालविकास र शिक्षालाई बालमैत्री र अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधारयुक्त बनाइने ।

३.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धिः

सबै बालबालिकाहरुलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुने।

प्रमुख नतिजाः

क. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकारूलाई एक बर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज पहुँच पुगेको हुने,

ख. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर प्राप्त भएको हुने,

ग. सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम योग्यता र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा बालबालिकाको हेरचाह तथा सहयोगका लागि सहायक कर्मचारी सहित केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेको हुने,

घ. बालबालिकाहरूको विकासात्मक तथा सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने पाठ्यक्रम समायोजन तथा अनुकूलन भएको हुने,

ङ. भौगोलिक जटिलता रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्न आवश्यकतामा आधारित जस्तै घरमा आधारित, समुदायमा आधारित, कार्यक्षेत्र तथा घुम्ती बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमुना विकास हुने,

च. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघसंस्था र विद्यालयहरूसँग सहकार्य भएको हुने ।

मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

क्र.स.	सूचक	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८१-८२	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	प्रारम्भिक बालविकास कुल भर्ना संख्या	१५७९	१५९७	१६१५	१६३३	१६५१	१६६९
२.	न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका बालविकास संख्या	१८	२०	२२	२४	२६	२८

३.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.सं.	मुख्य कृयाकलापहरु	एकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य	कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	१० वर्ष	
१	बालविकास केन्द्रको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण		१	३	३	३	३	१३	२०	
२	बालविकास केन्द्रको सवलीकरण		३	३	३	३	३	१५	३०	
३	शिक्षक/सहयोगी कार्यकर्ताहरुको क्षमता विकास		१	१	१	१	१	५	१०	
४	महिला बालबालिका तथा स्वास्थ्य शाखा र जनप्रतिनिधिको सहभागितामा बालविकास शिक्षा उमेर समूहका बालबालिकाहरुको विद्यालय भर्ना कार्यक्रमसञ्चालन		१	१	१	१	१	५	१०	
५	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधीकरण		१	-	-	-	-	१	२	
६	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकहरुका लागि बालमैत्री सिकाइ तथा शैक्षिक		१	१	१	१	१	५	१०	

	सामग्री निर्माण सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धी तालिम									
७	पाठ्यक्रम प्रबोधीकरण		१	-	-	-	-			
८	दिवा खाजा कार्यक्रम		५१	५१	५१	५१	५१	५१	५१	
९	अभिभावक शिक्षा		१	१	१	१	१	५	१०	
१०	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकको सेवा तथा सुविधामा विस्तार		५१	-	-	-	-	५१		
११	बाल विकास केन्द्र सबलीकरण		३	३	३	३	३	१५	३०	
१२	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी संघसंस्थाहरुको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारीमा वृद्धि		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
१३	घर तथा समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्र स्थापना									
१४	बाल विकासका लागि परिवार, समुदाय, सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्था र विद्यालयबीच सहकार्य र समन्वय		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
१५	नगरपालिकामा कार्यक्षेत्र भएका विकास साझेदार निकायसंग बालविकासका क्षेत्रमा सहयोग, समन्वय, सहकार्य तथा लगानी वृद्धि गर्न प्रोत्साहन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
१६	बालबालिकाको अभिलेखीकरण		१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	
१७	प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक नमूना बालविकास केन्द्र निर्माण तथा सञ्चालन		१	२	२	२	२	९	९	
१८	उत्कृष्ट प्रारम्भिक बाल विकास कक्षालाई प्रोत्साहन अनुदान		१	१	१	१	१	५	१०	
१९	प्रारम्भिक बालविकास कक्षाका लागि कार्यपुस्तक विकास तथा प्रकाशन		१					१		
२०	बालविकास सहजकर्ता तलब भत्ता व्यवस्थापन		५१	५१	५१	५१	५१	५१	५१	

३.२ आधारभूत शिक्षा

आधारभूत शिक्षा मानव जीवनयापनका लागि अपरिहार्य शिक्षा हो । मानव जीवनयापन गर्न आवश्यक पर्ने आधारभूत ज्ञान सीप एवम् दक्षता शिक्षाबाट प्राप्त हुन्छ । अनिवार्य र निःशुल्क गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने संवैधानिक व्यवस्था छ ।

३.२.१ वर्तमान अवस्थाः

विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना २०६६-२०७२ ले विद्यालय शिक्षाको पुनर्संरचना गरेर कक्षा १-८ लाई आधारभूत तह र कक्षा ९-१२ लाई माध्यमिक तहका रुपमा परिभाषित गरेको छ। साविकको प्राथमिक तह कक्षा १-५ र निम्न माध्यमिक तह कक्षा ६-८ लाई समायोजन गरी बनाइएको आधारभूत तह कक्षा १-८ का लागि ५ वर्ष देखि १२ वर्ष सम्मको उमेर समूह निर्धारण गरिएको छ। आधारभूत शिक्षाले बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास, गुणस्तरीय जीवन र सामाजिक समायोजनतथा माध्यमिक शिक्षामा प्रवेशका लागि आधारशिला खडा गर्दछ। यसले व्यक्तिलाई निरन्तर सिकाइको मार्ग प्रशस्त गरी मुलुकको सामाजिक तथा आर्थिक रुपान्तरणमा सहभागी हुने अवसर प्रदान गर्दछ। नेपालको संविधान २०७२ ले प्रत्येक व्यक्तिको आधारभूत शिक्षामा सहज पहुँच हुने र यो तहको शिक्षा सबैका लागि अनिवार्य र निःशुल्क हुने व्यवस्था गरेको छ। यसैगरी अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ ले आधारभूत तह सम्मको शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व र तत्सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था मिलाउने जिम्मेवारी नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको हुने र आधारभूत शिक्षा उमेर समूहका बालबालिकालाई विद्यालय पठाउनु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ भन्ने उल्लेख गरेको छ।

महाकाली नगरपालिकामा आधारभूत तहको शिक्षा प्रदान गर्न १-८ सम्मका कक्षा संचालित सामुदायिक विद्यालय संख्या ३१ र संस्थागत विद्यालय संख्या ८ रहेको छ। विद्यालय उमेरका ४५२१ विद्यार्थीहरु हाल यी विद्यालयहरुमा अध्ययनरत रहेका छन्। जनसंख्याको असमान वितरण र नगरपालिकाको सामाजिक, आर्थिक तथा भौगोलिक अवस्थाका कारण विद्यालयहरुमा विद्यार्थीहरुको वितरण पनि असमान रहेको छ। विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण र शैक्षिक जनशक्ति तथा सेवा सुविधाको उपलब्धताको आधारमा सदरमुकाम र आसपास क्षेत्रका केही विद्यालयमा विद्यार्थीको उच्च चाप रहेको तथा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यालयहरु रित्तिने अवस्थामा रहेका छन्। भौगोलिक कठिनाइ र छरीएर रहेको मानवीय बसोबासका कारण आधारभूत शिक्षामा पहुँचका लागि बालबालिकाहरुले दैनिक कठीन परिश्रम गर्नु परे तापनी गम्भीर खाले अपाङ्गता भएका र आर्थिक विपन्नता रहेका २.३ प्रतिशत बालबालिका बाहेक अधिकांश बालबालिकाहरुको आधारभूत शिक्षामा पहुँच रहेको छ।कक्षा १-५ को खुद भर्नादर ९६.७ प्रतिशत र कक्षा ६-८ को खुद भर्नादर ९८ प्रतिशत रहेको छ। यस तहमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कक्षा १-५ मा १:१३ र कक्षा ६-८ मा १:४० रहेको छ। आधारभूत तह कक्षा १-३ संचालित २ वटा विद्यालयहरु शुन्य दरबन्दीमा संचालित छन् भने कक्षा ६-८ संचालित ३ विद्यालयमा शुन्य दरबन्दी रहेको छ। साथै दरबन्दी भएका विद्यालयहरुमा पनि विषयगत दरबन्दी उपलब्धताको अवस्था अपर्याप्त छ।

३.२.२ उद्देश्य

क. आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
ख. प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धि गर्नु,
ग. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्नु,
घ. सबै बालबालिकाहरूलाई आधारभूत तह पूरा गर्ने अवस्था सुनिश्चित गर्नु,
ङ. सबै बालबालिकाहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल हुने अवस्था सुनिश्चित गर्नु,
च. आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु,

छ. विद्यालय शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार ल्याउनु,

ज. विद्यालय पद्धतिलाई विविधता अनुकूल, उत्थानशील र जवाफदेही बनाउनु,

झ. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउनु,

ञ. अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुहरूलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु।

३.२.३ रणनीतिहरु

क. विद्यालय नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने,

ख. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने,

ग. प्रारम्भिक कक्षा पढाइ सम्बन्धी क्रियाकलापहरूको लागि स्रोत व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गर्ने,

घ. विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण सङ्कलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्नआवश्यक व्यवस्था मिलाइने,

ङ. न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने,

च. शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति कार्यसम्पादन करार गरी जवाफदेही बनाउने,

छ. विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्धसहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने,

ज. विद्यालयमा बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने,

झ. शिक्षण सिकाइका नवीनतम विधि अवलम्बन गर्ने,

ञ. प्रारम्भिक कक्षाहरूमा कक्षा शिक्षणलाई प्रवर्द्धन गर्ने,

ट. शिक्षकका लागि आवश्यक तालिमकोतयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

ठ. मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा प्रयोगमा ल्याउने,

ड. कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित क्षमता विकास गर्ने,

ढ. शिक्षामा कामगर्ने सबै जनशक्तिको क्षमता विकास गरी उत्प्रेरित गर्ने,

ण. विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

त. विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराइने,

थ. स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गर्ने,

द. विद्यालय शिक्षालाई विविधता अनुकूल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेशअनुकुल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, भाषिक विविधताअनुकूलको माध्यम भाषाको उपयोग तथा सामाजिक साँस्कृतिक विविधताको सम्मान र समावेश हुनेगरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने,

ध. दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहार कुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्ने,

प. अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा परिमार्जन र सुधार गर्ने,

फ. शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने,

ब. नतिजाप्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने,

भ. अभिभावकहरुलाई आफ्ना बालबालिका अनिवार्य रुपमा विद्यालयमा भर्ना गर्न आवश्यक नीति अवलम्बन गर्ने,

म. विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने,
य. विद्यार्थी र विद्यालयको सिकाइ उपलब्धिमा अभिभावकको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने,
र. आवश्यकतानुसार विपन्न, दलित, अपाङ्ग, सहिद परिवार, द्वन्द्व पीडित तथा सुविधा वन्चित आदिवासी जनजाति विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने।

३.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाः

उपलब्धिः

अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षामा पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तरमा वृद्धि हुने।

प्रमुख नतिजाः

क. सबै बालबालिकाको आधारभूत शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चितता भएको हुनेछ,
ख. सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता (PMEC) पूरा गरेको हुनेछ,
ग. आधारभूत तहका विद्यालयहरुको न्यूनतम मापदण्ड पुरा भएको हुनेछ,
घ. शिक्षकले शिक्षण सिकाइमा बिताउने समयावधीमा सुधार भएको हुनेछ,
ङ. आवश्यक संख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भएको हुनेछ,
च. बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ भएको हुनेछ,
छ. पौष्टिकयुक्त दिवाखाजाको प्रबन्धबाट बालबालिकाको पोषण तथा स्वास्थ्यको अवस्थामा सुधार भएको हुनेछ,
ज. बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुनेछ,
झ. आधारभूत शिक्षाको भर्ना, सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक समता सूचकमा सुधार भएको हुनेछ,
ञ. विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील भएको हुनेछ,
ट. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइमा सहयोग पुगेको हुनेछ,
ठ. जनशक्तिको क्षमता विकास भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम भएको हुनेछ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	सूचक	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८५-८६
१.	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा विद्यालय बाहिर रहेका वालवालिकाहरुको संख्या					
२.	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा विद्यार्थीहरुको संख्या	२६३५	२६४८	२६५७	२७३१	२८७०
३.	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा तालिम प्राप्त शिक्षकको संख्या					

४	आधारभूत तह (निम्न माध्यमिक कक्षा ६-८) मा विद्यार्थीहरुको संख्या	१८८६	१९०७	१९२८	१९४९	१९७०
४.	न्यूनत्तम सिकाइ सवलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions) पूरा गरेका आधारभूत तहका विद्यालयहरुको संख्या	१०	१०	१०	१०	१०

३.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य	कै.
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	१० वर्ष	
विद्यालय नक्साङ्कन, एकीकरण तथा समायोजन	पटक	१	-	१	-	-	२	४	
मापदण्ड अनुसार शिक्षक व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
सरोकारवालाहरुको सहभागितामा सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना तथा स्वागत अभियान	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
प्रारम्भिककक्षाका बालबालिकासहरुका लागि पठन सामग्री वितरण	विद्यालय	१५	२०	३०	४०	४५	४५	४५	
प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण सम्बन्धी शिक्षक तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास	वटा	३	३	३	३	३	१५	३०	
विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	विद्यालय	१५	२०	२८	३५	४२	४२	४२	
एक वडा एक नमूना विद्यालय निर्माण	वटा	१	२	२	२	२	९	९	
विद्यालय पोषण तथा दिवा खाजा प्रबन्ध	विद्यालय	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	
विपन्न बालबालिकाका लागि शैक्षिक सामग्री वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली, सुधारात्मक र निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
विव्यस र शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीहरुको क्षमता विकास र अभिभावक शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
उत्कृष्ट विद्यालय अनुदान कार्यक्रम	संख्या	५	५	५	५	५	२५	२५	
निशुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्थापन	विद्यार्थी	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै			विद्यार्थी
सरोकारवालाहरुको सहयोगमा विद्यालयस्तरमा विद्यालय विकास कोष स्थापना गरी परिचालन गर्ने	विद्यालय	१५	२२	२८	३२	३८	४२	४२	
शिक्षक तलब भत्ता व्यवस्थापन	संख्या	२४०	२४०	२४०	२४०	२४०	१२००	२४००	

३.३ माध्यमिक शिक्षा

कक्षा ९ देखि १२ सम्मको शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षाको रुपमा लिइन्छ । नेपालको संविधानले शिक्षालाई नागरिकको मौलिक हकको रुपमा परिभाषित गर्दै माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क हुने व्यवस्था गरेको छ । माध्यमिक शिक्षालाई साधारण, परम्परागत र प्राविधिक तथा व्यवसायिक माध्यमिक शिषा भनि ३ प्रकारमा वर्गीकरण गरिएको छ । आधारभूत तहको सीप सिकेर वा प्रारम्भिक स्तरको प्राविधिक दक्षता हासिल गरेर पेशागत हिसावले स्वरोजगारी वा रोजगारीमा जान चाहनेहरुका लागि यो विद्यालय शिक्षाको सबैभन्दा महत्वपूर्ण खुड्किलो हो । हरेक व्यक्तिमा लुकेर रहेका गुण, क्षमता र प्रतिभाको पहिचान गरी त्यसको प्रस्फुटन र विकास गर्ने महत्वपूर्ण ठाउँ पनि माध्यमकि तह नै हो । उच्च शिक्षा लाई आधारभूत शिक्षासँग जोड्ने मुख्य सेतु पनि माध्यमिक तहको शिक्षा नै हो ।

३.३.१ वर्तमान अवस्थाः

नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षा सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रुपमा प्रत्याभूत गर्दै माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क हुने व्यवस्था गरेको छ साथै आम नागरिकका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न तीनै तहका सरकारलाई जिम्मेवार बनाउने स्पष्ट दिशा निर्देश पनि गरेको छ।विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप, २०७६ ले कक्षा ९ देखि कक्षा १२ सम्मको शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षाको परिभाषाभित्र समेटेको छ। माध्यमिक शिक्षालाइ साधारण र प्राविधिक तथा व्यावसायिक गरी

दुई धारमा छुट्याउँदै एकल पथीय पाठ्यक्रमको अवधारणालाई आत्मसात गरेको छ। अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा अन्तर्गत सबै बालबालिकाले कक्षा ८ सम्मको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गरिसकेपछी विद्यार्थीको रुची र क्षमता अनुसार माध्यमिक तहमा प्राविधिक वा साधारण धारको छनोट गर्ने अवसर प्रदान गर्नुपर्दछ। यस तहको शिक्षालाई जीवनोपयोगी, उत्पादनमूलक, प्रविधियुक्त, सीपमूलक र व्यावहारिक बनाउनु पर्दछ। यो तहको शिक्षा कामको संसारमा प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाकालागि तयारीको आधार पनि हो। यीनै कुराहरुलाइ ख्याल गरेर यस योजनामा माध्यमिक तहको शिक्षालाइ सिपमूलक, प्रविधियुक्त, निःशुकल्क समावेशी तथा बालमैत्री बनाउने गरी उद्देश्य तथा रणनीतिहरु निर्धारण गरिएको छ ।

महाकाली नगरपालिकामा माध्यमिक तहको शिक्षा प्रदान गर्न कक्षा १० सम्म संचालित ७ वटा सामुदायिक तथा २ वटा संस्थागत विद्यालयहरु छन् भने कक्षा ९-१२ संचालित ४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु रहेका छन्।कक्षा ९-१२ संचालित विद्यालयमध्ये २ वटा विद्यालयमा प्राविधिक धार तर्फ सिभिल सब इन्जिनियरिङ् (प्रि. डिप्लोमा/डिप्लोमा) का कक्षाहरु संचालित छन्।माध्यमिक तह संचालित ११ सामुदायिक विद्यालयमध्ये ५ वटा विद्यालयहरु राहत अनुदान वा शुन्य दरबन्दीमा संचालित छन् भने स्थायी दरबन्दी रहेका विद्यालयहरुमा पनि विषयगत रुपमा पर्याप्त जनशक्तिको उपलब्धता छैन। माध्यमिक तहतर्फ स्थायी २२ र राहत ५ गरी जम्मा २७ सरकारी दरबन्दी रहेको छ। कक्षा ९-१० मा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:४७ र कक्षा ११-१२ मा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:८४रहेको छ। शुन्य तथा न्यून दरबन्दीमा संचालित विद्यालयहरुले संघीय सरकारको शिक्षण सहयोग अनुदान, स्थानीय सरकारको अनुदान तथा आफ्नै नीजि स्रोतमा शिक्षक व्यवस्थापन गरी न्यूनतम जनशक्तिको भरमा कक्षा सञ्चालन गरिरहेका छन्।माध्यमिक शिक्षामा छात्र छात्राको समावेशी उपस्थिति रहेको छ भने सिकाइ उपलब्धि न्यून रहेको देखिन्छ।सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक वातावरण व्यवस्थापनमा सरोकारवाला समुदायको उदाशीनता रहेको देखिन्छ।

३.३.२ उद्देश्य

क. माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
ख. माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु,
ग. विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशीर सुरक्षित बनाउनु,
घ. शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार ल्याउनु।

३.३.३ रणनीतिहरु

क. माध्यमिक तहमा सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने,
ख. निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने,
ग. माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाइने,
घ. विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
ङ. वैकल्पिक सिकाइका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
च. सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने,
छ. माध्यमिक तहमा दक्ष विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्ने,
ज. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा अभिभावक तथा सरोकारवालाहरुको सहभागिता र जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्ने।

झ. शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने,
ञ. शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,
ट. शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने,
ठ. हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने,
ड. विद्यालयहरूलाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउने,
ढ. गणित तथा विज्ञान विषय अध्ययनका लागि विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्न पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गर्ने,
ण. सक्षम र उत्प्रेरित प्रधानाध्यापक व्यवस्था गर्ने,
त. आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्ने,
थ. शिक्षित बेरोजगार युवाहरुलाइ स्वयंसेवक शिक्षकमा आकर्षित गर्ने।

३.३.४ प्रमुख उपलब्धी तथा नतिजाः

उपलब्धिः

माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने।

प्रमुख नतिजाः

क. शिक्षण सिकाइ तथा विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका सूचकहरुमा सुधार भएको हुने।
ख. सबै बालबालिकाहरुलाई निःशुल्क माध्यमिक तहको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित भई खुद भर्ना दर तथा टिकाउ दरमा वृद्धि भएको हुने।
ग. माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि भएको हुने ।
घ. सबै माध्यमिक विद्यालयहरुले आधारभूत मापदण्ड पुरा गरेको हुने।
ङ. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा अभिभावक तथा सरोकारवालाहरुको सहभागिता र जवाफदेहिता अभिवृद्धि भएको हुने।
च. माध्यमिक शिक्षा पूरा गर्ने बालबालिकाहरुले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने।
छ. विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइ सहजिकरणलाई सहयोग पुगेको हुने।
ज. शैक्षिक निकायमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास भई माध्यमिक तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम भएको हुने।
झ. माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तर विकासका लागि पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामाग्रीको उचित व्यवस्थापन, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग र सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने।
ञ. माध्यमिक विद्यालयहरु प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील भएको हुने।
ट. माध्यमिक विद्यालयहरुमा अध्यापन गरिने विभिन्न विधाका विषयहरुमा सुदृढिकरण भएको हुने ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	सूचक	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा भर्ना भएका विद्यार्थी संख्या	११९६	१२२५	१२८२	१४६०	१४८३
२.	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा भर्ना भएका विद्यार्थी संख्या	७४२	७५१	७६०	७६९	७७८
३.	विज्ञान विषयमा अध्ययनरत विद्यार्थी संख्या	२५	३०	४०	५०	६०

३.३.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यः

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य	कै.
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	१० वर्ष	
विद्यालय नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	१	-	-	-	-	१		
मापदण्ड अनुसार शिक्षाक व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
विद्यालयको न्यूनत्तम भौतिक पूर्वाधार विकास	विद्यालय	-	-	-	१	१	२	४	
विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरवार, शौचालय)	विद्यालय	२	२	२	२	२	१०	२०	
शिक्षक तालिम तथा क्षमता विकास	संख्या	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	५००	
विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विव्यस, पिटीए लगायतका पदाधिकारीहरुको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	१	-	-	-	-	१	२	निरन्तर
सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५	४६	
अपाङ्गता तथा न्यून आय भएका बालबालिकाका लागि शैक्षिक सामग्री सहयोग		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			

सिकाइ सुदृढीकरण र पृष्ठपोषण सहितको कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
अभिभावक अभिमुखीकरण तथा सहायता	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
प्रधानाध्यापक क्षमता विकास तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विपदबाट परेको शैक्षिक क्षति न्यूनीकरणका लागि वैकल्पिक तथा खुला सिकाइ तथा अतिरिक्त कक्षाको प्रबन्ध गर्ने	पटक								आवश्यकता अनुसार
लक्षित बालबालिकाका लागि आवासीय प्रबन्ध	संख्या	२५	५०	५०	५०	५०			
गणित प्रयोगशाला, विज्ञान प्रयोगशाला र इ लाइब्रेरी व्यवस्थापन	संख्या	३	३	३	३	३	१५	३०	
विद्यालयमा प्रतिभा पहिचानका लागि सह तथा अतिरिक्त कृयाकलाप सञ्चालन	विद्यालय	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	
कूलत, वालविवाह न्यूनीकरण सम्बन्धी विद्यार्थी सचेतना कार्यक्रम	विद्यालय	१२	१२	१२	१२	१२	१२	१२	मावि
शिक्षक तलब भत्ता व्यवस्थापन	संख्या	६०	६२	६५	६८	७०	३००	६००	

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमः

कुनै पनि देशको समग्र विकासमा शिक्षाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । त्यसमा पनि प्राविधिक शिक्षाको अझ बढी भूमिका रहन्छ । त्यसैबाट देश विकास र समृद्धिको बाटोमा अघि बढन सक्छ । यसै कुरालाई दृष्टिगत गरी नेपालको संविधान २०७२ को भाग ४ धारा ५१ राज्यका नीतिहरुअन्तर्गत उपधारा (ज १) मा उल्लिखित नागरिकका आधारभूत आवश्यकतासम्बन्धी नीतिअनुसार शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सिपमूलक, रोजगारमूलक एवम जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवम राष्टिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने भन्ने रहेकाले राष्टिय आकाङक्षा पूरा गर्न राष्ट्रिय योजना आयोगले नौ वटा राष्ट्रिय लक्ष्यअन्तर्गत उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व तय गरेको छ । त्यसका लागि गुणस्तरीय प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको विकास र विस्तारमा जोड दिइएको देखिन्छ । सन २०१५ मा संयुक्त राष्ट्र सङघले निर्धारण गरेको दिगो विकास लक्ष्यले सन २०३० सम्म विश्वमा प्रत्येक व्यक्तिलाई सम्ममानित जीवन निर्वाहका लागि आवश्यक प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्ने रहको छ । यसका लागि समावेशी,समतामूलक र समन्यायिक दृष्टिबाट अवसरलाई व्यापक बनाउन जोड दिएको छ ।

३.४.१ वर्तमान अवस्थाः

नेपालमा विद्यालय शिक्षालाइ जीवन उपयोगी बनाउने उद्देश्यले विद्यालय तहमा व्यावसायिक सिप र ज्ञान सिकाउने औपचारिक प्रयास वि. सं. २००४ सालमा आधार स्कुलको स्थापना भए देखि नै शुरु भएको पाइन्छ। यद्दपि जयस्थिति मल्लको पालाबाटै अनौपचारिक रुपमा व्यावसायिक शिक्षाको विकास भएको

इतिहासले प्रष्ट्याउँछ। वि. सं. २०१५ देखि २०२५ सम्म बहुउद्देश्यीय माध्यमिक विद्यालय र नयाँ शिक्षा योजनामा अनिवार्य व्यावसायिक माध्यमिक शिक्षा कार्यक्रम (वि. सं. २०२८-२०३७) मार्फत व्यावसायिक शिक्षालाइ जोड दिइएकोमा देशमा आधारभूत तथा मध्यमस्तरका प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्न प्राविधिक शिक्षालय नीति २०३६ र प्राविधिक शिक्षालय योजना २०३७ का आधारमा प्राविधिक शिक्षालयहरुको स्थापना गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमलाइ संस्थागत गर्ने प्रयास गरेको छ। साथै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद ऐन २०४५ पारित भइ देशमा प्राविधिक शिक्षाको विकास र विस्तारका लागि प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद नामक स्वायत्त संस्थाको गठन गरीएको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले "प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका अवसरहरुलाइ व्यापक विकास गरी सबै इच्छुक नागरिकहरुका लागि समावेशी एवं समतामूलक पहुँच स्थापित गर्दै देश विकासका लागि योग्य, सक्षम, सीपयुक्त र उद्यमशील जनशक्ति तयार गर्ने" उद्देश्य राखी उक्त उद्देश्य प्राप्तिका लागि विभिन्न रणनीतिहरुको व्यवस्था गरी कार्यान्वयन गर्ने नीति लिएको पाइन्छ।

विद्यालय शिक्षाका सन्दर्भमा माध्यमिक शिक्षा कक्षा ९-१२ ले मानवीय मूल्यका साथै कला, संस्कृति, विज्ञान र प्रविधि क्षेत्रका आधारभूत मूल्य मान्यता ज्ञान, सिप तथा दृष्टिकोण तथा व्यवहारहरु आर्जन गरेका सक्षम जनशक्ति उत्पादन गर्ने लक्ष्य राख्दछ। यो तहको शिक्षा कामको संसारमा प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास गर्ने आधार पनि हो। विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति २०७६ ले विद्यालय तहदेखि नै परम्परागत मौलिक ज्ञान प्रविधि तथा सिपका बारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनशीलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ। माध्यमिक तहमा साधारण, परम्परागत र प्राविधिक धारमा शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गरी कक्षा १२ को अन्तमा श्रम बजारको माग अनुसार आधारभूत तथा मध्यमस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गर्ने गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको व्यवस्था गरीएको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले माध्यमिक तहमा प्राविधिक धारलाइ विशेष जोड दिइ विद्यालयमा सञ्चालन गरीने, प्राविधिक धारको शिक्षा कक्षा १० पछि प्रयोगात्मक तथा कार्य क्षेत्र अनुभव सहित तीन वर्षको अवधिको बनाइ यी कार्यक्रम र प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम केन्द्र अन्तर्गत संचालित सम्बन्धित कार्यक्रमबिच सामन्जस्य कायम गरिने उल्लेख गरेको छ। विगतका वर्षहरुमा राज्यले साधारण शिक्षामा मात्र जोड दिँदा शैक्षिक संस्था बेरोजगार उत्पादन गर्ने कारखानाका रुपमा चित्रित भएको अवस्थामा विद्यालय तह देखि नै प्राविधिक धारका आधारभूत ज्ञान र सीप प्रदान गर्ने समयानुकूल सकारात्मक नीति राज्यले लिएको पाइन्छ। एसइइ पार गरेका परीक्षार्थीका लागि विभिन्न क्षेत्रमा स्वरोजगार बन्ने अवसर प्रदान गर्न प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद **CTEVT** ले विविध क्षेत्रमा अध्ययन र तालिमको अवसर प्रदान गर्दै आएको छ।

नेपाल सरकारले देशका सबै स्थानीय तहमा प्राविधिक शिक्षाको संस्थागत पहुँच पुर्याउने नीति लिएकोमा हालसम्म प्राविधिक माध्यमिक शिक्षा कक्षा ९-१२ नगरपालिका मातहतका एक विद्यालयमा र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदका कार्यक्रम अन्तर्गत तीन वर्षे डिप्लोमा इन सिभिल इन्जिनियरिङ् कार्यक्रम एक विद्यालयमा सञ्चालनमा रहेको छ। माध्यमिक तह ९-१२ मा अध्ययनरत विद्यार्थीको १५.४७ प्रतिशत विद्यार्थीले मात्रै प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा पहुँच पाएका छन् भने माध्यमिक शिक्षा प्राप्त गर्न योग्य विद्यार्थीको ठूलो समूह गुणस्तरीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाबाट बन्चितीकरणमा परेको छ। नगरपालिका मातहतका दुइ वटा विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन गरीएतापनी प्रयास देखिएको छैन।

देशको कूल बजेटको १० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा खर्च हुने परिस्थितिमा व्यावसायिक शिक्षामा बजेट व्यवस्थापनको अवस्था झन दयनीय छ भने स्थानीय तथा प्रदेश सरकारले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको नारा जतिसुकै लगाएतापनि उक्त कार्यक्रमका लागि प्रयाप्त बजेट विनियोजन गर्न सक्ने ल्याकत अहिले सम्म देखिएको छैन ।

३.४.२ उद्देश्य

क. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा समतापूर्ण पहुँच विस्तार गर्नु,

ख. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रणालीमा गुणस्तर, समयसापेक्षता र दक्षता अभिवृद्धि गर्नु,

ग. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने शिक्षालयहरुको शैक्षिक तथा भौतिक व्यवस्थापनको प्रभावकारिता र दक्षता अभिवृद्धि गर्नु,

३.४.३ रणनीति

क. सबै भौगोलिक क्षेत्र एवम् समुदायको आवश्यकतालाइ सम्बोधन गर्ने गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने,

ख. निशुल्क/न्यून शूल्कमा व्यावसायिक तथा प्राविधिक माध्यमिक शिक्षामा सहज पहुँच र समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्न सरोकारवाला सबैको समन्वयात्मक कार्यढाँचामा माध्यमिक विद्यालयहरुको क्षमता विकास गर्ने,

ग. प्राविधिक शिक्षाको विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकास गरीनेछ।

घ. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायकहरुलाइ आपसी साझेदारी र समन्वयमा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा कार्य गर्न प्रोत्साहन गर्ने,

ङ. व्यावसायिक तथा प्राविधिक शिक्षाका प्रशिक्षक तथा सहजकर्ताहरुको क्षमता विकासका लागि तालिम तथा पेसागत विकासका अवसरहरुको सिर्जना गर्ने,

च. प्राविधिक धारका विद्यालयमा अध्ययनरत गरीब, जेहेन्दार तथा अल्पसंख्यक विद्यार्थीका लागि निशुल्क पाठ्यपुस्तक, पोसाक तथा छात्रवृत्ति लगायतका प्रोत्साहन कार्यक्रमको व्यवस्था गर्ने।

३.४.४प्रमुख उपलब्धी तथा नतिजाः

उपलब्धिहरु

१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालीमका अवसरहरुको व्यापक विस्तार भइ सबै इच्छुक नागरिकहरुको लागि समावेशी र समतामूलक पहुँच स्थापना भएको हुने,

२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने विद्यालयहरुको आवश्यक पूर्वाधार विकास भएको हुने,

३. प्राविधिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार भएको हुने,

प्रमुख नतिजाहरु

१. माध्यमिक शिक्षाका कम्तीमा ४० प्रतिशत विद्यार्थीका लागि प्राविधिक शिक्षामा पहुँच पुगेको हुनेछ।

२. प्राविधिक शिक्षा संचालित विद्यालयहरुको भौतिक तथा शैक्षिक संरचना व्यवस्थित र सुदृढ भएको हुनेछ ।

३. प्राविधिक शिक्षामा सरकारी तथा नीजि क्षेत्रको सहभागितामा वृद्धि भएको हुनेछ ।

४. प्राविधिक शिक्षामा सबैको समावेशी तथा समतामूलक पहुँच स्थापित भएको हुने ।

५. प्राविधिक शिक्षालयमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास भइ गुणस्तरीय र प्रभावकारी शिक्षा प्रवाह भएकव हुनेछ ।
६. १० वर्ष भित्रमा नगरपालिका मातहतका कम्तीमा ४ वटा थप विद्यालयमा माध्यमिक शिक्षामा प्राविधिक धार अन्तर्गत बाली विज्ञान, नर्सिङ्, सूचना तथा संचार प्रविधि र वन विज्ञान विषयको अध्ययन अध्यापन कार्य सञ्चालनभएको हुनेछ ।
७. नगरपालिकाभित्र सञ्चालन हुने भौतिक निर्माणका कार्यक्रममा सम्बन्धित निकायसंगको समन्वयमा प्राविधिक धारका विद्यार्थीहरुको सहभागितामा प्रयोगात्मक अभ्यास गराइउको हुनेछ ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	सूचक	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदान गर्ने विद्यालय संख्या	२	३	४	५	६
२.	माध्यमिक तहमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा भर्ना भएका विद्यार्थी संख्या	१७५	१८०	१९०	२००	२१०

३.४.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यः

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य	कै.
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	१० वर्ष	
माध्यमिक तहमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा भर्ना हुन चाहने विद्यार्थीको तथ्याङ्क संकलन तथा खण्डीकृत डाटावेस तयारी	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम सञ्चालन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
विद्यार्थीहरुका लागि छात्रवृत्तिका अवसर	संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१००	

३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईः

अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइलाई आगामी १० वर्ष भित्र निरन्तर सिकाइमा संलग्न समाज एवं सिकाइ संस्कृतिको प्रवर्धन गर्ने तर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याई अनौपचारिक, बैकल्पिक, परम्परागत र खुला शिक्षाका माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतिको विकास गर्नु, सबै प्रकारका अपाङगता भएका व्यक्तिका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच

सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवन यापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने उद्देश्य निर्धारण गरेको छ ।

३.५.१ वर्तमान अवस्थाः

औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानव जीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रकृयाको प्रशोधन गर्ने जीवन पर्यन्त अर्थात आजिवन सिकाइ प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो। अनौपचारिक शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समुहका लागि विभिन्न लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ। निरक्षरका लागि साक्षरता, साक्षरका लागि साक्षरोत्तर, सिकाइ अवसरका लागि स्तरवृद्धि, शिक्षासँग सिप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवम् आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले अवलम्वन गरेकोसिद्धान्त, दिगो विकासका लक्ष्य ४ तथा आवधिक योजनाले अपेक्षा गरेको,प्रत्येक नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासँगै अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले योगदान गर्दछ। सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाई अवसर दिगो विकासको मुल मर्म रहेकोले महाकाली नगरपालिका शिक्षा क्षेत्रको योजना २०७९–०८३ विगतको साक्षरताका कार्यक्रमबाट साक्षर बनेका नवसाक्षरहरूका लागि मागमा आधारित निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाई अवसर उपलव्ध गराउनुपर्दछ। विशेष गरी शिक्षाको औपचारिक संरचना बाहिर ठूलो संख्यामा रहेका युवा, महिला र प्रौढहरूका लागि कार्यमुलक साक्षरता, आयआर्जन, समूह साझेदारी Digital Literacy लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ। औपचारिक र अनौपचारिक शिक्षाका बीचमा Cross Ventilator को व्यवस्था गरी शिक्षा प्राप्तिलाई लचकदारर व्यक्तिको आवश्यकता र अनुकूलतामा आधारित बनाउँदै लैजानुपर्ने देखिन्छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याई अनौपचारिक, वैकल्पिक, परम्परागत र खुला शिक्षाका माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतीको विकास गर्नु सबै प्रकारका अपांगता भएका व्यक्तिका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवनपर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने उद्देश्य निर्धारणगरेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालनऐन २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ। सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०७८ जस्ता नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।

यस महाकाली नगरपालिकामा ५ हजार ९ सय ८२ घरधुरी र जनसंख्या २४०८१ रहेको छ। यस पालिकामा २ वटा सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरू सञ्चालनमा रहेका छन् भने एक वटा खुल्ला विद्यालय कक्षा १० रहेको छ। महाकाली नगरपालिकामा सञ्चालनमा रहेको खुला विद्यालय कक्षा १० महेन्द्र नमूना माध्यमिक विद्यालयमा सञ्चालनमा रहेको र सो विद्यालयको अनुगमन तथा नियमन यस पालिकाबाट भैरहेको छ। यस नगरपालिकामा सञ्चालनमा रहेका सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थलगत अनुगमन, निरीक्षण भै परिचालन गरिएको छ। केन्द्रिय तथ्यांक विभागको २०७८ सालको जनगणना अनुसार महाकाली नगरपालिकाको साक्षरता दर ८२.९ प्रतिशत रहेको छ। जसमा महिला साक्षरता दर ७५.५ प्रतिशत र पुरूषको साक्षरता दर ९१.२ प्रतिशत रहेको छ।२०७२ साल पुस १५ गते दार्चुला जिल्ला नेपालको तेइसौं साक्षर जिल्ला घोषणा भैसकेको छ ।

साक्षर जिल्ला घोषणा भइसके तापनी २०७८ को जनगणनाले अझै १७ प्रतिशत मानिसहरु निरक्षर रहेको तथ्याङ्क सार्वजनिक गरेको छ भने निरक्षरहरुमा पनि महिला निरक्षरताको अवस्था अझै २५ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। साक्षर भइरहेका व्यक्तिहरुका लागि पनि निरन्तर सिकाइ र साक्षरोत्तर शिक्षाका कार्यक्रमहरु

सञ्चालन गर्नुपर्ने अवस्था देखिएको छ। साथै साक्षरता शिक्षाका माध्यमबाट निरन्तर सिकाइ, जीवनोपयोगी सिप र तालिम प्रदान गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

३.५.२ उद्देश्य

क. सबै नागरिकका लागि समावेशीतथा समतामूलक साक्षरता र आजीवन सिकाइका अवसरसुनिश्चित गर्नु,

ख. औपचारिक, अनौपचारिक तथा अतिरिक्त शिक्षाकाबिच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्नु,

ग. आजीवन सिकाइ संस्कृति सापेक्ष अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागिसंस्थागत सुदृढीकरण गर्नु,

३.५.३ रणनीतिहरु

क. मौलिक एवम परम्परागत ज्ञान तथा सीपको पहिचान, संरक्षण, प्रवर्द्धन, आधुनिकीकरणएवम हस्तान्तरण सम्वन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,

ख. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको पुनर्संरचना तथा पुनर्वितरण गर्ने

ग. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी सङ्घ संस्थाहरू, नागरिक समाज,सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा निरन्तर सिकाइ/साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालनगर्ने,

घ. सिकारुका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गर्ने,

ङ. सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरण गर्ने,

च. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिकसूचना केन्द्रर सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित निरन्तर सिकाइको थलोका रूपमा विकास गर्ने ।

छ.

३.५.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाः

उपलब्धिः

सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसर प्राप्त हुनेछन् ।

प्रमुख नतिजाः

क. सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त भएको हुनेछ।

ख. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई सञ्चालन भएको हुनेछ।

ग. सिकारूको आवश्यकताअनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइका सामग्रीहरू कार्यान्वयन भएको हुनेछ।

घ. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र जीवनपर्यन्त सिकाइको केन्द्रका रूपमा विकास भएको हुनेछ।

ङ. अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइबाट आर्जित ज्ञान तथा सिपको पहिचान एवम्प्रमाणीकरण गरी समकक्षता प्रदान हुनेछ।

च. अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी तथ्याङ्क अद्यावधिक भएको हुनेछ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	सूचक	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	भाषिक तथा गणितीय साक्षरता सिप (१५ वर्षभन्दा माथि)* %	७८.६				
२.	भाषिक तथा गणितीय साक्षरता सिप (१५ वर्षभन्दा माथिका महिला)* %	७३.९				
३.	आधारभूत सुविधा सम्पन्न सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको संख्या	२	२	३	४	५
४.	सामुदायिक पुस्तकालयको संख्या	०	१	१	१	१

३.५.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यः

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	१० वर्ष	
निरक्षरहरुको तथ्याङ्क संकलन तथा खण्डीकृत डाटाबेस तयारी	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
साक्षरता तथा साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
सामुदायिक सिकाइकेन्द्रको सुदृढीकरण		१	१	१	१	१	५	१०	
घरधुरी सर्वेक्षण र साक्षरता तथ्याङ्क संकलन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुको क्षमता अभिवृद्धि तालिम/ अनुदान	केन्द्र संख्या	२	२	२	२	२	२	२	प्रत्येक वर्ष सबैलाई
प्रौढ शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ कक्षा सञ्चालन	संख्या	९	९	९	९	९	४५	९०	प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा कक्षा सञ्चालन
प्रौढ शिक्षामा सिप विकास र आयआर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	९	९	९	९	९	४५	९०	प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा कक्षा

कार्यक्रमको प्रभावकारिता मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
सिकाइ केन्द्र मार्फत व्यावसायिक तालिम सञ्चालन	संख्या	४	४	४	४	४	२०	४०	स्वरोजगारमूलक तालिम सञ्चालन गर्ने
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सबलीकरण गरी जीवनपर्यन्त सिकाइ थलो (Learning Hub) का रुपमा विकास गर्ने	संख्या	२	-	-	-	-	२	२	
विद्युतीय पुस्तकालयको स्थापना र सञ्चालन	संख्या				१		१	२	
सामुदायिक सूचना केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन	संख्या			१		१	२	४	

परिच्छेद ४ अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र

४.४ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामाग्री तथा मूल्याङ्कनः

आधुनिक औपचारिक शैक्षिक पद्धतिमा मुलुकको शैक्षिक दर्शन कार्यान्वयन गर्ने प्रमुख साधन पाठ्यक्रम हो । यसलाई सिकाइको मुख्य योजनाको रुपमा पनि लिइन्छ।पाठ्यक्रममा शिक्षाका उद्देश्यहरू, समाजका चाहनाहरू, विद्यार्थीका रुचि र उमेरअनुसारको स्तरयुक्त, समसामयिक, वैज्ञानिक तथा प्रभावकारी विषयवस्तुका साथै विषयवस्तुलाई प्रभावकारीपूर्ण ढंगले शिक्षण गर्न उपयुक्त शिक्षण विधि र प्रविधि, सामग्री, प्रक्रिया र मूल्याङ्कन प्रविधिसमेत निर्धारित हुन्छ । निश्चित शैक्षिक उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न सिकाइ अनुभवहरू छनौट गर्ने, संगठित गर्ने र यी उद्देश्यहरू पूरा भएको वा नभएको मूल्याङ्कन गर्ने योजनाको रुपमा पाठ्यक्रमलाई लिन सकिन्छ । राष्ट्र, राष्ट्रियता, राष्ट्रिय एकता, सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र र नेपाली वैशिष्ट्य प्रति समर्पित जनशक्ति विकासमा विद्यालय शिक्षा केन्द्रित हुनुपर्छ । दिगो विकास, मानव अधिकारको संरक्षण, बाल अधिकार, शान्ति, सामाजिक एवम् लैङ्गिक समानता, जनसाङ्ख्यिकी एवं वातावरण संरक्षणजस्ता सामाजिक रूपान्तरणका मुद्दालाई सम्बोधन गर्नु आवश्यक छ । त्यसै गरी सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलगायतका व्यवहारकुशल, जीवनोपयोगी तथा रोजगारउन्मुख सिप विकास, उद्यमशीलताको विकास जस्ता आर्थिक रूपान्तरणमा सहयोग गर्ने पक्षलाई पनि विद्यालय शिक्षाले सम्बोधन गर्नु आवश्यक छ । शिक्षालाई सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, राजनीतिक विकासको प्रमुख माध्यमका रूपमा विकास गरी सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्दछ । उल्लेखित विशेषतामा आधारित शिक्षाको विकास गरी सु-संस्कृत, समृद्ध, प्रतिस्पर्धी, समतामूलक मूल्यलाई आत्मसातगर्ने तथा राष्ट्र एवम् राष्ट्रियताप्रति निष्ठावान् नागरिक तयारगर्ने लक्ष्य प्राप्तिका लागि उपयोगी हुने गरी पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीहरुकोविकास तथा यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

४.१.१ वर्तमान अवस्थाः

शिक्षा पद्धतिलाई मार्ग निर्देशन गर्ने मुख्य आधार पाठ्यक्रम हो।यसले अपेक्षित ज्ञान, सीप अभिवृत्ति हासिल गर्नरगराउन विद्यार्थीलाई मद्दत गर्दछ । कुन कक्षा र कुन तहमा के सिकाउने, के कस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट अपेक्षित सक्षमता हासिल गरेको र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेका कुरा सुनिश्चित गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न के कसरी मूल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्दछ। पाठ्यक्रमको माध्यमबाट प्राप्त हुने शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिलाई समाज तथा विश्व परिवेश अनुकूल समायोजन हुन, सक्रिय र सुसूचित नागरिक जीवन व्यतीत गर्न, रोजगारी प्राप्त गर्न, पेसा तथा व्यवसाय छनोट तथा सञ्चालन गर्न र आर्थिक क्रियाकलापमा सरिक हुन सहयोग प्राप्त हुनुपर्दछ। यसका साथै पाठ्यक्रमले सामाजिक मूल्यमान्यता तथा व्यवहारलाई सान्दर्भीकरण सहित आत्मसात गर्न, आफ्नो पहिचानप्रति गौरव भाव राख्दै विभेदरहित, समतामूलक र समावेशी दृष्टिकोण अनुरुप व्यवहार गर्न, आफ्नो र अरुको अधिकार र कर्तव्यप्रति सचेत रहन र सिर्जनात्मक तथा तथ्यपरक ढङ्गबाट सोच्न र निर्णय गर्न सहयोग गर्नुपर्छ।

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि.सं. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन सुरु गरी चालु शैक्षिक सत्र वि.सं. २०८० बाट विद्यालय तहका सबै कक्षा हरू अर्थात् कक्षा १–१२ मा यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा रहेको छ ।विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक तथा प्रभावकारी बनाउन कक्षा १–३ मा एकीकृत पाठ्यक्रमकोअवधारणाबमोजिम अन्तरसम्बधित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरिएको, व्यवहारकुशल तथा जीवनोपयोगीसिपहरू समावेश हुने गरी सिकाइ क्रियाकलाप तर्जुमा गर्ने रणनीति लिइएको, आधारभूत तहमा

स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सिप तथा ज्ञानमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहले विकास गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने र सबै कक्षाका विषयवस्तुलाई यथासम्भव स्थानीय परिवेश तथा दैनिक जीवनसँग सम्बधित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । प्रत्येक विषयमा विषयवस्तुको स्वरूपअनुसार विद्यार्थीलाई २५ देखि ५० प्रतिशतसम्म भारको प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्य वा सामुदायिक कार्यलगायतका व्यावहारिक अभ्यास गराउनुपर्ने व्यवस्था छ । त्यसैगरी यसले सिकाइमा प्रयोग गरिने माध्यम भाषाले सिकाइमा बाधा नपर्ने गरी आवश्यकताअनुसार मातृभाषा, स्थानीयभाषा वा बहुभाषाको प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई जीवनोपयोगी तथा व्यवहारकुशल सिपका रूपमा एकीकृत गर्नुका साथै सिकाइको माध्यमका रूपमा प्रयोगलाई विस्तार गर्ने र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने गरी प्रयोग गर्ने नीति लिएको छ । पाठ्यक्रममा सामाजिक तथा नागरिक शिक्षा दिने, विद्यालय तह पूरा गरेपछि पेसा, व्यवसाय तथा रोजगारीमा जान चाहनेलाई सहयोग गर्ने र उच्च शिक्षा प्रवेश गर्न चाहनेहरूका लागि तयारी गराउने गरी माध्यमिक तहमा अनिवार्य तथा विभिन्न ऐच्छिक विषयहरू समावेश गरिएको छ भने प्राविधिक धार अध्ययन गर्न सक्ने व्यवस्था पनि गरिएको छ। विद्यालय तहको कक्षा ९ देखि नै प्राविधिक धारको पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको जटिलताको विश्लेषणगरी यस धारको पाठ्यक्रममा सुधार तथा समायोजन गर्नु जरुरी भएको छ।

प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको पाठ्यक्रम, शिक्षणसिकाइ तथा मूल्याङ्कनसम्बन्धी व्यवस्थामा सुधारको खाँचो देखिएको छ।विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा सुधार गरी आधारभूत तहमा निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन, आन्तरिकर बाह्य मूल्याङ्कनको व्यवस्था, केही कक्षाका केही विषयमा स्तरीकृत परीक्षाको प्रारम्भ गरी परीक्षण रमूल्याङ्कनमा पनि सुधारको प्रयास सुरु गरिएको छ तापनि मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा सिकाइमा निरन्तर पृष्ठपोषण प्राप्त गरी सिकाइ सुधार गर्ने कार्यमा प्रभावकारी रूपमा प्रयोग गर्ने र परीक्षालगायत मूल्याङ्कनका साधन तथा विधिहरूलाई प्रभावकारी बनाउने कार्यमा सुधारको आवश्यकता रहेको छ। कक्षा ८, १० र ११÷१२ को अन्तमा सञ्चालन हुने सार्वजनिक परीक्षालाई थप विकेन्द्रित गर्दै व्यवस्थित, वैध र विश्वसनीय बनाउनुपर्ने छ। विद्यालयमा आधारितमूल्याँकनका नतिजा विश्लेषणको प्राप्तिलाई प्रयोग गर्ने कार्य व्यवस्थित बनाउनु आवश्यक भएको छ।

विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गकोरुपमा स्थापित गर्न नसकिनु गुणस्तर सुधारको प्रमुख समस्याको रुपमा रहिआएको छ। निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी कक्षोन्नती गर्ने नीति विद्यार्थीलाई कुनै पनि हालतमा अनुत्तीर्ण गर्न नहुने भन्ने बुझाइले यथार्थ धरातलमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धतिले सार्थकता पाएको छैन। त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक लिखित परीक्षा जस्ता औपचारिक मूल्याङ्कनमा क्रमशः सुधार गरी आधारभूत तहमा निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन, आन्तरिकर बाह्य मूल्याङ्कनको व्यवस्था, केही कक्षाका केहि विषयमा स्तरीकृत परीक्षाको प्रारम्भ, अक्षरांकन मूल्याङ्कन पद्धति अनुसार नतिजा प्रकाशन गर्ने परिपाटीको सुरुवात भई परीक्षण र मूल्याङ्कनमा सुधारको प्रयास नभएको होइन। तापनि मूल्याङ्नलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गको रुपमा सिकाइमा निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गरी सिकाइ सुधार गर्ने कार्य तथा परीक्षण लगायत मूल्याङ्कनका साधन र विधिहरुलाई प्रभावकारी बनाउने कार्यमा सुधारको खाँचो रहेको छ। कक्षा ८,१० र १२ मा सञ्चालन हुने बाह्य परीक्षालाई थप व्यवस्थित, वैध र विश्वसनीय बनाउन आवश्यक छ। विद्यालयमा आधारित मूल्याङ्कनको नतिजा विश्लेषण र प्रबोधीकरणको कार्यलाई सुदृढ, व्यवस्थित र अनिवार्य गर्न सकिएको छैन, जसले गर्दा मूल्याङ्कन औपचारिकतामा मात्र सीमित छ।कोभिड–१९ को प्रभावले सिकाइमा भएको अवरोधलेशिक्षण

सिकाइ तथा मूल्याङ्कनमा अन्य वैकल्पिक विधि र माध्यम आवश्यक देखिएको सन्दर्भमा डिजिटलसिकाइ सामग्रीको विकास तथा पहुँच बढाउनु आवश्यक देखिएको छ। पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शिक्षक तयारी, विकास र विषयगत शिक्षकको व्यवस्था, विद्यालयमा आधारित पेसागत सहयोग पद्धति स्थापना र सञ्चालन आवश्यक छ।

महाकाली नगरपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम

स्थानीय स्रोत साधनको उपयोग गरी स्थानीय विज्ञहरुको सहकार्यमा तयार पारि स्थानीय स्तरमै कार्यान्वयन गरिने पाठ्यक्रम स्थानीय पाठ्यक्रम हो। सोहि कुरालाई आत्मसाथ गरी महकाली नगरपालिकाले कक्षा १-८ मा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम तयार पारेको छ। स्थानीय पाठ्यक्रमले समग्र महाकाली नगरपालिकाको संस्कृति, चालचलन, रहनसहन, भेषभुषा, जीवनशैली, जडिबुटी, भूगोल, ऐतिहासिक धार्मिक, पुरातात्त्विक सम्पदाहरुको पहिचान गरी तिनको संरक्षण र विकासमा टेवा पुर्याउने छ।

स्थानीय पाठ्यक्रमको ऐतिहासिक सन्दर्भ नियाल्दा प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०४९ मा कक्षा १-३ सम्म एउटा विषय स्थानीय भाषामा पठनपाठन गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको पाइन्छ भने प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०६२ र २०६५ ले प्राथमिक तह कक्षा १-५ मा स्थानीय विषय / मातृभाषा विषयलाई पाठ्भार ४ र पूर्णाङ्क १०० कायम गरिएको थियो। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०६३ मा स्थानीय पाठ्यक्रमको विषय र विषयवस्तु छनौटको सम्पूर्ण जिम्मा स्थानीय तहमा नै दिने कुरा उल्लेख गरिएको छ। यसैगरी स्थानीय पाठ्यक्रम प्रारूप, नेपालको संविधान२०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन२०७४, राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७५, आधारभूत तह (कक्षा १-३) को पाठ्यक्रम २०७६, पन्ध्रौं योजनाको अवधारणा पत्र २०७६/०७७-२०७९/८० मा पनि स्थानीय पाठ्यक्रमको बारेमा विविध कुराहरु व्यक्त गरिएकाले तिनै सामग्रीलाई आधार बनाएर पाठ्यक्रम विकासका सम्पूर्ण सिद्धान्तको उपयोग गरी महाकाली नगरपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम तयार पारी शैक्षिक सत्र २०८० देखि आधारभूत तहका सबै कक्षामा एक साथ कार्यान्वयनमा लगिएको छ।

४.१.२ उद्देश्य

क. पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,
ख. पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण दिनु,
ग. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउनु,
घ. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिपर व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्नु,
ङ. सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्नु,
च. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु ।

४.१.३ रणनीतिहरु

क. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने,
ख. विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधिकरण गर्ने,
ग. पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
घ. विपद्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,

ङ. शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिकातथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने,

च. शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गर्ने,

छ. सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने,

ज. माध्यम भाषाका रूपमा आवश्यकताअनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा, बहुभाषा प्रयोग गर्ने,

झ. विद्यालमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गर्ने,

ञ. पाठ्यक्रम, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप र मूल्याङ्कन पद्धतिकाबीच सहसम्बन्ध कायम गर्ने,

ट. सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने,

ठ. शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाइने,

ड. स्थानीय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्ने,

ढ. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने

४.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाः

उपलब्धिः

पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमता सहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगार उन्मुख नागरिक तयार हुने ।

प्रमुख नतिजाः

क. पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रभावकारी रूपमा भएको हुनेछ।

ख. पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण उपलब्ध भएको हुनेछ,

ग. सिकाइकृयाकलाप दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित भएको हुनेछ।

घ. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिपर व्यवहार विकासमा सहजीकरण भएको हुनेछ।

ङ. सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधानउन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धति लागु हुनेछ।

च. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइ मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास भएको हुनेछ।

छ. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन भएको हुनेछ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	सूचक	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	एकिकृत पाठ्यक्रम लागू गरेका विद्यालय संख्या	१५	१५	१५	१५	१५
२.	परीक्षामा स्तरीकृत प्रश्न प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या	१०	१०	१०	१०	१०
३.	स्थानीय भाषामा कक्षा सञ्चालन	१०	११	१२	१४	१५

	गर्ने विद्यालय संख्या					
४.	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने विद्यालय	१५	१५	१५	१५	१५
५.	जलवायु परिवर्तन तथा उत्थानशिलता सम्बन्धी सामाग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या	०	२	२	२	६

४.१.४ **प्रमुख क्रियाकलाप र परमाणात्मक लक्ष्य**

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	१० वर्ष	
पाठ्यक्रमको प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयनका लागि शिक्षाक तालिम सञ्चालन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
कक्षा कोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ र त्यस अनुरुप निर्मित पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन र अनुगमन र निरीक्षण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
कक्षागत र विषयगत शिक्षक निर्देशिका उपयोगको अनुगमन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
स्थानीयपाठ्यक्रमविकास तथा अद्यावधीकरण	पटक	१	-	-	-	-	१	२	
पाठ्यक्रमतथापाठ्यसामग्रीसम्बन्धीअभिमुखीकरण तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
स्थानीयपाठ्यक्रमकार्यान्वयन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
अभिभावक शिक्षाको पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१	-	-	-	-	१	२	निरन्तर
आधारभूत तह उत्तीर्ण परीक्षा सञ्चालन,	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

नतिजा प्रकाशन र विश्लेषण									
परीक्षणतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीनमुनाविकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
आवधिक मूल्याङ्कन	पटक	३	३	३	३	३	१५	३०	
स्थानीय पढाइ सामग्री तथा अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण र प्रयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
सबै बालबालिकाका लागि पाठ्यसामग्री तथा सन्दर्भ सामग्रीको उपलब्धता	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
स्थानीय पाठ्यक्रम संसोधन तथा परिमार्जन	पटक							आवश्यकतानुसार	

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकासः

कुनै पनिदे शको शिक्षा प्रणालीले त्यस देशको विकासका लागि आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्दछ । शिक्षाको गुणस्तर शिक्षकको गुणस्तर एवं उसको शिक्षण पेशाप्रतिको लगावमा भर पर्दछ । योग्य व्यक्ति शिक्षा पेशामा भित्राउन शिक्षण पेशालाई अन्य पेशाको तुलनामा आर्थिक र सामाजिक रुपमा आकर्षक, सम्मानित बनाइनु आवश्यक छ । शिक्षक व्यवस्थापन भित्र शिक्षकको प्राप्ति, छनौट तथा नियुक्ति, विकास, सम्भार, सरुवा बढुवा, अवकासजस्ता विविध पक्षहरु पर्दछन् । पेशाप्रति हेलचक्राइ गर्ने, कानूनभन्दा विपरितका कार्य गर्ने शिक्षकलाई कारवाही गर्ने, विद्यार्थी अनुपातमा धेरै शिक्षक भएका शिक्षकलाई कम अनुपात भएका विद्यालयमा सरुवा गर्ने, योग्य शिक्षकलाई प्रधानाध्यापकको जिम्मेवारी सुम्पिने, योग्य व्यक्तिलाई शिक्षक नियुक्ति गर्ने जस्ता कुराहरु पर्दछन । शिक्षक पेशाप्रति उत्प्रेरित नभएसम्म नत शिक्षण सिकाइ प्रभावकारी बन्दछ न विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि नै बृद्धि हुन्छ । शिक्षक विकासका लागि शिक्षा सम्बन्धि विभिन्न आयोगका प्रतिवेदनहरुले समेत सुझावहरु दिएका छन् । उक्त प्रतिवेदनहरूले शिक्षकको प्राज्ञिक योग्यता र तालिम दुबैलाई प्राथमिकता दिएका छन् ।त्यस्तै, शिक्षक सेवा आयोग नियमावलीले शिक्षा विषय पढेर तोकिएका योग्यता प्राप्त गरेकालाई प्राज्ञिक योग्यता र तालिम प्राप्त दुबै मानेको छ । शिक्षा सम्बन्धी विभिन्न प्रतिवेदन तथा योजनाहरुले शिक्षकको गुणस्तर सुनिश्चिततामा जोड दिएका छन् ।

४.२.१ वर्तमान अवस्थाः

गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, व्यावसायिक रुपमा दक्ष,पेसाप्रति उत्प्रेरित,समर्पित, प्रतिवद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ । शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमूना व्यक्तित्त्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरुको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ । सबै तहको शिक्षामा योग्य, दक्ष, समर्पित र अभिप्रेरित शिक्षकहरुको व्यवस्थापनबाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ । यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ । नेपालमा विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, समता, सान्दर्भिकता, सुशासन, प्रवर्द्धन गर्नका लागि विगतमा संचालित विभिन्न योजना, परियोजना तथा

कार्यक्रमहरुले शिक्षक व्यवस्थापन र शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धिलाई उच्च प्राथमिकता दिई विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरेको पाइन्छ ।

वर्तमान अवस्थामा शिक्षक तयार पार्ने कामहरु विभिन्न विश्वविद्यालय तथा विद्यालयहरुले गरेका छन्। शिक्षक अध्यापन अनुमति पत्रको वितरण, परीक्षा सञ्चालन, शिक्षक पदपूर्तिको लागि परीक्षा सञ्चालन तथा नियुक्तिका लागि सिफारिस गर्ने र शिक्षक बढुवा सम्बन्धी काम शिक्षक सेवा आयोगले गर्दै आएको छ । यसै गरी अस्थायी, करार तथा राहत शिक्षकको रिक्त दरबन्दीमा शिक्षक छनोट गरी नियुक्त गर्ने, शिक्षकको कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन गर्ने काम स्थानीय तहहरुले गर्दै आएका छन् ।शिक्षकको पेसागत विकासका लागि नीति निर्माण गर्ने शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने र प्रशिक्षक तयार गर्ने काम शिक्षा तथा मावन स्रोत विकास केन्द्रले तथा शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम सञ्चालन शिक्षा तालिम केन्द्रहरुले गर्दै आएका छन् ।

यति हुँदाहुँदै पनि शिक्षक तयारी कार्यलाई आवश्यकता र अनुसन्धानमा आधारित बनाउन सकिएको छैन।सरकारका विभिन्न निकाय र विद्यालय तथा विश्वविद्यालय बीचमा शिक्षक तयारी गर्ने क्रममा प्रभावकारी सम्बन्ध र सहकार्य हुन सकिरहेको छैन ।देशमा विभिन्न तरीका बाट नियुक्त भएका शिक्षकहरु स्थायी, अस्थायी, राहत अनुदान, स्वयंसेवक, नगर अनुदानका शिक्षक, निजी स्रोतका शिक्षक आदि छन् ।विभिन्न तरिकाबाट नियुक्त भएका शिक्षकहरुको सेवाको सर्त र सुविधाहरु पनि फरक फरक छन् ।शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन पनि शिक्षक बढुवाका लागि मात्र भएको तर यसलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग जोडिएको छैन ।

पेसागत रुपमा दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकबाट नै कक्षाकोठाको सिकाइमा सुधार आउन सक्छ।यसका निम्ति शिक्षकहरुलाई पेसागत विकासका अवसरहरु उपलब्ध हुन आवश्यक छ। शिक्षकको पेसागत विकासका विभिन्न तौर तरिकाहरु छन् ।शिक्षक तालिम कार्यशाला, सेमिनार, कन्फरेन्स, कार्यमूलक अनुसन्धान, शिक्षकहरुको सिकाइ सञ्जाल, अवलोकन, भ्रमण आदिबाट शिक्षकमा पेसागत विकास सम्भव छ। शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गरी कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याउन नेपालमा विभिन्न परियोजना तथा कार्यक्रमहरु सञ्चालनमा आए।सरकारले विभिन्न कार्यक्रम मार्फत् शिक्षकहरुका लागि विभिन्न खालका तालिमहरु सञ्चालन गरेको छ। त्यसै गरी स्थानीय सरकारहरुले पनि विद्यालयमा आवश्यकता अनुसार शिक्षकहरुको क्षमता विकासमा सहयोग गर्नै आएको छ।

शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक व्यवस्थापनको पाटोमा यस नगरपालिकाले विभिन्न प्रयासहरु गर्दै आएको छ। यस क्रममा आ. व. २०७५/०७६ देखि प्राथमिक तहमा निम्न माध्यमिक तहमा र माध्यमिक तहमा जना शिक्षक नगर अनुदानबाट व्यवस्थाप गरेको छ। यसै गरी प्रारम्भिक बाल शिक्षालाई पूर्व विद्यालय तहमा शिशु कक्षा थपे पछि तथा कक्षा १ मा बाल कक्षाको अनुभव सहित भर्ना हुने व्यवस्था मिलाउन एवं सामुदायिक विद्यालय प्रति आकर्षण बढाउन बाल शिक्षा सहजकर्ताको लागि प्रोत्साहन कार्यको व्यवस्था गरिएको छ। यस नगरपालिकामा ५१ वटा शिशु विकास केन्द्रहरु सञ्चालनमा छन।प्रारम्भिक बाल शिक्षालाई बाल मैत्री बनाउन शिशु विकास केन्द्र सवलीकरणका कार्यहरु निरन्तररुपमा अगाडि बढीरहेको छ।

यस महाकाली नगरपालिकामा हाल शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:४६ रहेकोछ र राष्ट्रिय रूपमा १:२४ रहेको छ। महाकाली नगरपालिकामा बालविकास केन्द्रमा ५१,प्राथमिक तहमा दरवन्दी तर्फ १३७ र राहत तर्फ १३ जना, निम्न माध्यमिक तहमा साधारण दरवन्दी तर्फ २१ जना रराहत दरबन्दीमा २०

जना, माध्यमिक तहमा २२ जना साधारण दरबन्दीमा र ५ जना राहत दरबन्दी शिक्षक संख्या रहेको छ । माध्यमिक तह ११–१२ मा ९ जना शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था रहेको छ । विद्यालयमा कार्यरत सबै प्रकारका जनशक्तिहरूको लागि निरन्तर पेशागत विकास र उन्नयनका लागि क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू विभिन्न संघसंस्था, मानव श्रोत तथा संसाधन केन्द्र, प्रदेश सरकार लगायत स्थानीय सरकारबाट पनि सञ्चालन हुदै आएका छन । शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि, विद्यालयमा गरिने लेखा व्यवस्थापन, सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन लगायतका विषयहरूमा थप क्षमता विकासको आवश्यकता आँकलन गरिएको छ र सोहि अनुसार मानव श्रोत विकास केन्द्र सानोठिमी भक्तपुरबाट माध्यमिक तहका प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय कर्मचारीहरूलाई (लेखा) तालिम प्रदान गरिदै आएको छ ।

४.२.२ उद्देश्य

१. सिकाइ सुधारका लागि आवश्यक शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नु,
२. पालिका स्तरबाट हुने शिक्षक नियुक्तिलाई थप प्रभावकारी तथा सुदृढ बनाउनु,
३. विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा शिक्षकको पेसागत सहयोगका लागि स्थानीय तहमा एक प्रणालीको विकास तथा कार्यान्वयन गर्नु,
४. विद्यार्थी सिकाइ प्रक्रियामा सहजीकरण गर्न शिक्षकको योग्यता तथा पेसागत सक्षमताको अभिवृद्धि गर्नु,
५. योग्य र सक्षम शिक्षक उपलब्ध गराउन शिक्षक दरबन्दी मिलानलाई अध्यावधिक गर्नु,
६. आवश्यक प्रोत्साहन, निरन्तर पेसागत विकास र सिकाइ आदान प्रदान कार्यक्रमका माध्यमबाट सबै तहमा शिक्षकहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।

४.२.३ रणनीतिहरु

१. शिक्षकको पेसागत विकासका सम्बन्धमा स्थानीय सरकार, शिक्षा शाखा तथा स्थानीय स्तरका नेतृत्व गर्ने विद्यालयहरुलाई उत्तरदायी बनाउने,
२. विज्ञान, गणित तथा अंग्रेजी जस्ता शिक्षक अभाव भएका विषयका शिक्षक आपूर्तिका लागि शिक्षक तयारीका कार्यक्रम तथा उच्च शिक्षामा विद्यार्थी छात्रवृत्ती कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याउने,
३. शिक्षक विद्यार्थीको अनुपातको आधारमा तहगत,क्षेत्रगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान, दरबन्दी पुनर्वितरण तथा थप गर्ने,
४. विद्यालयहरुमा रिक्त हुने शिक्षक दरबन्दीलाई चाँडै पदपूर्ति गर्ने व्यवस्था मिलाइने,
५. स्थानीय शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली मार्फत विज्ञ शिक्षकको सहभागितामा शिक्षक पेसालाई निरन्तर सहयोग उपलब्ध गराइने,
६. स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा आवश्यकता अनुसार अनुभवी शिक्षकबाट सहयोग तथा मनिटरिङको पद्धति विकास गर्ने,
७. शिक्षकको उपस्थिति¸, नियमितिता र कार्य सम्पादनमा सुधार गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने,
८. प्रधानाध्यापक तथा शिक्षकको वृत्तिविकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गराइने,

९. शिक्षक नियुक्ति, सरुवा, तालिम तथा पेशागत विकासमा सहभागिता गराउँदा एवम् शिक्षकले १५ दिन भन्दा लामो विदामा बस्दा विद्यार्थीको सिकाइमा कम अवरोध हुने गरी पद्धति विकास गर्ने,

१०. सूचना तथा संचार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गको रुपमा स्वीकार गर्दै प्रविधि मैत्री, व्यावहारिक र नतिजामूलक बनाउने र साथै IEMIS को सुदृढीकरण गर्ने,

११. विद्यालयमा विषयगत शिक्षकको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सहयोग गरी विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गरिने,

१२. शिक्षित बेरोजगार युवाहरुलाइ विद्यालयको आवश्यकता अनुसार छोटो अवधिका लागि स्वयंसेवक शिक्षकका रुपमा परिचालन गर्ने।

४.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाः

उपलब्धिः

सक्षम र स्वअभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार हुने।

प्रमुख नतिजाः

क. शिक्षण पेसा थप प्रतिस्पर्धी तथा सम्मानित भएको हुनेछ।

ख. पेसागत विकासका प्रावधानहरुको विस्तार र सुदृढीकरण भई स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली मार्फत निरन्तर पेसागत सहयोग प्राप्त भएको हुनेछ।

ग. शिक्षकको उपस्थिति, शिक्षण विधि तथा तौर तरिकाहरु र कार्य सम्पादनमा सुधार भएको हुनेछ।

घ. शिक्षक, विद्यार्थी अनुपातका आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण हुने तथा शिक्षकको आपूर्ति नियमित रुपमा भएको हुनेछ।

ङ. लिडर विद्यालयस्तरीय तथा क्लष्टर स्तरीय विषयगत शिक्षक सहयोग समिति मार्फत् शिक्षकले पेसागत सहयोग प्राप्त गरी बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धि वृद्धि भएको हुनेछ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	सूचक	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको संख्या	४५	४५	४५	४५	४५
२.	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक (%)	१७७	१७७	१७७	१७७	१७७
३.	माध्यमिक तह (९-१२) मा कार्यरत न्यूनत्तम योग्यता तथा तालिम प्राप्त शिक्षक(%)	३८	३८	३८	३८	३८
४.	सूचना तथा प्रविधि सम्बन्धी न्युनतम सक्षमता भएका शिक्षक (%)	२०	२५	३०	४०	५०
५.	शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली लागू भएका विद्यालय					

४.२.४ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	१० वर्ष	
शिक्षक नियुक्ति	संख्या	आवश्यकता अनुसार							
अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सिमान्तकृत वर्गका व्यक्तिलाई शिक्षण पेसामा सहभागी गराउन क्षमता अभिवृद्धि	संख्या	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	३००	
शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विताउने समय वृद्धि		निरन्तर							
विद्यालयमा आधारित शिक्षक पेशागत सहयोग		आवश्यकता अनुसार							
अस्थायी करार तथा नीजिस्रोतमा नियुक्त हुने शिक्षक व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड र निर्देशिका निर्माण	संख्या	१	-	-	-	-	१	२	
नव प्रवेशी स्थायी करार शिक्षकहरुलाई तालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
असल अभ्यास आदान प्रदानका लागिअन्तर विद्यालय अवलोकन भ्रमण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा	शिक्षक	५	५	५	५	५	२५	५०	
प्रधानाध्यपक नेतृत्व विकास तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
शिक्षक मार्फत कार्यमूलक अनुसन्धान	संख्या	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	५००	
सहपाठी कक्षा अवलोकन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
विद्यालय सुपरीवेक्षण र पेसागत सहयोग		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न नतिजा विश्लेषण	वार्षिक	१	१	१	१	१	५	१०	
शिक्षकको शैक्षिक विकासका लागि इ-संजाल बनाउने		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
शिक्षक सहायताका लागि विज्ञ समूह परिचालन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
शिक्षण सिकाइ समूह/घुम्ती शिक्षक बैठक	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
प्रधानाध्यापक बैठक	पटक	६	६	६	६	६	३०	६०	
शिक्षक पेसागत विकास तालिम सञ्चालन	जना	१५	१५	१५	१५	१५	७५	१५०	
शिक्षक पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन	जना	२५	२५	२५	२५	२५	१२५	२५०	
शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली विकास र कार्यन्वयन	संख्या	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	१	२	
शैक्षिक सामग्री निर्माण कार्यशाला सञ्चालन	विद्यालय	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	विद्यालय

									स्तर
कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन एवम् उपचारात्मक शिक्षक पद्धति लागु गर्ने	विद्यालय	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	
शिक्षकसंग कार्यसम्पादन करार गरी प्रधानाध्यापकबाट नियमित रुपमा शिक्षकको कार्यसम्पादनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने।	वार्षिक	१	१	१	१	१	५	१०	प्रत्येक वर्ष
प्रत्येक विद्यालयबाट कम्तीमा एक जना शिक्षकलाइ सूचना प्रविधिको आधारभूत सिप विकास तालिम सञ्चालन गर्ने	संख्या	१०	१०	१०	१२	-	४२	४२	
विद्यार्थीको चापका आधारमा प्रधानाध्यापकको कक्षा व्यवस्थापनका लागि सट्टा शिक्षक व्यवस्थापन	विद्यालय	२	२	२	२	२	२	२	
आवश्यकता र उपलब्धताका आधारमा विद्यालय शिक्षाका विभिन विषयमा सहजीकरणका लागि उच्च शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुलाइ स्वयंसेवक शिक्षकका रुपमा परिचालन	संख्या								आवश्य कतानु सार

४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण

४.३.१ वर्तमान अवस्थाः

शिक्षा पाउनु सबै बालबालिकाको नैसर्गिक अधिकार हो। नेपालको संविधानको धारा ३१ ले यो अधिकारलाई स्थापित गरेको छ। सबै वर्ग र क्षेत्रका बालबालिकाको सामाजिक न्याय, पहुँच र प्रतिनिधित्वका लागि समावेशी शिक्षा आजको उपयुक्त र सान्दर्भिक मुद्दा बनेको छ। अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी महासन्धि, २००६ को धारा २४ ले अपाङ्गता भएका बालबालिकाले अन्य बालबालिकासँगै समान आधारमा समावेशी शिक्षा पाउने अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ।

समावेशी शिक्षा भन्नाले विभिन्न भाषाभाषी, वर्ग, क्षेत्र र अपाङ्गता भएका बालबालिकाले हाँस्दै, खेल्दै घर नजिकैको विद्यालयमा जाने, समान आधारमा सबै बालबालिकासँगै सिक्न पाउने वातावरणसिर्जना गर्नु नै हो। यस पद्धतिले बालकेन्द्रित शिक्षामा जोड दिन्छ। बालबालिकाको रुचि, क्षमता र वैयक्तिक आवश्यकताका आधारमा उनीहरूलाई सुहाउँदो शिक्षा अरू बालबालिकासँगै उपलब्ध गराउनेकार्य समावेशी शिक्षा हो । यस कार्यलाई सबैका लागि शिक्षा भन्ने बहुचर्चित शिक्षा अभियानले पनिअङ्गीकार गरेको छ। अवसर पाएमा सबै बालबालिकाले पढ्न र सिक्न सक्छन् भन्ने मान्यताका साथ समावेशी शिक्षाले अरू थप बहिष्करण हुनबाट रोक्छ र समाजसँगै हुर्कने, बढ्ने र पढ्ने एवं प्रतिस्पर्धी बन्ने अवसर उपलब्ध गराउने नयाँ उपायहरू सुझाउँछ। विविध वर्ग, क्षेत्र, लिङ्ग, क्षमता, आर्थिक–सामाजिक परिवेशका बालबालिकालाई एउटै कक्षामा राखी शिक्षा दिंदा बालबालिकाले एकले अर्कोबाट सिक्ने मौका पाउँछन् र एकले अर्काको सम्मान, कदर गर्न सिक्छन्। नेपाल सामाजिक सांस्कृतिक रूपमा विविधता भएको मुलुक हो। यहाँ विभिन्न भाषिक, सांस्कृतिक तथा जातजातिगत समुदायहरूको बसोवास छ। विविधताको सम्मान र समता तथा समावेशिताको अभिवृद्धि गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँचसहित अर्थपूर्ण सहभागिता कायम गर्न र सिकाइ सुनिश्चित गर्नका लागि यसका कारण तथा बाधाहरू पहिचान गरी ती बाधाहरू हटाउनु आवश्यक छ।

महाकाली नगरपालिकाको वर्तमान अवस्था नियाल्दा विद्यालय तहमा सरकारी दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकहरुमध्ये १.८० प्रतिशत दलित शिक्षक, २.२० प्रतिशत जनजाति शिक्षक, ३२.७५ प्रतिशत महिला शिक्षक रहेका छन्। यस महाकाली नगरपालिकाको प्राथमिक तहमा महिला शिक्षकहरुको अनुपात३८.६७ प्रतिशत रहेको छ भने माथिल्लो तहमा महिला शिक्षकको उपस्थिति अति न्यून रहेको छ । प्राथमिक बाहेकका माथिल्ला तहमा दलित शिक्षकको उपस्थिति शुन्य छ। विद्यालयतहमा अध्ययनरत छात्रछात्रा मध्ये कक्षा ०-१२ मा छात्रा अनुपात ०.८० प्रतिशत छ। दलित विद्यार्थीको उपस्थिति १३.७० प्रतिशत र जनजाति विद्यार्थीको उपस्थिति २.३८ प्रतिशत छ। विद्यालय तहमा अध्ययनरत बालबालिकामध्ये ०.३ प्रतिशतमा कुनै न कुनै किसिमको अपाङ्गता रहेको छ। अझै पनि हाम्रा विद्यालयहरु पूर्ण रुपमा लैङ्गिकमैत्री र अपाङ्गमैत्री बन्न सकेका छैनन्। विद्यालय संरचना अपाङ्गमैत्री बनेका ठाउँमा पनी भौगोलिक वस्तुस्थितिका कारण विद्यालयसम्म जाने बाटो अपाङगमैत्री बनाउन सकिएको छैन। नगरपालिका भित्रका २ वटा विद्यालयमा मात्रै अपाङ्गमैत्री शौचालय निर्माण गरिएको छ भने झण्डै ५० प्रतिशत भन्दा बढी विद्यालयमा अझै पनि छात्र र छात्राका लागि छुट्टै व्यवस्थित शौचालयको व्यवस्थापन गर्न सकिएको छैन। यी विविध परिस्थितका बावजुद शिक्षा क्षेत्रमा समता र समावेशीता वृद्धी गरी लक्षित समूहको शिक्षामा सहज पहुँच र गुणस्तरको सुनिश्चितता प्रदान गर्नु आवश्यक छ ।

४.३.२ उद्देश्य

क. लक्षित समूहका व्यक्तिहरूको शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु,

ख. लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि तथा सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्नु,

ग. विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद तथा दुव्र्यवहार नहुने सुनिश्चितता गरी बालबालिकाको नियमित उपस्थिति, सहभागिता र सिकाइ सहज हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।

४.३.३ रणनीतिहरु

क. विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक तथा शैक्षिक अवस्थाहरू पूरा गरी अपाङ्गतामैत्रीतथा लैङ्गिकमैत्री बनाउने । यसका लागि बालमैत्री विद्यालय प्रारूप (CFSF) तथा निर्धारित सिकाइकालागि आवश्यक पूर्वाधार पूरा गर्ने ।

ख. अपाङ्गताको किसिम तथा स्वरूप पहिचान गरी उपयुक्त समावेशी शिक्षाको व्यवस्थाका साथै आवश्यकताअनुसार विशेष विद्यालयको प्रबन्ध गर्ने ।

ग. छात्रवृत्तिका लागि विपन्न लक्षित गरी आर्थिक रूपले विपन्न, सुविधाविहीन, कठिन परिस्थतिमा रहेका रअपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू सहभागी हुने व्यवस्था गर्ने ।

घ. कार्यविधि तयार गरी आवश्यकताअनुसार थप विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गर्ने ।

ङ. विद्यालयमा सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवा तथा शिक्षाको प्रबन्ध तथा किशोरीहरू लक्षित महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धी सेवा तथा शिक्षा प्रदान गर्ने ।

च. आाधारभूत तहमा मातृभाषा, स्थानीय भाषा वा बहुभाषा प्रयोग गरी सिकाइको अवसर प्रदान गर्नप्राथमिकता दिने ।

छ. पाठ्यक्रममा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास तथा नागरिक ज्ञान तथा सिपका साथैबृहत् यौनिकता शिक्षा तथा प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गरी सिकाइलाई जीवनोपयोगीसिपसँग आबद्ध गर्ने ।

ज. सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकता सम्बोधन गर्ने गरी विविधताकायम तथा विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुव्र्यवहार र हेपाइ नहुने सुनिश्चिततासहितबालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्ने ।

४.३.४प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाः

उपलब्धिः

लक्षित समूहका व्यक्तिहरूको शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित भई सिकाइ उपलब्धिमा सुधार आएको हुनेछ ।

प्रमुख नतिजाः

शारीरिक रूपमा कमजोर र सामाजिक रूपमा पछाडि परेका बालबालिकाहरूको सिक्न पाउने अधिकारको पहुँच सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	आधारभूत तहमा लैंगिक समता सूचक	०.९५	०.९६	०.९७	०.९८	०.९९
२.	माध्यमिक तहमा लैंगिक समता सुचक	०.९	०.९१	०.९४	०.९६	०.९८

४.३.४ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	१० वर्ष	
शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित हुनाका कारण पहिचान गरि वैयक्तिकआवश्यकतानुसारको वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रम तथा सहायता पद्धति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
बालबालिकाको परीक्षण गरी अपाङ्गताको आधारमा वर्गीकरण र अभिलेखीकरण गरी उपयुक्त शिक्षाको प्रबन्ध	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
बालबालिकाको सिकाइ आवश्यकता अनुरुपका सिकाइ सामाग्री तथा अन्य आवश्यक सामाग्री विकास तथा पेशागत विकासका कार्यक्रममा समता तथा समावेशीकरणका विषयवस्तुलाई समावेश		निरन्तर							

शिक्षामा समता र समावेशीकरणका क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी तथा गैरसकारी संघ संस्थाबिच जवाफदेहीता सहितको कार्यगत समन्वय		निरन्तर							
निर्देशिका अनुसार छात्रवृत्तिका लागि विद्यार्थी छनोट तथा छात्रवृत्ति वितरण (अपाङ्गता भएका तथा विभिन्न किसिमका आवासीय छात्रवृत्तिसमेत)		निरन्तर							
अपाङ्गमैत्री विद्यालय संख्या	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०	
बालबालिकाहरुको विविधताको अभिलेखीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
बालबालिकाहरु शिक्षाको अवसरबाट बन्चित हुनुका कारण पहिचान गरी वैयक्तिक आवश्यकता र सिकाइ शैली अनुसारको वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रम तथा सहायता प्रणाली तर्जुमा गरी कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
आधारभूत शिक्षाको उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भर्ना गर्ने व्यवस्था मिलाई अनिवार्य शिक्षा सुनिश्चित भएको सार्वजनिक घोषणा	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
बालकेन्द्रित शिक्षण, बालमैत्री शैक्षणिकवातावरण, शिक्षक विद्यार्थीबीच सुमधुर सम्बन्ध विकास, सिकाइमुखी शिक्षण पद्धति, कक्षाकोठा, सम्मानपूर्ण व्यवहार जस्ता उपायहरूको अवलम्बन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
बालबालिकाहरूको सिकाइ आवश्यकता अनुरूपका सिकाइ सामग्री तथा अन्य आवश्यक सामग्री विकास तथा पेसागत विकासका कार्यक्रममा समता तथा समावेशीकरणका विषयवस्तुहरूलाई समावेश		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
विद्यालयका सबै भौतिक संरचनाहरु अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिकमैत्री बनाउने		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चित गर्न यससम्बन्धी शिक्षा तथा संयन्त्र स्थापना		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
विद्यार्थीहरुमा सामाजिक साँस्कृतिक एकता भाव निर्माण गरी साँस्कृतिक संरक्षण र आदानप्रदानका लागि विद्यालयमा विद्यार्थीहरुको सहभागितामा साँस्कृतिक संग्रहालय निर्माण गर्ने	संख्या	-	-	१	-	१	२	२	

पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामग्रीलाई अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउँदै सबै बालबालिकाको सिकाइ सुनिश्चित गर्ने।		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, विद्यालय वातावरण तथा सिकाइ प्रकृयालाई समता र समावेशिताका दृष्टिले परीक्षण तथा सुधार गर्ने।	पटक	१	-	-	-	-	१	२	
शिक्षामा समता र समावेशीकरणका क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी तथा गैरसरकारी सङ्घसंस्थाहरूबीच जवाफदेहितासहितको कार्यगत समन्वय		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
निर्देशिकाअनुसार छात्रवृत्तिका लागि विद्यार्थी छनोट तथा छात्रवृत्ति वितरण (अपाङ्गता भएका तथा विभिन्न किसिमका आवासीय छात्रवृत्तिसमेत)	विद्यार्थी संख्या								निर्देशिकाले तोके अनुसार
विपन्न तथा लक्षित वर्गका विद्यार्थीका लागि उनीहरुको नतिजामा आधारित विशेष छात्रवृत्ती तथा प्रोत्साहन	विद्यार्थी संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१००	
अति विपन्न विद्यार्थीको शैक्षिक अभिभावकत्व ग्रहणका लागि प्रोत्साहन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
लक्षित समुदायका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच तथा गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि अभिभावक सचेतना कार्यक्रम		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
अपाङ्गताको प्रकृतिका आधारमा बालबालिकाका लागि सहयोगी सामग्री वितरण	पटक								आवश्यकता अनुसार
अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई शिक्षण गर्ने शिक्षकका लागि विशेष शिक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास तालिम	पटक								आवश्यकता अनुसार

४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

४.४.१ वर्तमान अवस्थाः

स्वस्थ शरीरमा नै स्वस्थ दिनाग रहन्छ भन्ने भनाइ प्रचलित रहेको छ । बालबालिकाको विकास तथा सिकाइसँग उनीहरुको स्वास्थ्य तथा पोषणको प्रत्यक्ष सम्बन्ध हुन्छ । स्वास्थ्य तथा पोषणको राम्रो अभ्यासले बालबालिकामा सिकाइ सहभागीतामा वृद्धि गराइ उपलब्धि सुधार गर्न प्रोत्साहित गर्दछ। त्यसका लागि विद्यालयले स्वच्छ खानेपानी, सफा शौचालय, हरियाली, सफा वातावरण, स्वच्छ सफा घरको व्यवस्था गर्ने पर्छ। बालबालिकालाई मानसिक,शारीरिक र बौद्धिक रुपमा तयार गरीसके पछि मात्र विद्यालय शिक्षण सिकाइमा प्रभावकारीता र सिकाइमा दिगोपना ल्याउन सकिन्छ । साथै विद्यालय कक्षा छाड्ने दर घटाउन र विद्यालयमा टिकाइ राख्न सकिन्छ । त्यसैले यस विषयलाई गम्भिर रुपमा

लिएर विद्यालयमा दिवा खाजा स्वास्थ्य सहित पोषण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न अति आवश्यक छ। तसर्थ नेपालमा सन् १९७४ देखि विश्व खाद्य कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम छानिएका जिलेलाका निर्धारित विद्यालयहरुमा उञ्चालनमा आइ कर्णाली र सुदुरपश्चिमका आठ जिल्लामा थप गरिएको छ। सन् २००८ देखि केहि छानीएका प्राथमिक विद्यालयमा सरकारले नगद अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रमलाई विस्तार गरी २०७७/०७८ मा सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयहरुमा पूर्व प्राथमिक कक्षादेखि कक्षा ५ सम्मका सबै विद्यार्थीका लागि दिवा खाजा व्यवस्था गरेको छ। हाल यो कार्यक्रम आव २०७९/०८० मा कक्षा छ सम्म विस्तार भएको छ ।

दिवा खाजा

महाकाली नगरपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा सामुदायिक विद्यालयको बालविकास कक्षामा अध्ययनरत बालबालिकालाई प्रतिविद्यार्थी रु. २० का दरले खाजा वाफत अनुदान वितरण गर्ने काम सुरु गरेको थियो । त्यसैगरी नेपाल सरकारको सबैका लागि खाद्य सम्प्रभुताको हक, दिगो विकास, गरिबी उन्मुलन तथा भोक उन्मुलन र सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चितता सम्बन्धमा भएको नीति अनुसार यस नगरपालिकाले सामुदायिक विद्यालयमा दिवा खाजा कार्यक्रम कार्यविधि २०७७ जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । हाल महाकाली नगरपालिकाका ४२ वटा सामुदायिक विद्यालयमा नेपाल सरकार र विश्व खाद्य कार्यक्रमको सहयोगमा दिवा खाजा कार्यक्रम संचालनमा रहेको छ जसबाट बाल विकास कक्षा देखि कक्षा ७ सम्मका २९५७ बालबालिका प्रभावित भएका छन् ।

स्वास्थ्य, सरसफाइ र स्वच्छता

विद्यालयमा हुने सरसफाई तथा स्वच्छताको अभ्यास तथा शिक्षाले बालबालिकाको स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने स्पष्ट छ। तत्कालिन शिक्षा विभागले २०७४ मा तयार गरी २०७६ मा परिमार्जन गरिएको विद्यालयहरुमा खानेपानी तथा स्वच्छता सम्त्रन्धी कार्यविधि २०७४ ले उल्लेख गरे अनुसार सबै विद्यालयहरुमा हुनुपर्ने खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधाहरुमा स्वच्छ पिउने पानी ,बाल मैत्री,लिङ्ग मैत्री र अपाङगाता मैत्री शौचालय र धारा,वातावरणीय सपसफाई, हरियाली वातावरण, महिनावारी स्वच्छता व्यस्थापन, स्वच्छ तथा सफा खाजा घर र सरसफाई तथा स्वच्छता प्रवर्धन र दिगोपनाका लागि संस्थागत व्यवस्था गरेको छ । तसर्थ तत्कालिन जिल्ला शिक्षा कार्यालयबाट खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यक्रमहरु सञ्चाचलन गरिएका थिए। त्यसै गरी छात्रछात्राका लागि अलगअलग शौचालयको निर्माणका योजनाहरु विद्यालयहरुमा वितरण भए सकेका छन्। वर्तमान अवस्थामा आवश्यकतामा आधारित रहेर यस नगरपालिका अन्तरगतका विद्यालयहरुमा शौचालय र खानेपानीका कार्यक्रमहरुको योजना विद्यालयहरुमा वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

४.४.२ उद्देश्य

क. विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकाहरुलाई स्वस्थ तथा पोषणयुक्त आहाराको सुनिश्चित गर्नु,
ख. विद्यालयमा कार्यान्वयनमा रहेको खाजा कार्यक्रमको कार्यान्वयन पक्षमा सुधार गर्नु,
ग. विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य पोषण तथा सरसफाइ सम्बन्धी सकारात्मक व्यवहारको विकासमा सुधार ल्याउनु,
घ. अभिभावक, स्थानीय सरकार तथा अन्य सरोकारवालाहरुको समन्वय तथा सहभागिता सुदृढ गरी पोषण, स्वास्थ्य कार्यक्रममार्फत बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु,
ङ. विद्यालयमा विद्यार्थी नियमितता वृद्धि गरी बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धि वृद्धि गर्नु ।

४.४.३ रणनीतिहरु

क. दिवा खाजा कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि,२०८० लाई स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम थप गरी आवश्यकता अनुसार संशोधन गर्ने,
ख. दिवा खाजाका लागि विद्यालयमा नै सफा,, ताजा र पोसिलो खाजा तयार गर्नका लागि चाहिने भान्सा तथा भण्डार कक्ष एवम् भान्सेको व्यवस्था गर्ने,
ग. स्थानीय उपजमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रमलाइ थप प्रोत्साहित गर्ने,
घ. दिवा खाजा कार्यक्रमलाई आधारभूत तहका सम्पूर्ण बालबालिकाहरुका लागि विस्तार गरी अभिभावकहरुको सहकार्य र संलग्नतामा यस कार्यलाई कक्षा ८ सम्म विस्तार गर्ने,
ङ. विद्यार्थी संख्याको आधारमा प्रयाप्त पानी,, साबुन तथा लिङ्ग अनुसार अगल अलग शौचालय र छात्राहरुका लागि चेन्ज रुमको व्यवस्था गर्ने,
च. विद्यालयमा प्राथमिक उपचार किट र किशोरीहरुको महिनावारीको स्वच्छताको लागि स्यानीटरी प्याड वितरणलाई नियमित तथा प्रभावकारी बनाउने,
छ. दिवा खाजा लगायत स्वास्थ्य,पोषण तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउने ।

४.४.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाः

उपलब्धिः

विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सम्पूर्ण बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार भई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाईमा सचेत भएको हुने।

प्रमुख नतिजाः

क. आधारभूत तहका सबै कक्षामा निशुल्क दिवा खाजा कार्यक्रम कार्यान्वयन भएको हुने।
ख. प्रत्येक विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको आधारमा सफा खानेपानी, छात्र छात्राका लागि शौचालय, चेन्ज रुम, हात धुने धारा तथा सरसफाइका सामग्रीको उपलब्धता भएको हुने।
ग. प्रत्येक विद्यालयमा प्राथमिक उपचार किट र किशोरीहरुको लागि स्यानिटरी प्याड वितरण तथा व्यवस्था मिलाइएको हुने।
घ. विद्यालयहरुमा स्थानीय उपजमा आधारित दिवा खाजा व्यवस्थापन भएको हुने।
ङ. प्रत्येक विद्यालयमा दिवा खाजाका लागि भान्से तथा भान्सा व्यवस्थापन भएको हुने।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका* (%)	१४५०	१४६०	१५६०	१५७०	१५८०
२.	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका* (%)	४१०	५१०	५२०	५३०	५५०
३.	दिवा खाजा प्राप्त गर्ने कक्षा	७				
४.	वार्षिक रुपमा विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने विद्यालयको संख्या	८००	९००	१०००	११००	२००
५	खानेपानी, शौचालय र प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुगेका विद्यालय संख्या	४२	४२	४२	४२	४२

मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	१० वर्ष	
दिवा खानाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामाग्रीको प्रबन्ध	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५	४२	
स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	विद्यालय	४२	४२	४२	४२	४२			
दिवा खाजाका लागि चाहिने खाद्य सामाग्री आपूर्तिमा भाग लिने स्थानीय कृषि सहकारी किसान समूहलाई तालिम तथा सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्री सहित आवश्यक संख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५	५२	
कक्षा ६ देखि १२ सम्मका छात्राहरुलाई महिनावारी स्वच्छताका लागि स्यानिटरी प्याडको व्यवस्था	संख्या	विद्यार्थी संख्या अनुसार							
आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधी र सूक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक ट्याबलेटहरु (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि प्रदान)	विद्यालय	५२	५२	५२	५२	५२			
विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	विद्यालय	५२	५२	५२	५२	५२			
स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी मापदण्ड एवम् कार्यान्वयन ढाँचा विकास	पटक	१	-	-	-	-	१	२	
विद्यालय तथा स्थानीय तहका लागि दिवा खाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धीकार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
दिवा खाजाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५	४६	
आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्म	विद्यार्थी								सबै

स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध									विद्यार्थीका लागि
तालिम, प्रचार–प्रसार, मेनु तयारी र आवधिक अन्य क्षमता अभिवृद्धि क्रियाकलाप	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
दिवा खाजाका लागि चाहिने खाद्य सामग्री आपूर्तिगर्ने स्थानीय कृषि सहकारी, किसान समूहलाईतालिम तथा सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
कार्यक्रमको प्रभावकारिता, कार्यकुशलता तथा प्रति एकाइ लागतको अध्ययन तथा तथा विभिन्नमोडालिटीहरूको अध्ययन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याकोअनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुनतथा सफाइ सामग्रीसहितको शौचालय व्यवस्थापन	विद्यालय	४६	४६	४६	४६	४६	४६	४६	
आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागिअलगअलग शौचालय तथा युरिनल व्यवस्थापन	संख्या	२	२	२	२	२	१०	२०	
किशोरीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोगभइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हातधुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठातथा विद्यालय परिसर सरसफाइकोप्रबन्ध र घेराबाराको व्यवस्था	संख्या								आवश्यकता अनुसार
कक्षा ६ देखि १२ सम्मका किशोरीहरूलाई महिनावारी स्वच्छताको लागि स्यानिटरी प्याडको व्यवस्थापन	विद्यार्थी	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै			
आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाकोऔषधि र सूक्ष्मपोषक तत्व प्रदायकट्याब्लेटहरू (भिटामिन ए र आइरन,फोलिक एसिड आदि प्रदान)	विद्यार्थी	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै			
विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारकोकिट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	विद्यालय	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	
सबै विद्यालयमा स्वास्थ्य, सरसफाइ तथास्वच्छता, पोषण र किशोरीहरूकालागि महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धीशिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विद्यार्थी संख्या बढी भएका	संख्या	२	२	२	२	२	१०	४६	

विद्यालयमा भान्से व्यवस्थापन									
दिवा खाजा व्यवस्थापनका लागि भान्सेलाई तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विद्यालयको भान्साकोठा व्यवस्थापन	संख्या	५	५	५	५	५	२५	४२	थप आवश्यकता अनुसार

४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपद् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता

४.५.१ वर्तमान अवस्था

युद्ध, द्वन्द्व महामारी तथा प्राकृतिक प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउनेअधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितका शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको रुपमा लिने गरिन्छ । यसको मुल उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न संकटकालीन अवस्थामा बालबालिका लगायत हिंसा सग सम्बन्ध व्यक्तिहरूको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द्व तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाद रुपमा क्रियाशिल हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु

हो । आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारण बाल अधिकारको रुपमा स्वीकार गरिएको छ । यसमा प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण, महामारी, युद्ध, द्वन्द्व व्यवस्थापन आदि कुराहरू समावेश गरिन्छ ।

नेपालको वर्तमान संविधानले बालबालिका माथि हुने सबै किसिमका विभेद सजाय र दुराचारलाई निषेध गरेको छ। अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ तथा नियमावली २०७७ ले छात्रवृति, दिवा खाजा, सुविधा विहिनका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षा पाउने अधिकार उल्लेख गरेको छ। विद्यालय शान्ति क्षेत्र, राष्ट्रिय कार्य ढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८ ले विद्यालयलाई सशस्त्र गतिविधि र हिंसाबाट मुक्त गर्ने, दलगत साजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त राख्ने,भेदभाव दुर्व्यवहार र शोसणबाट मुक्त राख्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। हाल कोभिड–१९ को विश्वव्यापी महामारीको अवस्थाबाट भएको शैक्षिक क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न वैकल्पिक माध्यमबाट शिक्षण सिकाइ गर्न विभिन्न नीतिगत कार्यक्रहरू हुँदै आएका छन्। जसमध्ये सिकाइ सहजीकरण निर्देशिका २०७७ , विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी आकस्मिक कार्ययोजना २०७७ , विद्यालय सञ्चालन कार्यढाँचा, पाठ्वस्तु समायोजन ढाँचा २०७७, एसइइ नतिजा प्रकाशन तथा प्रमाणिकरण कार्यविधि २०७७ जारी भएको छ। यस महाकाली नगरपालिकाले कोभिड–१९ तथा अन्य महामारीको अवस्थामा सिकाईलाई निरन्तरता दिन प्रतिकार्य योजना बनाई लागु गरेको छ ।

४.५.२ उद्देश्य

क. औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट सम्भावित विपद्को पूर्व सावधानी र तयारीको वातावरण तयार गर्नु,

ख. सम्भावित विपद्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासको लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको तयारी गर्नु,

ग. विपद् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास गर्नु,

घ. शिक्षा क्षेत्रको अल्पकालीन र दीर्घकालीन पुर्नस्थापना गर्नु ।

४.५.३ रणनीतिहरु

क. विपद्को समयमा शिक्षा निरन्तरता गर्न पूर्वतयारी, व्यवस्थापन, प्रतिकार्य, पुर्नस्थापना सम्बन्धी आवश्यक नीति, मार्गदर्शन तथा कार्यविधिहरू तयार गर्ने,

ख. सम्भावित प्रकोप तथा विपद्सम्बन्धी पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा जानकारी तथा सिप विकास गर्ने,

ग. प्रकोपबाट शिक्षा क्षेत्रलाई जोगाउन आवश्यक तयारी गर्ने,

घ. कोभिड– १९ लगायतका महामारीबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी गर्ने,

ङ. महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपायहरूको तयारी गर्ने,

च. शिक्षा क्षेत्रमा प्रभाव पार्न सक्ने विपद् वा संकटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको प्रभावको मूल्याङ्कन तथा विश्लेषण गर्ने,

छ. संकटासन्नता (Vulnerability) को मूल्याङ्कनका आधारमा पूर्वानुमान तथा प्रतिकार्यको वृहत योजना तयार गर्ने,

ज. विद्यालयस्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने,

झ. विपद् प्रतिरोधी भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा पुर्नस्थापना गर्ने,

ञ. शैक्षिक सेवा निरन्तरताको लागि आवश्यक हुने यन्त्र उपकरण, खाद्यान्न, पोशाक तथा अन्य राहत सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने,

ट. विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तहर विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने,

ठ. विपद् तथा प्रकोप र शान्ति सुरक्षा र अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा अर्धसरकारी निकायहरूबीच वडा तहसम्म समन्वय र जिम्मेवारीको संयन्त्र बनाउने,

ड. विपद् व्यवस्थापनको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सफल अभ्यासलाई स्थानीयकृत गर्ने,

ढ. हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तनशिक्षा तथा दिगो विकासका निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने ।

४.४.४प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाः

उपलब्धिः

आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको सुरक्षासहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित हुने।

प्रमुख नतिजाः

क. विद्यालय र शिक्षा प्रणालीमा विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापनको लागि पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा पुनर्उत्थान योजना तथा क्षमता विकास भएको हुनेछ ।

ख. भौतिक, मानवीय र आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन सहित विद्यालय तथा शिक्षा प्रणाली उत्थानशील भएको हुनेछ ।

ग. विपद् तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शैक्षिक क्रियाकलापहरू निरन्तररुपमा सञ्चालन भएको हुनेछ ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	बालबालिकालाई आधारभूत जीवन-सीपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपत् जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धि अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक विद्यालय संख्या	२	२	२	२	२
२.	हरित विद्यालय संख्या	५	५	५	५	५
३.	जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकासका निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय संख्या	५	५	५	५	५

४.५.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यः

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	१० वर्ष	
विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापन नीति तथा मापदण्ड पुनरावलोकन तथा निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विपद् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनस्थापना तथा उत्थानशीलताका लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
शिक्षक तथा विव्यस तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विपद् प्रतिरोधि विद्यालय संख्या	विद्यालय								
उत्थानशिलताका लागि Whole School Approach का आधारमा सचेतना विकासकार्यक्रम	विद्यालय	५२	५२	५२	५२	५२	५२	५२	
संकटकालीन अवस्थामा सिकाइ निरन्तरताका लागि शिक्षक तथा विव्यस तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
स्थानीय तहमा संकटासन्नता मूल्याङ्कनका आधारमा शिक्षा क्षेत्रको विपद प्रतिकार्य योजना निर्माण र अद्यावधिकरण	पटक	१	-	१	-	१	३	६	
स्थानीय तह र विद्यालयको विपद प्रतिकार्य सम्बन्धी क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
निरन्तर र सुरक्षित सिकाइका	वटा								आवश्यकता

लागि शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित कार्य समूह निर्माण र परिचालन									अनुसार
एक विद्यालय एक उद्यान कार्यक्रम मार्फत हरित, सफा र सुरक्षित विद्यालय प्रवर्द्धन	विद्यालय	५२	५२	५२	५२	५२	५२	५२	निरन्तर
शिक्षाका सबै उपक्षेत्रमा उल्लेखित आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा गर्न सकिने विधिमा वैकल्पिक उपाय सहित योजना बनाउने	पटक	१	-	-	-	-	१	२	
कोभिड १९ तथा अन्य प्रकोपको शैक्षिक क्षति न्यूनीकरणका लागि विभिन्न माधयमबाट सिकाइ निरन्तरता तथा पुनर्लाभ कार्यक्रम सञ्चालन (ReAL Plan अनुसार)	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	आवश्यकता अनुसार
शैक्षिक क्षतिको तथ्याङ्क संकलन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
ReAL Plan अभिमूखीकरण तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
अभिभावक सचेतना तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
एक माध्यमिक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी कार्यक्रम	संख्या	२	२	२	२	२	१०	१०	
विपद् प्रतिरोधी विद्यालय संरचना निर्माण		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			निरन्तर

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ वर्तमान अवस्थाः

बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेल्नका लागिखेलमैदान, शौचका लागि शौचालय, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन् । एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी हुनको निमित्त प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रतिविद्यार्थी ०.७५ वर्गमिटर रउच्च आधारभूत तह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रतिविद्यार्थी १.०० वर्गमिटर बराबरको क्षेत्रफलकोमापदण्ड शिक्षा नियमावली २०५९ को नियममा तोकिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षानीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षा कोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवनलगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद् जोखिममुक्त बनाउँदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं बालमैत्री, हरित विद्यालयका रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षानीतिले आत्मसात् गरेको सबैका लागि सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार विकास एवं विस्तारको नीति र हालसम्मको अभ्यासका आधारमा भएको सिकाइ अनुभवका आधारमा शिक्षाक्षेत्रको यस योजनामा भौतिक पूर्वाधार विकासको कार्यक्रम तर्जुमा गरिएको छ ।

महाकाली नगरपालिकाको वर्तमान अवस्था मूल्याङ्कन गर्दा अझै पनि झण्डै ५० प्रतिशत विद्यालयमा नियमित शैक्षिक कृयाकलाप सञ्चालनका लागि कक्षाकोठाको अभाव रहेको देखिन्छ। ३० प्रतिशत विद्यालयमा शिक्षक तथा विद्यार्थीका लागि प्रयाप्त फर्निचरको उपलब्धता छैन। बालमैत्री धारा, छात्र छात्राका लागि अलग्गै शौचालय, अपाङ्गमैत्री विद्यालय पूर्वाधार, तथा विद्यालय खेल मैदान र घेर पर्खालको अभाव छ। विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार अभाव कै कारण विद्यार्थीको भर्ना तथा टिकाउदर कम रहेको पाइन्छ ।

४.६.२ उद्देश्य

क. विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक मापदण्ड विकास तथा कार्यान्वयन गरी सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्नु,

ख. सबै विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्न पूर्वाधार विकास, मर्मत सम्भार तथा प्रबलीकरण गर्नु ।

४.६.३ रणनीतिहरु

क. भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि सञ्चालित विद्यालयको तह, विद्यार्थी सङ्ख्याको प्रक्षेपण र भौगोलिक क्षेत्रका आधारमामापदण्ड विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने ।

ख. एक विद्यालयमा पूर्वाधार विकासका सबै कार्य एकैपटक गर्ने गरी पूर्ण विद्यालय निर्माणको अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने ।

ग. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको लागत साझेदारीका आधारमा स्रोत व्यवस्थापन गरी सरोकारवालाको सहभागितामा कार्यान्वयन हुने प्रबन्ध गर्ने ।

घ. विद्यालयलाई सुरक्षित बनाउन आवश्यकतानुसार प्रबलीकरण तथा पुनर्निर्माण एवम् मर्मतसम्भार गर्ने ।

ङ. पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत प्रणालीको विकास गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

४.६.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाः

उपलब्धिः

सबै विद्यालयमा पर्याप्त रुपमा बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र सुरक्षित भौतिक संरचना निर्माण हुने।

प्रमुख नतिजाः

१. सबै विद्यालयहरुमा सुविधासम्पन्न बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार विकास भएको हुनेछ।

२. विद्यालयहरुमा बनेका संरचनाहरुको संरक्षण, संवर्द्धन एवम् नियमित मर्मत सम्भार र सबलीकरण पद्धतिको विकास भएको हुनेछ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क.स.	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	भुकम्प प्रतिरोधी विद्यालय	१०	५	५	५	५
२.	नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने कक्षाकोठा संख्या	१०	१०	१०	१०	१०
३.	सबलीकरण गर्नुपर्ने कक्षाकोठा संख्या	१०	१०	१०	१०	१०
४	नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने शौचालय संख्या	५	१०	१०	१०	१०
५	बाढी पहिरो लगायतका प्रकोप न्यूनीकरणका लागि कार्य गर्नुपर्ने विद्यालय संख्या	५	२	२	२	२

४.६.५ मुख्य कृयाकलापहरुः

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	१०वर्ष	
विद्यालय भवन निर्माण	संख्या	२	२	२	२	२	१०	२०	
विद्यालयभौतिक संरचना सबलीकरण	विद्यालय	३	३	३	३	३	१५	३०	
विद्यालयमा बनेका संरचनाको सम्बर्द्धन तथा मर्मत सम्भार र फर्निचर व्यवस्थापन समेत		आवश्यकता अनुसार							
छात्रा र छात्रलाई अलग्गै शौचालय तथा पानी तथा सरसफाइको प्रबन्ध	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५	५२	
प्रारम्भिक बालबिकासका लागि पानी तथा सरसफाईका साथै अलग्गै शौचालय	विद्यालय	२	२	२	२	२	१०	२०	
अपाङ्गता मैत्री संरचना निर्माण	विद्यालय	३	३	३	३	३	१५	३०	
विद्यालय भौतिक निर्माणमा वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रुजु सुची भर्ने ।	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विद्यालय भवन निर्माण (४ कोठे)	संख्या	२	२	२	२	२	१०	२०	
विद्यालय भवन मर्मत सम्भार तथा सबलीकरण	संख्या	५	५	५	५	५	२५	५०	
फर्निचर व्यवस्थापन	संख्या	१००	१००	१००	१००	१००	५००	१०००	
छात्रा र छात्रका लागि अलग्गै शौचालय व्यवस्थापन	संख्या	५	५	५	५	५	२५	५२	
बालमैत्री धारा निर्माण	संख्या	१०	१०	१०	१०	२	४२	५२	
अपाङ्गतामैत्री संरचना निर्माण	संख्या	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै			
दिवा खाजाका लागि भान्सा निर्माण तथा व्यवस्थापन	संख्या	५	५	५	५	५	२५	४२	
विद्यालय घेर पर्खाल निर्माण (हरित घेर पर्खाल सहित)	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०	
खेलमैदान निर्माण तथा व्यवस्थापन	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०	
एक विद्यालय एक उद्यान निर्माण	संख्या	५२	५२	५२	५२	५२	५२	५२	
पुस्तकालय, विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण तथा मर्मत	संख्या	४	४	४	४	४	२०	४०	

४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

४.७.१ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधान, २०७२ ले सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकलाई आफ्नो वा सार्वजनिक सरोकारका कुनै पनि विषयका सूचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुर्याइ डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाइ शिक्षण सिकाइका साधनका रूपमा पयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने, सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पर्याउन र शिक्षाका व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाइ कुशल र प्रभावकारी बनाइ सुशासनकोप्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिकोप्रयोगलाई सहयोग पुर्याउनु पर्दछ।त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ लेसूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुर्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ भने शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरु योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका नीतिहरू उल्लेख गरेको छ। डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा, २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासियल र जिआइएस शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्रको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षासम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचनाप्रविधिसम्बन्धी साक्षरता प्रदान गर्ने उल्लेख गरेको छ।

नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्धन नीतिमा पनिशिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिकोप्रयोगसम्बन्धी नीतिहरू उल्लेख गरिएको छ। उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय तथा शिक्षणसंस्थाहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटी पुर्याउने, तालिम, शिक्षणसिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिकोप्रयोगगर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरु योजना, २०१३–२०१७ ले १० हजार विद्यालयमा शिक्षणसकाइका लागि इन्टरनेट कनेक्टिभिटी सहित सूचना प्रविधिको संरचनाको विकास तथा प्रयोगगर्न, शिक्षक तथा शिक्षा क्षेत्रका अन्य जनशक्तिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका प्रयोगगर्न; सबै सात केन्द्रहरूमा डिजिटल डाटा केन्द्र स्थापना गर्ने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचनाप्रविधि विषय पाठयक्रममा समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री तयार गर्ने, शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीलाई डिजिटलाइज गर्ने, स्रोतकेन्द्रलाई सूचनाप्रविधिका केन्द्रका रूपमा विकास गर्ने लगायतका कार्यक्रमहरू निर्धारण गरिएका थिए।

शिक्षामा प्रविधिको प्रयोग आजको शिक्षाप्रणालीभित्रको महत्वपूर्ण अवयवको रूपमा रहन गएको छ। कक्षा कोठामा प्रविधि प्रयोगका कारण हाम्रोपरम्परागत पठनपाठनको सिद्धान्तलाई विस्थापित गरी नयाँ अवधारणाको शुरुवात भएको पाइन्छ ।युगानुकूल सूचना र प्रविधिको विकास तथा प्रयोगमा अगाडि बढेका मुलुकको शैक्षिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, पर्यटकीय एवम् अन्य क्षेत्रमा भएको प्रगति उल्लेखनीय छ भने सूचना रप्रविधिमा कम पहुँच हुने मुलुकहरूको बीचमा ठूलो खाडल रहेको आभाष हुन्छ । यही असमानतालाईमध्यनजर गर्दै नेपालले पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँचको अभावले सिर्जना गरेकोखाडललाई कम गर्दै लैजाने प्रयासको थालनी गरेको छ। शैक्षिक संस्था तथा शिक्षकले प्रविधिको प्रयोगमार्फत आफ्ना पठनपाठनका कार्यहरू गर्नुपर्ने भएको छ । रेडियो, टेलिभिजन, कम्प्युटर, प्रोजेक्टर, डिजिटल क्यामेरा तथा इमेल इन्टरनेट जस्तो सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका उपकरणहरू शिक्षणसामग्रीका रूपमा परम्परागत सामग्रीभन्दा बढी सान्दर्भिक, उपयुक्त, दक्ष रप्रभावकारी रूपमा प्रयोग गर्नसकिन्छ।आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६–८) को पाठ्यक्रम २०७७ मा विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग गर्न सक्ने

सक्षमता निर्धारण गरी सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ३० कार्य घण्टाको समय निर्धारण गरेको छ । माध्यमिक तहमा ऐच्छिक विषयका रूपमा कम्प्युटर अध्ययन गर्न सकिन्छ ।

महाकाली नगरपालिका अन्तर्गतका सम्पूर्ण सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरुमा नियमित रुपमा IEMIS व्यवस्थापन तथा अद्यावधिकरण कार्य निरन्तर रुपमा सञ्चालित छ। महाकाली नगरपालिकामा २८ वटा विद्यालयहरूमा प्रोजेक्टर र ६ वटा विद्यालयमा स्मार्ट वोर्डको माध्यमबाट शिक्षण सिकाईमा प्रविधिको प्रयोग गरिएको छ। सबै विद्यालयहरूमा इन्टरनेट जडानको प्रकृया अगाडि बढिरहेको छ । सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा इन्टरनेट सुविधाका लागि अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ । ५ वटा माध्यमिक विद्यालयमा इ हाजिरीको व्यवस्था गरिएको छ। अघिल्ला आर्थिक वर्षहरुमा१८ सामुदायिक तथा ५ संस्थागत विद्यालय गरी २३ वटा आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयमा **ICT Lab** र १० वटा आधारभूत विद्यालयमा १/१ सेट डेस्कटप, प्रिन्टर र प्रोजेक्टर प्रदान गरिएको छ। सबै माविहरूमा कम्प्युटर सहायकको व्यवस्था गरिएको छ। कोभिडको समयमा रेडियो कार्यक्रम, अनलाईन कक्षा (**ZOOM, Google Meet, Microsoft Team**) तथा सामाजिक संजालमार्फत प्रविधिको प्रयोग गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिइएको अवस्था छ ।

४.७.२ उद्देश्य

क. सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्नु,

ख. सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुर्याउनु,

ग. शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामूलक बनाउनु ।

४.७.३ रणनीतिहरु

क. सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गर्ने,

ख. सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्ने,

ग. विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाउने,

घ. शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने,

ङ. शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गर्ने,

च. शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गर्ने,

छ. सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूमा Digital Learning Centre को स्थापना गर्ने,

ज. IEMIS लाइ थप व्यवस्थित गर्ने,

झ. विद्यालयका कक्षाकोठाहरु प्रविधि तथा सूचनामैत्री बनाइने,

४.७.४प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाः

उपलब्धिः

विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भई सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आई सुशासन प्रवद्र्धन हुने ।

प्रमुख नतिजाः

क. सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भई सबैको पहुँच पुगेको हुनेछ।

ख. विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच पुगेको हुनेछ।

ग. सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेको हुनेछ ।

घ. सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन भएको हुनेछ।
ङ. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार भएको हुनेछ।
च. सूचना प्रविधिमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ भएको हुनेछ ।
छ. सूचना प्रविधिको प्रयोगले व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार भएको हुनेछ ।
ज. अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार भएको हुनेछ ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	इन्टरनेट जडान भएका विद्यालयको संख्या	३०	३५	३८	४०	४२
२.	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप मा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय संख्या	१०	११	१३	१५	२०
३.	मुख्य विषयमा डिजिटल पाठ्यसामाग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या	५	५	५	५	५
४	व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या	५	५	५	५	५
५	विद्युतको पहुँच पुगेका विद्यालय संख्या	५२	५२	५२	५२	५२

मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य	कै.
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	१० वर्ष	
विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार गरी इलाइब्रेरी स्थापना	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५	५२	
प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	विद्यालय	५२	-	-	-	-	५२	५२	
प्रत्येक विद्यालयमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामाग्रीको उपलब्धता	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५	५२	
शिक्षकहरुको ICT को प्रयोग सम्बन्धी क्षमता विकास	जना	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२००	
IEMIS व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रका परिचालकहरुको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विद्यालयमा इ हाजिरी व्यवस्थापन	विद्यालय	५	१०	१०	१०	१०	५२	५२	
सबै विद्यालयका फोकल शिक्षकका लागि IEMIS व्यवस्थापन तालिम	जना	५२	५२	५२	५२	५२	५२	५२	
डिजिटल शैक्षिक सामग्री वितरण	विद्यालय	८	८	८	८	१०	४२	४२	
प्रविधिमैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापन	कक्षाकोठा	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१००	
विद्यालय सुशासन र व्यवस्थापनमा ICT को प्रयोग	विद्यालय	१२	१०	१०	१०	१०	५२	५२	

परिच्छेद ५ सुशासन तथा व्यवस्थापन

५.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास

५.१.१ वर्तमान अवस्था

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागि कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिदो परिवेश अनुसार शासकीय संरचना, प्रकिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व; शिक्षामा भएको संख्यात्मक विस्तार; ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास; सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासनप्रवर्द्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ । योजना कार्यान्वयनका लागि नगर कार्यपालिका, नगरसभा, नगर शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघविद्यालय मुख्य संयन्त्रका रूपमा रहेका छन् । शिक्षा योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालको क्षमता विकास हुन जरुरी हुन्छ । त्यसका लागि सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलन र प्रबोधिकरण मार्फत कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनुपर्छ । नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (ज) मा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरिएको छ । विभिन्न ऐन र कानुनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारिएको छ ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगोचर गर्दा संघमा शिक्षा विज्ञानतथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ । सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन् । साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र अन्तर्गत रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन वमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ । प्रत्येक तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा/शाखाको व्यवस्था गरिएको छ ।

महाकाली नगरपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा,युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । यस नगरपालिकामा दुई जना अधिकृत स्तर नवौं/दशौं र सातौं/आठौं तहको दरबन्दी रहेकोमा हाल यस शाखामा अधिकृतस्तर सातौं र छैठौं र २ जना स्रोतव्यक्ति गरी ४ जना कर्मचारी कार्यरत रहेका छन् तोकिएको दरबन्दीमा कर्मचारी पुरा भएतापनि नगरपालिकाभरी ४६ वटा सामुदायिक र ९ वटा संस्थागत विद्यालयहरूको सुपरिवेक्षण तथानिरीक्षण लगाएत अन्य विभिन्न कार्यहरू गर्न पर्याप्तता नभएको देखिन्छ ।सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नकालागिविद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघको कार्यकारी समिति रहेका छन्।सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तहसञ्चालनभएका सामुदायिक विद्यालयमा एक एक जना विद्यालय सहायक (लेखा हेर्ने) को व्यवस्थापनगरिएको छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित बसेकोदेखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक

संघको बैठक अपेक्षाकृत रूपमा बस्न सकेको पाइँदैन । सबैविद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन् ।विद्यालयमा नागरिक बडापत्र राख्ने, गुनासो सुनुवाई संयन्त्रको विकास, विविधताव्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफलजस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धिपूर्ण तरिकाले कामगरेको देखिँदैन ।

यस योजनामा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिकशिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणास्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवनसिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्द्धन सहित जवाफदेही शैक्षिकसुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएकोछ भने त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएकोछ । यस खण्डमा सुशासन प्रवर्द्धन तथा शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागिविद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनकालागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ ।पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्द्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमतार प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ ।विद्यालय शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि संघीय र प्रदेश तहमानिजामती तथा शिक्षा ऐन तथा नियमावलीहरूको निर्माण तथा परिमार्जन नभएकोले कार्यान्वयनमाजटिलता सिर्जना भएको छ । विशेष गरी संघीय शिक्षा ऐन जारी हुन नसकेको कारणलेयस पालिकाले कार्यान्वयनमा ल्याएको ऐन अनुसारका शैक्षिक गतिविधि व्यवस्थित रूपमासञ्चालन हुन नसकेको गुनासो सरोकारवालाहरूबाट आइरहेका छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालनऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन वमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्य बाहेकअन्य कार्यका लागिजिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ र सुदुरपश्चिम प्रदेशले प्रत्येकजिल्लामा सामाजिक विकास कार्यालयको स्थापना गरी शिक्षा प्रशासनका निकायहरू एकातिरकामविहिन भएको पाइन्छ भने अर्कोतिर तीनवटै तहका विभिन्न निकायहरूबीचको समन्वय,सहकार्य र सहसम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ।

५.१.२ उद्देश्य

क. स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउनु,

ख. तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउनु,

ग. गुणस्तरको कमजोर नतिजालाई सम्बोधन गर्न जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु,

घ. जनशक्तिलाई नतिजाप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउनु,

ङ. कर्मचारी र संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु।

५.१.३ रणनीतिहरु

क. स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने,

ख. संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने,

ग. कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने,

घ. स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने,

ङ. प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गर्ने,

५.१.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धिः

शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुने।

प्रमुख नतिजाः

क. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि आवश्यक संरचना तथा जनशक्ति तयार भएको हुनेछ ।

ख. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सहभागी हुने सबै निकायको दायित्व र अधिकार स्पष्टभएको हुनेछ ।

ग. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सहभागी हुने सबै निकाय तथा जनशक्तिको क्षमता विकास पद्धति स्थापना भई क्षमता सुधार भएको हुनेछ ।

घ. सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतामूलक र समावेशी भई कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक, प्रभावकारी तथा कुशल भएको हुनेछ ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	माध्यमिक विद्यालयमा नेतृत्व तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक संख्या	१०	१०	१०	१०	१०
२.	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक संख्या	१०	१०	१०	१०	१०
३.	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय संख्या	५२	५२	५२	५२	५२
४	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय संख्या	५२	५२	५२	५२	५२
५	प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम प्रधानाध्यापक तथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय संख्या	५	५	५	५	५

५.१.५ प्रमुख कृयाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यः

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य	कैफियत
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	१० वर्ष	
आवश्यक कानूनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास	संख्या	१	-	-	-	-	१	२	
सस्थागत संरचना निर्माण तथा क्षमता विकास	पटक	आवश्यकता अनुसार							
प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क	पटक	निरन्तर							

प्रणालीको सुदृढीकरण									
कार्यसम्पादन करार गरी नतिजा प्रति जिम्मेवार बनाउने	पटक	निरन्तर							
विद्यालय कार्यसम्पादन एवम् स्वमूल्यांकन गर्ने गराउने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
प्रधानाध्यापकलाई कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	वटा	५२	५२	५२	५२	५२	५२	५२	शिक्षा शाखाले
विव्यस तथा शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	विद्यालय र शिक्षा शाखाले
प्रधानाध्यापक, शिक्षक तथा कर्मचारीको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
नगरपालिकाको शिक्षा शाखामा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
सबै विद्यालयमा गुनासो सुनुवाइ संयन्त्र विकास	विद्यालय	५२	-	-	-	-	५२	५२	
विद्यालयहरुमा सुचना अधिकारीको व्यवस्था	विद्यालय	५२	-	-	-	-	५२	५२	
विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	विद्यालय	५२	५२	५२	५२	५२	५२	५२	
स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना तथा सञ्चालन	पटक	१	-	-	-	-	१	१	निरन्तर
योग्यता, क्षमता र वरिष्ठताका आधारमा खुला प्रतिस्पर्धाबाट प्रधानाध्यापक व्यवस्थापन गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन विनियम निर्माण र परिमार्जन गर्ने	विद्यालय	५२	५२	५२	५२	५२	५२	५२	निरन्तर
प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि संयन्त्र विकास	पटक	१	-	-	-	-	१	१	
आपतकालीन अवस्थामा	पटक	१	-	-	-	-	१	१	

सिकाइ सहजीकरणकालागि संयन्त्र विकास									
नगर शिक्षा योजनाको निर्माण तथा प्रबोधीकरण	पटक	१	-	-	-	-	१	१	
विद्यालय सामाजिक परीक्षण तथा लेखा परीक्षण प्रतिवेदन सार्वजनिक	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विद्यालय बार्षिकोत्सव तथा अभिभावक दिवस	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
विद्यालयमा नागरिक वडापत्र व्यवस्थापन गर्ने	विद्यालय	५२	-	-	-	-	५२	५२	
शैक्षिक कार्यपात्रो निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
स्रोत केन्द्र व्यवस्थापन तथा स्रोतव्यक्तिको क्षमता विकास	संख्या	३	-	-	-	-	३	३	

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

योजनाको सफल कार्यान्वयन गरी अपेक्षित नतिजा प्राप्तिका लागि कार्यान्वयनको उपयुक्त प्रबन्ध आवश्यक छ। योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत बार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, कृयाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन लगायत कार्यान्वयन लगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति प्रकृया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्वहरु पर्दछन्। शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि वार्षिक रणनीतिक योजना तर्जुमा, आवश्यक नीतिगत मापदण्ड परिमार्जन तथा विकास कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा अनुगमन मूल्याङ्कनका लागि सरोकारवाला सबैको जिम्मेवारी तथा स्पष्टता आवश्यक छ। स्थानीय सरकारबाट निर्माण गरिने योजनाको कार्यान्वयनको मुख्य थलो वा एकाइ विद्यालय भएकाले विद्यालयमा कार्यान्वयनको उपयुक्त प्रबन्धका साथसाथै स्थानीय तहले विद्यालयका कृयाकलापहरुको नियमित अनुगमन तथा कार्यान्वयनमा आवश्यकता अनुसार सहयोग र समन्वय गर्नु पर्दछ। स्थानीय तहहरुले संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट सशर्त अनुदानका अतिरिक्त अन्य अनुदान र उनीहरुको आफ्नै स्रोतबाट व्यवस्था गरीएको बजेट समेटेर बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्धारण गर्नुपर्दछ। यस प्रकार शिक्षा क्षेत्रको यो योजना कार्यान्वयनका लागि स्थानीय सरकार, विद्यालय तथा सरोकारवाला सबैको संरचनामा सुधार तथा क्षमता विकास गर्नु आवश्यक छ।

५.२.१ वर्तमान अवस्था

नेपालको संघीय संरचना अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भइ तीनै तहका सरकार कृयाशील भइ केही कानूनी प्रबन्ध सहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण भए तापनी राज्य प्रणालीलाइ संघीय संरचना अनुरुप रुपान्तरण गर्न थप कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ। शिक्षा योजना कार्यान्वयनका सम्बन्धमा संघमा रहेको शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र मातहतका निकायले विभिन्न मन्त्रालय तथा विकास साझेदारहरुसंग सहकार्य तथा समन्वय गर्ने र योजना तथा कार्यक्रमहरुको समग्र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने जिम्मेवारी निर्वाह गर्दछ।

प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालयका मातहतमा शिक्षा विकास निर्देशनालय, तालिम केन्द्र तथा डिभिजनल कार्यालयहरु खोलिएका छन्। स्थानीय तहमा शिक्षा शाखा रहेका छन्। प्रत्येक विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति रहनुका साथै एक जना शिक्षकलाइ विद्यालयको प्रधानाध्यापक नियुक्त गरी विद्यालय सञ्चालनको जिम्मेवारी दिइएको छ।

५.२.२ उद्देश्य

क. शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चतता गर्नु,

५.२.३ रणनीतिः

सङ्घीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तिय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त ससर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेट समेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने

क. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागी आवश्यकता अनुशार कानुन कार्यबिधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने
ख. कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चतता साथै समस्या सामाधानका लागि आवश्यक निति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने
ग. एकिकृत शैक्षिक सूचना व्वावस्थापन मार्फत नियमित रुपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाको विवरण तयार गर्ने त्यसको समिक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने
घ. विद्यालयमा विद्यालय व्यावस्थापन सिमति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्यनमा सहजीकरण गर्ने
ङ. विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अद्यावधिक गर्न लाउने
च. विद्यालय व्यावस्थापनलाईसशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागी प्रधानाध्यापकलाई जिम्मवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने
छ. वित्तिय व्यावस्थापन खरीद प्रक्रिया शिक्षक व्यावस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चितता सम्बन्धि आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने
ज. अभिभावक तथा सरोकारवालासंग अर्न्तक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठक आयोजना गर्ने र सामाजिक परिक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने
झ. सामुदायिक सिकाई केन्दं मार्फत सबै उमेर समुहका सिकारुका लागी साक्षरता साक्षरोत्तर निरन्तर शिक्षा वैकल्पिक शिक्षा तथा आयआर्जन र सिप विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाई केन्द्रका रुपमा समेत कार्य गर्ने

५.२.४ प्रमुख उपलब्धी तथा नतिजाः

क. शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चतता भएको हुनेछ

५.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधारवर्ष (२०८१-८२)	२०८२-८३	२०८३-८४	२०८४-८५	२०८६-८६
१.	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	५२	५२	५२	५२	५२
२.	विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक	४२	४२	४२	४२	४२
३.	एकिकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सुदृढीकरण	५२	५२	५२	५२	५२

५.३ योजना कार्यान्वयनकोसयन्त्र

स्थानीय शिक्षाको यो योजनाको समग्र कार्यान्वयनका लागि विभिन्न तहमा निम्न लिखित प्रबन्ध गरिनेछ ।

स्थानीय तह

१. स्थानीय तहले संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेट समेत संलग्न गरी वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्नेछन् ।

२. स्थानीय तहको शिक्षा शाखाको क्षमता विकास गरी सुदृढ गरिनेछ ।

३. स्थानीय तहले कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रम प्रभावकारी रपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन र समन्वय गर्नेछ ।

४. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार स्थानीय तहले कानून तथा मापदण्ड तथा निर्देशिका विकास गर्नेछ ।

५. स्थानीय शिक्षा योजनाको सरोकारवालाबीच कार्यक्रम तथा नीति नियम र कार्यविधिको प्रबोधीकरण कार्य गरिनेछ ।

६. वार्षिक कार्य योजना तथा बजेट, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

७. अन्तर सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी लगानीका अवसर अभिवृद्धि गरिनेछ।

विद्यालय

१. विद्यालयले विद्यालय सुधार योजना तयार गरी वार्षिक रुपमा अद्यावधिक गर्नेछन् ।

२. विद्यालय व्यवस्थापन समितिले स्थानीय तहबाट प्राप्त बजेट तथा विद्यालयको आफ्नै आमदानी सहित समावेश गरी वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नेछन् ।

३. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा प्रधानाध्यापकलाइ जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाइनेछ ।

४. विद्यालयहरुले अभिभावक तथा सरोकारवालाहरुसंग अन्तरकृया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरु आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाइ प्रभावकारी बनाउने छन् ।

सामुदायिकसिकाइ केन्द्र

१. सामुदायिकसिकाइ केन्द्रको सञ्चालनका लागि व्यवस्थापन समिति गठन गरिनेछ।

२. स्थानीय तहबाट प्राप्त अनुदान तथा आफ्नै स्रोतबाट प्राप्त आम्दानी समेतका आधारमा स्थानीय तहको समन्वयमा व्यवस्थापन समितिले वार्षिक योजना निर्माण गरी कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाउने छ ।

३. **सामुदायिकसिकाइ** केन्द्रले विभिन्न विषयगत स्थानीय तहका एकाइहरु, सामुदायिक तथा गैरसरकारी संस्थाहरु तथा समुदायसंग आवश्यकता अनुसार सहकार्य गरी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नेछ ।

स्रोत केन्द्र

१. विद्यालय संख्या र भूगोलका आधारमा स्रोतकेन्द्र स्थापना गरिनेछ ।
२. प्रत्येक स्रोत केन्द्रमा नियमानुसार स्रोतव्यक्ति व्यवस्थापन गरिनेछ ।
३. स्रोत केन्द्रले विद्यालयको तथ्याङ्क तथा शैक्षिक प्रशासन व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नेछन् ।
४. स्रोतव्यक्तिहरुले नियमित विद्यालय अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गरी प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्नेछन् ।
५. स्रोतकेन्द्रहरु विद्यालय र नगरपालिका बीच शैक्षिक सूचना तथा विकासका लागि पूलको रुपमा कार्य गर्नेछन् ।

परिच्छेद ६ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

संवैधानिक एवम् कानुनी प्रावधानअनुसार विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच सहितको गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु तीनै तहका सरकारको साझा दायित्व रहेको छ। यसका लागि आवश्यक स्रोतको पहिचान, प्राथमिकीकरण, स्रोतको उचित विनियोजन, प्रभावकारी कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनसम्बन्धी व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ । संवैधानिक व्यवस्था बमोजिम विद्यालय शिक्षाको वित्तीय व्यवस्थापनमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझेदारी आवश्यक छ। नेपालको संविधानअनुसार स्थानीय तहको वित्तीय स्रोतका लागि सङ्घीय स्रोतबाट सशर्त अनुदान, समानीकरण अनुदान, समपूरक अनुदान र विशेष अनुदानको प्रबन्ध गरिएको छ भने स्थानीय तहको आफ्नै स्रोतबाट समेत शिक्षामा केही लगानी हुने गरेको छ । स्थानीय तहले स्रोत प्रबन्धका लागि आन्तरिक ऋण समेत उठाउन पाउने व्यवस्था पनि रहेको छ । समानीकरण अनुदान, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान सङ्घीय सरकारबाट स्थानीय तथा प्रदेश तहमा वित्तीय हस्तान्तरण हुने गरेको छ भने सशर्त अनुदान सम्बन्धित सङ्घीय विषयगत मन्त्रालयले तयार गरेका मापदण्डका आधारमा निर्धारित उद्देश्य वा कार्यक्रमको प्रयोजनका लागि खर्च गर्ने गरी स्थानीय र प्रदेश तहमा वित्तीय हस्तान्तरण गर्ने अभ्यास रहेको छ । स्थानीय तथा प्रदेश तहले सङ्घीय सरकारबाट हस्तान्तरण हुने उल्लिखित विभिन्न किसिमका अनुदानबाहेक आफ्नै स्रोतमा आधारित बजेट तथा राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने बजेटबाट पनि शिक्षाक्षेत्रमा विनियोजन गर्ने गर्दछन् ।

६.१ वर्तमान अवस्था

वर्तमानमा तीनै तहका सरकारबाट शिक्षामा लगानी रहेको पाइन्छ । शिक्षा क्षेत्रको लगानीको ठूलो हिस्सा संघीय सरकारले सशर्त अनुदान मार्फत व्यहोरी रहेको छ भने प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले समेत आ-आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र रही शिक्षामा लगानी गरी रहेका छन् । यस महाकाली नगरपालिकाको सम्पूर्ण बजेटको झण्डै ३० प्रतिशत बजेट (संघीय सशर्त अनुदान सहित) शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन भएको देखिन्छ भने महाकाली समानीकरण अनुदान तथा आन्तरिक आयको १५ प्रतिशत जति शिक्षामा लगानी भइरहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । सरकारी निकाय बाहेक साझेदार निकायहरुबाट समेत शिक्षा क्षेत्रमा नियमित लगानी भइरहेको छ। यस नगरपालिका अन्तर्गतका विद्यालयहरुमा दिवा खाजा तथा स्वास्थ्य र पोषणका क्षेत्रमा विश्व खाद्य कार्यक्रम, विश्व शिक्षा र एकीकृत विकास समाज नेपालले लगानी गरिरहेको छ भने प्रारम्भिक पढाई कार्यक्रममा सामुदायिक ग्रामीण विकास समाजले सहजीकरण गरिरहेको छ ।

६.२ उद्देश्य

क. शिक्षाक्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु,
ख. योजनामा समावेश भएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु,
ग. उपलब्ध स्रोतका आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु,

६.३ रणनीतिहरु

क. सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानीमा वृद्धि गर्ने,
ख. विद्यालय शिक्षामा पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानी प्रभावकारिता बढाइने,
ग. वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २५प्रतिशत बजेट शिक्षाक्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गर्ने,

घ. शिक्षामा निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रवर्द्धन गर्ने,

ङ. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गर्ने,

च. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने,

छ. लागत साझेदारीमा आधारित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

६.४ प्रमुख उपलब्धीः

उपलब्धिहरुः

क. शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन भएको हुने ।

प्रमुख नतिजाः

क. वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ भई वित्तीय सुशासन कायम भएको हुनेछ ।

६.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क. संघीय सरकारबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटः रु हजारमा

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र/विषय	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६		
१	प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा	२००	२०२०	२०४०	२०६०	२०८०	८४००	१६८००
२	आधारभूत शिक्षा	१२०४	१२५०	१३००	१३५०	१४००	६५०४	१३००८
३	माध्यमिक शिक्षा	१२०४	१२५०	१३००	१३५०	१४००	६५०४	१३००८
४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम						०	०
५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	२००	२२०	२४०	२६०	२८०	१२००	२४००
६	पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक सिकाइ सामाग्री तथा मूल्याङ्कन	३९८९	४०००	४०५०	४१००	४१५०	२०२८९	४०५७८
७	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	४०००	४०५०	४१००	४१५०	४२००	२०५००	४१०००
८	शैक्षिक समता र समावेशीकरण	२१८२	२२००	२२५०	२३००	२३५०	११२८२	२२५६४
९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	१३८	१७०	२००	२३०	२६०	९९८	१९९६
१०	विद्यालय सुरक्षा विपद् न्यूनीकरण र उत्थानशिलता	५००	५२०	५४०	५६०	५८०	२७००	५४००
११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास		३००	४००	५००	६००	१८००	३६००
१२	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	६३४	६४०	६६०	६९०	७२०	३३४४	६६८८
१३	सुशासन तथा व्यवस्थापन	३७००	३७५०	३८००	३८५०	३९००	१९०००	३८०००

ख. प्रदेश सरकारबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटःरु हजारमा

क.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र/विषय	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६		
१	प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा		१००	१५०	२००	३००	७५०	१५००
२	आधारभूत शिक्षा		१५०	२००	२५०	३००	९००	१८००
३	माध्यमिक शिक्षा		१५०	२००	२५०	३००	९००	१८००
४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम						०	०
५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ						०	०
६	पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक सिकाइ सामाग्री तथा मूल्याङ्कन						०	०
७	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास						०	०
८	शैक्षिक समता र समावेशीकरण		१००	१५०	२००	३००	७५०	१५००
९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम						०	०
१०	विद्यालय सुरक्षा विपद् न्यूनीकरण र उत्थानशिलता						०	०
११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास						०	०
१२	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि		१००	१५०	२००	२५०	७००	१४००
१३	सुशासन तथा व्यवस्थापन	२०००	२०५०	२१००	२१५०	२२००	१०५००	२१०००

ग. स्थानीय तहबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटः रु हजारमा

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र/विषय	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६		
१	प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा	६००	६००	७००	८००	१०००	३७००	७४००
२	आधारभूत शिक्षा	६४००	६४५०	६५००	६५५०	६६००	३२५००	६५०००
३	माध्यमिक शिक्षा	५३००	५३५०	५४००	५४५०	५५००	२७०००	५४०००
४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम	०	१००	१५०	२००	२५०	७००	१४००
५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	१००	११०	१२०	१३०	१४०	६००	१२००
६	पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक सिकाइ सामाग्री तथा मूल्याङ्कन	२५०	२७०	२८०	२९०	३१०	१४००	२८००
७	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	१०००	१०३०	१०६०	१०९०	११९०	५२९०	१०५८०
८	शैक्षिक समता र समावेशीकरण	१००	१०२०	१०४०	१०६०	१०८०	४३००	८६००
९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	०					०	०
१०	विद्यालय सुरक्षा विपद् न्यूनीकरण र उत्थानशिलता	२०००	२०३०	२०६०	२०८०	२१००	१०२७०	२०५४०
११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	२८००	२८५०	२९००	२९५०	३०००	१४५००	२९०००
१२	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	१०००	१०२०	१०४०	१०६०	१०८०	५२००	१०४००
१३	सुशासन तथा व्यवस्थापन	३६०	३९०	४१०	४४०	४७०	२०७०	४१४०

घ. अन्य संघ संस्थाबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटः

क.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र/विषय	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६		
१	प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा	२००	२५०	३००	३५०	४००	१५००	३०००
२	आधारभूत शिक्षा	५००	५५०	६००	६५०	७००	३०००	६०००
३	माध्यमिक शिक्षा	0	0	0	0	0	०	०
४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम	0	0	0	0	0	०	०
५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	0	0	0	0	0	०	०
६	पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक सिकाइ सामाग्री तथा मूल्याङ्कन	0	0	0	0	0	०	०
७	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	५००	५५०	६००	६५०	७००	३०००	६०००
८	शैक्षिक समता र समावेशीकरण						०	०
९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	१०००	१०५०	११००	११५०	१२००	५५००	११०००
१०	विद्यालय सुरक्षा विपद् न्यूनीकरण र उत्थानशिलता	२००	२५०	३००	३५०	४००	१५००	३०००
११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	८००	८५०	९००	९०५०	१०००	१२६००	२५२००
१२	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	१००	१२०	१४०	१६०	१८०	७००	१४००
१३	सुशासन तथा व्यवस्थापन	५००	५५०	६००	६५०	७००	३०००	६०००

योजनाको वार्षिक बजेट तर्जुमा प्रक्रियाः रु हजारमा

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र/विषय	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६		
१	प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा	१०००	२९७०	३१९०	३४१०	३७८०	१४३५०	२८७००
२	आधारभूत शिक्षा	८१०४	८४००	८६००	८८००	९०००	४२९०४	८५८०८
३	माध्यमिक शिक्षा	६५०४	६७५०	६९००	७०५०	७२००	३४४०४	६८८०८
४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम	०	१००	१५०	२००	२५०	७००	१४००
५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	३००	३३०	३६०	३९०	४२०	१८००	३६००
६	पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक सिकाइ सामाग्री तथा मूल्याङ्कन	४२३९	४२७०	४३३०	४३९०	४४६०	२१६८९	४३३७८
७	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	५५००	५६३०	५७६०	५८९०	६०१०	२८७९०	५७५८०
८	शैक्षिक समता र समावेशीकरण	२२८२	३३२०	३४४०	३५६०	३७३०	१६३३२	३२६६४
९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	११३८	१२२०	१३००	१३८०	१४६०	६४९८	१२९९६
१०	विद्यालय सुरक्षा विपद् न्यूनीकरण र उत्थानशिलता	२७००	२८००	२९००	२९९०	३०८०	१४४७०	२८९४०
११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	३६००	४०००	४२००	१२५००	४६००	२८९००	५७८००
१२	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	१७३४	१८८०	१९९०	२११०	२२३०	९९४४	१९८८८
१३	सुशासन तथा व्यवस्थापन	६५६०	६७४०	६९१०	७०९०	७२७०	३४५७०	६९१४०

परिच्छेद ७. अनुगमन तथा मूल्यांकन

७. परिचय

नेपालमा योजनाबद्ध विकास प्रयासको सुरु अवस्थासँगै विकास आयोजनाको अनुगमन तथामुल्याङकन गर्ने परिपाटी बसेको पाइन्छ । आ.व. २०३२/०३३ देखि विकास आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्थाको सुरुवात भयो । आठौं योजना २०४९/०५४ देखि अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको एउटा पद्धतिको रूपमा मजबुत गर्ने कार्य गरियो। यस योजनामा विगतका अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी व्यवस्थामा देखिएका कमीकमजोरीहरूमा सुधार गरी संस्थागतव्यवस्था, उच्च राजनैतिक तहको प्रतिबद्धता र उपलब्धि मूल्याङ्कनको व्यवस्थासहितको बलियोअनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गरियो। अनुगमन भन्नाले कुनैपनि कार्यक्रम कार्यान्वयनकालागि विशेषतः शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरू के कति रूपमा भए? त्यसको लक्षित प्रतिफलयोजना अनुरुप ठीक सँग भइरहेका छन् वा छैनन्? भनी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने प्रत्येक तहकोव्यवस्थापनद्वारा निरन्तर र अद्यावधिक गरी निगरानी राख्ने कार्य हो। मूल्याङ्कन भन्नाले कुनै शैक्षिककार्यक्रमको निर्धारित उद्देश्यको सन्दर्भमा त्यसका कार्यहरू कति सान्दर्भिक, सक्षम, लाभदायक रप्रभावकारी देखिएका छन भन्नेबारे व्यवस्थित रूपबाट मापन गरी लेखाजेखा गर्ने कार्य हो। यहाँभन्न खोजिएको तथ्य अनुगमन तथा मूल्याङ्कन को मुख्य उद्देश्य नगर शिक्षा योजना र विद्यालयशिक्षा क्षेत्र योजनाले किटान गरेका प्रत्येक सेवा प्रवाह तहका लक्ष्य तथा उद्देश्य अनुरुपकाउपलब्धिहरू पत्ता लगाई ती सूचकका आधारमा निर्णय प्रक्रियालाई सहयोग गरी प्रवाह सुधार गर्नुहो ।

७.१ वर्तमान अवस्था

ऐन, नियम अनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोखा गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्नेरक्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङ्कन गर्ने कार्यहरूनियमितरूपमा भैरहेका छन्। सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीयर प्राविधिक पक्षको अनुगमन, लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ । संघमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधिमन्त्रालय र शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यको समन्वय गर्नेछन् भने प्रदेशमा प्रदेश सामाजिक विकास मन्त्रालय, जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ र सामाजिक विकास कार्यालयले आवश्यक समन्वय तथा सहजीकरण गर्नेछन् ।महाकाली नगरपालिकाको नगर शिक्षा योजना सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराई सो कार्यान्वयनभएनभएको सम्बन्धित निकायबाट अनुगमन गरिनेछ ।

७.२ उद्‌देश्य

क. प्रभावकारी तथा कूशल अनुगमन प्रणाली विकास गर्नु,

ख. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाइ नतिजामा आधारित बनाउनु,

ग. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरुलाइ समय मै पहिचान गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु।

७.३ रणनीतिहरु

क. एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गर्ने,

ख. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यलाइ छिटो छरितो र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग र सन्जालीकरण गर्ने,

ग. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाइ थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने,
घ. अनुगमन तथा मूल्याँकनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाइ अनिवार्य रुपमा लागु गर्ने,
ङ. अन्तरनिकाय र अन्तरसरकारी तहका समन्वय र सहकार्यमा जोड दिने,
च. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा निश्चित बजेट छुट्याइ नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने,
छ. प्रत्येक शैक्षिक योजना, कार्यक्रम तथा परियोजनाहरुको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने,
ज. शैक्षिक सूचना प्रणालीलाइ थप सुदृढीकरण गर्न आवश्यक सूचक सहितको सूचना प्रणाली विकास गर्ने।

७.४ उपलब्धि, मुख्य नतिजाहरु, मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धिः

क. सम्पूर्ण शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी तथा कूशल अनुगमन प्रणाली विकास हुने,
ख. शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली नतिजामा आधारित बनाइने,
ग. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरुलाइ समय मै पहिचान गरी अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त हुने।

प्रमुख नतिजाः

क. नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित भएको हुनेछ।
ख. अनुगमनका आधारमा नतिजामा सुधार भएको हुनेछ।
ग. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा संस्थागत संरचना तथा क्षमताको विकास भएको हुनेछ।
घ. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाइ थप व्यवस्थित र नियमित बनाइ नतिजाको आधारमा सुधार गर्ने परिपाटीको विकास भएको हुनेछ।
ङ. विभिन्न कार्यक्रमहरुको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन गरिएको हुनेछ।

मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

मुख्य कृयाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य	कै.
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	जम्मा	१० वर्ष	
अनुगमन तथा मुल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण	पटक	१	-	-	-	-	१	२	
अनुगमन तथा मुल्याङ्कनका सुचक तयार गर्ने र अध्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
योजनाहरुको मासिक,चौमासिक तथा बार्षिक समिक्षा तथा प्रतिवेदन पेश गर्ने	पटक	३	३	३	३	३	१५	३०	
योजना तथा कार्यक्रमहरुको आवधिक मुल्याङ्कन तथा अद्यावधिक गर्ने	पटक	-	१	-	-	१	२	४	
शिक्षा योजना कार्यान्वयनको समग्र मुल्याङ्कन गरी अद्यावधिक गर्ने	पटक	-	-	१	-	१	२	४	
विद्यालयहरुले गर्ने सामाजिक परीक्षण र लेखा परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	विद्यालय	५२	५२	५२	५२	५२	५२	५२	

स्थानीय तहमा अनुयमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र स्थापना	पटक	१	-	-	-	-	१	१	
स्रोतकेन्द्र मार्फत अनुगमन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			

अनुगमन संयन्त्र

यो योजना कार्यान्वयनका चरणमा विद्यालय शिक्षाका गतिविधि तथा योजना समेतको अनुगमन मूल्याङ्कनका लागि तपशिल अनुसारको अनुगमन संयन्त्र परिचालित हुनेछ।

क्र. सं.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१	वडा शिक्षा समिति	अवलोकन, निरीक्षण, सुपरीवेक्षण र प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम, कक्षाकोठा अनुगमन फाराम तथा प्रतिवेदन
२	नगर शिक्षा समिति		संयोजक	मासिक	
३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	मासिक	
४	पालिका		प्रमुख, पदाधिकारी तथा तोकिएका अधिकारी	त्रैमासिक	
५	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ		इकाइ प्रमुख	बार्षिक	
६	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी	बार्षिक	
७	नगरपालिका शिक्षा शाखा		शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुख तथा प्रतिनिधि	निरन्तर	
८	शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र		तोकिएको अधिकारी	आवश्यकतानुसार	
९	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय		तोकिएको अधिकारी	आवश्यकतानुसार	
१०	पालिका स्तरका विज्ञ समूह		शाखा प्रमुख	आवश्यकतानुसार	
११	विव्यस र शिक्षक अभिभावक संघ			मासिक	
१२	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी संघसंस्था			मासिक	
१३	स्रोत केन्द्र		स्रोत व्यक्ति	निरन्तर	

अनुसूचीहरु

अनुसूची १

मुख्य उपलब्धी सूचकहरु

क्रसं	शिक्षा योजनाको सुरूवाती विन्दुमा		राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय
१	प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा				
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)		८६.२		२१६.७
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)		६८.६		८४
२	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८)				
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)		९६.९	९६.८	९७.७
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)		१२१.९	१२२	१३४.६
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)		९७.१		८५.७
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)		११९.२		१३५.६
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)		९८.३		६२.७
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)		११३.०		१०८.८
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)		९३.०		८०.७
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)		८५.८		८२.१
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)		२२.२		१७.२
२.१०	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*		१.०६		०.७९
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)		९३.४	९६.२	६०.४
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)		११०.४		१२४.६
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)		७९.३		९६.३
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)		७२.७		९२.५
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*		१.०१		०.९०
२.१६	कक्षा ३ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ३ को आधारभूत वा तह २ हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली			
		गणित			
२.१७	कक्षा ५ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ५ को आधारभूत तह हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली	४५		७२.७
		गणित	२८.३		३७.९
		अंग्रेजी			६९.७
२.१८	कक्षा ८ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ८ को तह ३ हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली	६८.५		६३.४
		गणित	५३.५		५१.७
		अंग्रेजी	४३.८		६३.८
२.१९	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका* (%)	आधारभूत (कक्षा १-५)	२.९		२.३
		आधारभूत (कक्षा १-८)	६.६		४.७

क्रसं	शिक्षा योजनाको सुरूवाती विन्दुमा	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय
२.२०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)			३८.६७
३.	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)			
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	४७.६		१२.३
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	७१.४	७७.७	९७.३
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	१.०२		०.९३
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)	९७.५		९५.७
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	६०.३		६१.४
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	२४.०		२६.५
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	२०.६		२५
३.८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थी मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या*(%) — विज्ञान			१५.६
	प्राविधिक /व्यावसायिक	१०.०		
३.९	कक्षा १० का विद्यार्थी सिकाइ उपलव्धि* (अङ्कमा) — नेपाली			
	गणित			
	विज्ञान			
	अग्रेजी			
४.	जिवन-पर्यन्तशिक्षातथासिकाइरअनौपचारिकशिक्षा			
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	५८.०		६७
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	८२.०		७८
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	९२.०		८८
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	०.६५		०.८२
५.	प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा तथा सीप विकास तालिम			
५.१	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिकरूपले सक्रियजनशक्ति*(%)	३१.०		१७
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा(कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वा प्रि-डिप्लोमा वा सो सरह) उत्तीर्णजनशक्ति* (वार्षिक सङ्ख्या) — छात्रा			५६
	छात्र			११९ ४३ ८०
६.	सुसासन तथा व्यवस्थापन			
६.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) माविद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	२४:१		१३:१
६.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी: शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	३०:१		४७:१
६.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	३३:१		१९:१
६.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	४०.१		४७:१
६.५	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	४१:१		८४:१

क्रसं	शिक्षा योजनाको सुरूवाती विन्दुमा	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय
७.	उच्च शिक्षा			
७.१	उच्च शिक्षामा कूल भर्ना दर(%)	१२.०	३०.३७	११.७
७.२	उच्च शिक्षामा महिला सहभागिता अनुपात	०.९१		०.८९
७.३	प्राविधिक उच्च शिक्षामा विद्यार्थी भर्ना दर(%)	२४		१०
८.	लगानी			
८. १	कूल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट*(%)	१०.६८		
८. २	आधारभूत तह(कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू.हजारमा)	१८		२७४४०
८. ३	माध्यमिक तह(कक्षा९-१२) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू.हजारमा)	११		३५२०९

अनुसूची २

बालविकास र शिक्षा.

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्च रु.हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरुको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	१००	०	०	०	०	१००		पालिका
महिला बालबालिका तथा स्वास्थ्य शाखा र जनप्रतिनिधिको सहभागितामा बालविकास शिक्षा उमेर समूहका बालबालिकाहरुको विद्यालय भर्ना कार्यक्रम सञ्चालन	२०	२०	२०	२०	२०	१००		पालिका
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधीकरण	१००	०	०	०	०	१००		पालिका
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकहरुका लागि बालमैत्री सिकाइ तथा शैक्षिक सामग्री निर्माण सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धी तालिम	१००	१००	१००	१००	१००	५००		पालिका
पाठ्यक्रम प्रबोधीकरण	१००	०	०	०	०	१००		पालिका
अभिभावक शिक्षा	१००	१००	१००	१००	१००	५००		पालिका
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकको सेवा तथा सुविधामा विस्तार	४६५०	४६५०	४६५०	४६५०	४६५०	२३२५०		पालिका
बाल विकास केन्द्र सबलीकरण	४५०	४५०	४५०	४५०	४५०	२२५०		
प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक नमूना बालविकास केन्द्र निर्माण तथा सञ्चालन	५००	१०००	१०००	१०००	१०००	४५००		पालिका
उत्कृष्ट प्रारम्भिक बाल विकास कक्षालाई प्रोत्साहन अनुदान	५०	५०	५०	५०	५०	२५०		प्रदेश
प्रारम्भिक बालविकास कक्षाका लागि कार्यपुस्तक विकास तथा प्रकाशन	५००	०	०	०	०	५००		पालिका
प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	४००	४००	४००	४००	४००	२०००		संघ
बालविकास शिक्षक तलब भत्ता	७२००	७२००	७२००	७२००	७२००	३६०००		संघ
जम्मा	१४२७०	१३९७०	१३९७०	१३९७०	१३९७०	७०१५०		

आधारभूत शिक्षा

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्च रु.हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
विद्यालय नक्साङ्कन, एकीकरण तथा समायोजन	१००	०	०	०	०	१००		पालिका
मापदण्ड अनुसार शिक्षक व्यवस्थापन	१५०००	१५०००	१५०००	१५०००	१५०००	७५०००		पालिका

सरोकारवालाहरुको सहभागितामा सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना तथा स्वागत अभियान	२०	२०	२०	२०	२०	१००		पालिका
प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरुका लागि पठन सामग्री वितरण	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०		साझेदार
प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण सम्बन्धी शिक्षक तालिम	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०		साझेदार
विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास	९००	९००	९००	९००	९००	४५००		पालिका
एक वडा एक नमूना विद्यालय निर्माण	१००	२००	२००	२००	२००	९००		पालिका
विपन्न बालबालिकाका लागि शैक्षिक सामग्री वितरण	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		पालिका
व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली, सुधारात्मक र निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०		पालिका
विव्यस र शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीहरुको क्षमता विकास र अभिभावक शिक्षा	२००	२००	२००	२००	२००	१०००		पालिका
उत्कृष्ट विद्यालय प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रम	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०		संघ
निशुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्थापन	३७००	३७००	३७००	३७००	३७००	१८५००		संघ
शिक्षक तलब भत्ता	१३००००	१३००००	१३००००	१३००००	१३००००	६५००००		संघ
विद्यालय सहयोगी तलब भत्ता	७५००	७५००	७५००	७५००	७५००	३७५००		संघ/पालिका
जम्मा	२८९२०	२८९२०	२८९२०	२८९२०	२८९२०	१४४६००		

माध्यमिक शिक्षा

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्च रु.हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
विद्यालय नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	१००	०	०	०	०	१००		पालिका
माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान, प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषयको सिकाइलाईअन्तरसम्बन्धित गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		पालिका

बढाउने								
माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यकतानुसार विद्यालय बसको व्यवस्था गर्ने	०	०	०	४०००	४०००	८०००		साझेदार
शिक्षक तालिम तथा क्षमता विकास	१००	१००	१००	१००	१००	५००		प्रदेश/पालिका
शिक्षक तलब भत्ता	३५०००	३५०००	३५०००	३५०००	३५०००	१७५०००		संघ
विद्यालय सहयोगी र विद्यालय सहायक त.भ.	५६५०	५६५०	५६५०	५६५०	५६५०	२८२५०		संघ/पालिका
विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	१००	१००	१००	१००	१००	५००		पालिका
सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००		पालिका
अपाङ्गता तथा न्यून आय भएका बालबालिकाका लागि शैक्षिक सामग्री सहयोग	१००	१००	१००	१००	१००	५००		पालिका
अभिभावक अभिमुखीकरण तथा सहायता	२००	२००	२००	२००	२००	१०००		पालिका
विपदबाट परेको शैक्षिक क्षति न्यूनीकरणका लागि वैकल्पिक तथा खुला सिकाइ तथा अतिरिक्त कक्षाको प्रबन्ध गर्ने	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		पालिका
गणित प्रयोगशाला, विज्ञान प्रयोगशाला र इ लाइब्रेरी व्यवस्थापन	३०००	३०००	३०००	३०००	३०००	१५०००		संघ/पालिका
विद्यालयमा प्रतिभा पहिचानका लागि सह तथा अतिरिक्त कृयाकलाप सञ्चालन	३००	३००	३००	३००	३००	१५००		पालिका
कूलत, बालविवाह तथा अन्य सामाजिक समस्या न्यूनीकरणका लागि विद्यार्थी सचेतना कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	५००		पालिका
जम्मा	४७१५०	४७०५०	४७०५०	५१०५०	५१०५०	२४३३५०		

स्थानीय पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्च रु.हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
पाठ्यक्रमतथापाठ्यसामग्रीसम्बन्धीअभिमुखीकरण तालिम	१००	१००	१००	१००	१००	५००		पालिका
अभिभावक शिक्षाको पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन	२०	०	०	०	०	२०		पालिका
आधारभूत तह उत्तीर्ण परीक्षा सञ्चालन, नतिजा प्रकाशन र विश्लेषण	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		पालिका
परीक्षणतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीनमुनाविकास	५०	५०	५०	५०	५०	२५०		पालिका

स्थानीय पढाइ सामग्री तथा अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण र प्रयोग	१०००	०	०	०	०	१०००		पालिका
जम्मा	१६७०	६५०	६५०	६५०	६५०	४२७०		

शिक्षक व्यवस्थापन र विकासः

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्च रु. हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
अस्थायी करार तथा नीजिस्रोतमा नियुक्त हुने शिक्षक व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड र निर्देशिका निर्माण	२०	०	०	०	०	२०		पालिका
नव प्रवेशी स्थायी करार शिक्षकहरुलाई तालिम सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००		संघ/पालिका
कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा	५०	५०	५०	५०	५०	२५०		पालिका
विद्यालय सुपरीवेक्षण र पेसागत सहयोग	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		संघ/पालिका
शिक्षक सहायताका लागि विज्ञ समूह परिचालन	२००	२००	२००	२००	२००	१०००		संघ/पालिका
शिक्षण सिकाइ समूह/घुम्ती शिक्षक बैठक	१००	१००	१००	१००	१००	५००		पालिका
शिक्षक पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०		पालिका
कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन एवम् उपचारात्मक शिक्षक पद्धति लागु गर्ने	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		पालिका
प्रत्येक विद्यालयबाट कम्तीमा एक जना शिक्षकलाइ सूचना प्रविधिको आधारभूत सिप विकास तालिम सञ्चालन गर्ने	२००	२००	२००	२००	२००	१०००		पालिका
जम्मा	१८२०	१८००	१८००	१८००	१८००	९०२०		

अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्चरु. हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
घरधुरी सर्वेक्षण र साक्षरता तथ्याङ्क संकलन	५०	५०	५०	५०	५०	२५०		पालिका
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुको क्षमता अभिवृद्धि तालिम र अनुदान	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०		संघ/पालिका
प्रौढ शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ कक्षा सञ्चालन	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		पालिका
प्रभावकारिता मूल्याङ्कन	५०	५०	५०	५०	५०	२५०		पालिका
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सबलीकरण गरी जीवनपर्यन्त सिकाइ थलो (Learning Hub) का रुपमा विकास गर्ने	२००	२००	२००	२००	२००	१०००		पालिका
जम्मा	१०५०	१०५०	१०५०	१०५०	१०५०	५२५०		

शैक्षिक समता र समावेशीकरण

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्च रु.हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
बालबालिकाहरु शिक्षाको अवसरबाट बन्चित हुनुका कारण पहिचान गरी वैयक्तिक आवश्यकता र सिकाइ शैली अनुसारको वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रम तथा सहायता प्रणाली तर्जुमा गरी कार्यान्वयन	५०	५०	५०	५०	५०	२५०		पालिका
आधारभूत शिक्षाको उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भर्ना गर्ने व्यवस्था मिलाई अनिवार्य शिक्षा सुनिश्चित भएको सार्वजनिक घोषणा	५०	०	०	०	०	५०		पालिका
विद्यार्थीहरुमा सामाजिक साँस्कृतिक एकता भाव निर्माण गरी साँस्कृतिक संरक्षण र आदानप्रदानका लागि विद्यालयमा विद्यार्थीहरुको सहभागितामा साँस्कृतिक संग्रहालय निर्माण गर्ने	०	०	१००	०	१००	२००		पालिका
निर्देशिकाअनुसार छात्रवृत्तिका लागि विद्यार्थी छनोट तथा छात्रवृत्ति वितरण (अपाङ्गता भएका तथा विभिन्न किसिमका आवासीय छात्रवृत्तिसमेत)	१००	१००	१००	१००	१००	५००		संघ
विपन्न तथा लक्षित वर्गका विद्यार्थीका लागि उनीहरुको नतिजामा आधारित विशेष छात्रवृत्ती तथा प्रोत्साहन	१००	१००	१००	१००	१००	५००		पालिका
अपाङ्गताको प्रकृतिका आधारमा बालबालिकाका लागि सहयोगी सामग्री वितरण	५०	५०	५०	५०	५०	२५०		पालिका
अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई शिक्षण गर्ने शिक्षकका लागि विशेष शिक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास तालिम	१००	१००	१००	१००	१००	५००		पालिका
जम्मा	४५०	४००	५००	४००	५००	२२५०		

दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य र पोषण

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्च रु. हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी मापदण्ड एवम् कार्यान्वयन ढाँचा विकास	२०	०	०	०	०	२०		पालिका
विद्यालय तथा स्थानीय तहका लागि दिवा खाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धीकार्यक्रम सञ्चालन	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		साझेदार
दिवा खाजाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		प्रदेश/पालिका
तालिम, प्रचार–प्रसार, मेनु तयारी र आवधिक अन्य क्षमता अभिवृद्धि क्रियाकलाप	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०		पालिका

दिवा खाजाका लागि चाहिने खाद्य सामग्री आपूर्ति गर्ने स्थानीय कृषि सहकारी, किसान समूहलाईतालिम तथा सहयोग	२००	२००	२००	२००	२००	१०००		पालिका
कार्यक्रमको प्रभावकारिता, कार्यकुशलता तथा प्रति एकाइ लागतको अध्ययन तथा तथा विभिन्नमोडालिटीहरूको अध्ययन	२०	२०	२०	२०	२०	१००		पालिका
किशोरीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोगभइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हातधुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठातथा विद्यालय परिसर सरसफाइकोप्रबन्ध र घेराबाराको व्यवस्था	२००	२००	२००	२००	२००	१०००		पालिका
कक्षा ६ देखि १२ सम्मकाकिशोरीहरूलाई महिनावारीस्वच्छताको लागि स्यानिटरी प्याडकोव्यवस्थापन	२५००	२५००	२५००	२५००	२५००	१२५००		संघ
विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारकोकिट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०		पालिका/सा झेदार
सबै विद्यालयमा स्वास्थ्य, सरसफाइ तथास्वच्छता, पोषण र किशोरीहरूकालागि महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धीशिक्षा	१००	१००	१००	१००	१००	५००		पालिका/ साझेदार
विद्यार्थी संख्या बढी भएका विद्यालयमा भान्से व्यवस्थापन	१०	२०	३०	४०	५०	१५०		पालिका
दिवा खाजा व्यवस्थापनका लागि भान्सेलाई तालिम	१००	१००	१००	१००	१००	५००		पालिका
विद्यालयको भान्साकोठा व्यवस्थापन	१५०	१५०	१००	१००	१००	६००		पालिका
जम्मा	४६००	४५९०	४५५०	४५६०	४५७०	२२८७०		

आपतकाली तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्च रु. हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
उत्थानशिलताका लागि Whole School Approach का आधारमा सचेतना विकासगर्ने	१००	१००	१००	१००	१००	५००		पालिका
स्थानीय तहमा संकटासन्नता मूल्याङ्कनका आधारमा शिक्षा क्षेत्रको विपद प्रतिकार्य योजना निर्माण	२०	०	०	०	०	२०		
एक विद्यालय एक उद्यान कार्यक्रम मार्फत हरित, सफा र सुरक्षित विद्यालय प्रवर्द्धन	५०	५०	५०	५०	५०	२५०		पालिका
कोभिड १९ तथा अन्य प्रकोपको शैक्षिक क्षति न्यूनीकरणका लागि विभिन्न माधयमबाट सिकाइ निरन्तरता तथा पुनर्लाभ कार्यक्रम सञ्चालन	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		संघ
विपद् सम्बन्धी तथ्याङ्क संकलन	१०	१०	१०	१०	१०	५०		पालिका
जम्मा	६८०	६६०	६६०	६६०	६६०	३३२०		

विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्च रु.हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
विद्यालय भवन निर्माण	२००००	२००००	२००००	२००००	२००००	१०००००		संघ/प्रदेश
विद्यालय भवन मर्मत सम्भार तथा सबलीकरण	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५००००		पालिका
फर्निचर व्यवस्थापन	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५००००		प्रदेश/पालिका
छात्रा र छात्रका लागि अलग्गै शौचालय व्यवस्थापन	१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६००००		प्रदेश/पालिका
बालमैत्री धारा निर्माण	४००	४००	४००	४००	४००	२०००		पालिका/साझेदार
विद्यालय घेर पर्खाल निर्माण (हरित घेर पर्खाल सहित)	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		प्रदेश/पालिका
खेलमैदान निर्माण तथा व्यवस्थापन	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		प्रदेश/पालिका
जम्मा	२४६००	२४६००	२४६००	२४६००	२४६००	१२३०००		

सूचना तथा संचार प्रविधि

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्च रु.हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	३०००	३०००	३०००	३०००	३०००	१५०००		संघ/प्रदेश/ पालिका
शिक्षकहरुको ICT को प्रयोग सम्बन्धी क्षमता विकास	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०		पालिका
विद्यालयमा इ हाजिरी व्यवस्थापन	७५	१५०	१५०	१५०	१५०	६७५		पालिका
सबै विद्यालयका फोकल शिक्षकका लागि IEMIS व्यवस्थापन तालिम	८०	८०	८०	८०	८०	४००		संघ
डिजिटल शैक्षिक सामग्री वितरण	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००		पालिका/ साझेदार
प्रविधिमैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापन	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००		प्रदेश/ पालिका
जम्मा	६८०५	६८८०	६८८०	६८८०	६८८०	३४३२५		

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्च रु.हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
प्राविधिक धार संचालित विद्यालयहरुको न्यूनतम भौतिक तथा शैक्षिक व्यवस्थापन	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		प्रदेश/पालिका
नयाँ प्राविधिक विद्यालय स्थापना	०	१०००	०	१०००	०	२०००		प्रदेश/पालिका
प्राविधिक धारमा अध्ययनरत विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति सहयोग	२००	२००	२००	२००	२००	१०००		पालिका
प्राविधिक शिक्षालयमा अध्यापनरत जनशक्तिका लागि क्षमता विकास तथा व्यवस्थापन तालिम	१५०	०	१५०	०	०	१५०		पालिका
युवाहरुलाई खोज र नवप्रवर्तनका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		पालिका
छोटो अवधिका सिपमूलक तथा व्यावसायिक तालिम सञ्चालन	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००		प्रदेश/साझेदार
जम्मा	३३५०	४२००	३३५०	४२००	३२००	१८१५०		

संस्थागत क्षमता विकास

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्च रु. हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
आवश्यक कानूनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास	१००	०	०	०	०	१००		पालिका
प्रधानाध्यापक, शिक्षक तथा कर्मचारीको क्षमता विकास	३००	३००	३००	३००	३००	१५००		पालिका
नगरपालिकाको शिक्षा शाखामा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०		पालिका
विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	७००	७००	७००	७००	७००	३५००		पालिका
स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना तथा सञ्चालन	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		पालिका
प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढीकरण	५०	५०	५०	५०	५०	२५०		पालिका
नगर शिक्षा योजनाको निर्माण तथा प्रबोधीकरण	१००	०	०	०	०	१००		पालिका
विद्यालय सामाजिक परीक्षण तथा लेखा परीक्षण प्रतिवेदन सार्वजनिक	५५०	५५०	५५०	५५०	५५०	२७५०		संघ
शैक्षिक कार्यपात्रो निर्माण तथा कार्यान्वयन	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		पालिका
स्रोत केन्द्र व्यवस्थापन तथा स्रोतव्यक्तिको क्षमता विकास	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		पालिका
जम्मा	३४५०	३२५०	३२५०	३२५०	३२५०	१६४५०		

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

अनुदान प्राप्त हुने कृयाकलापहरु	आर्थिक वर्ष/खर्चरु. हजारमा						१० वर्षको जम्मा	खर्च व्यहोर्ने स्रोत
	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	५ वर्षको जम्मा		
अनुगमन तथा मुल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण	२०	०	०	०	०	२०		पालिका
अनुगमन तथा मुल्याङ्कनका सुचक तयार गर्ने र अध्यावधिक गर्ने	१०	१०	१०	१०	१०	५०		पालिका
योजनाहरुको मासिक,चौमासिक तथा बार्षिक समिक्षा तथा प्रतिवेदन पेश गर्ने	३००	३००	३००	३००	३००	१५००		पालिका
योजना तथा कार्यक्रमहरुको आवधिक मुल्याङ्कन तथा अद्यावधिक गर्ने	०	१००	०	०	१००	२००		पालिका
शिक्षा योजना कार्यान्वयनको समग्र मुल्याङ्कन गरी अद्यावधिक गर्ने	०	०	१००	०	१००	२००		पालिका
जम्मा	३३०	४१०	४१०	३१०	५१०	१९७०		

(नोटः माथिका क्रियाकलापहरुमा बजेट अनुमान गर्दा यस आ. व. २०८१/०८२ लाई आधार मानी निर्धारण गरिएकोमा देशको मुद्रास्फिर्ती दर र मूल्य वृद्धिको अनुपातमा अनुमानित १० प्रतिशत प्रति वर्षका दरले थपघट हुन सक्नेछ।)

अनुसूची ३

शिक्षा योजना कार्यान्वयनका लागि सम्भावित साझेदार निकायहरु

- नेपाल सरकार
- सुदुरपश्चिम प्रदेश सरकार
- नगरपालिका भित्रका सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरु
- सामुदायिक ग्रामीण विकास समाज
- एकीकृत विकास समाज नेपाल
- विश्व खाद्य कार्यक्रम
- विश्व शिक्षा नेपाल
- गुड नेवर्स इन्टरनेशनल
- मर्सिकर्प्स/सप्रोस नेपाल
- सिटिईभिटी
- अन्य सरकारी गैरसरकारी संघसंस्था
- सामुदायिक विकास केन्द्र डोटी
- युनिसेफ
- ब्रिटिस काउनसिल
- इजकेशन पेज